

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

LIDÉ V OBSAZENÉM MĚSTĚ.

Olomouc, Olomoučané a sovětská posádka

Disertační práce

Mgr. Aleš Zapletal

školitel: doc. PhDr. Karel Konečný, Csc.

Sídliště a slumy na periferiích s nápisy azbukou a obskurní obchodní domy, vybavené sčoty, s prodavačkami zvláštní letory, tvořily druhé paralelní město ve městě.

Nebýt bezohledné historie, mohlo setkání dvou světů zrodit i zde svého Kafku.

Tomáš Tichák: Olomouc magická

Tátovi

v lásce a vděčné synovské úctě věnuje autor.

Olomouc 2019

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto práci sepsal samostatně na základě citovaných zdrojů.

V Olomouci dne 21. srpna 2019.

Zapletal Aleš

Poděkování:

Děkuji doc. PhDr. Karlu Konečnému, Csc. za odborné vedení práce a podněty pro její zpracování.

Děkuji Mgr. Marii Černé, Ph.D. a PhDr. Prokopu Tomkovi, Ph.D. za rozhovory o tématu a spolupráci v přátelském duchu. *PhDr. Prokopu Tomkovi, Ph.D. patří zvláštní dík za poskytnutí materiálů.*

Děkuji pracovníkům Státního okresního archivu v Olomouci, Zemského archivu v Opavě, Vědecké knihovny v Olomouci a Archivu Univerzity Palackého v Olomouci za ochotu a vstřícnost a pomoc při bádání.

Děkuji pamětníkům za poskytnutí svědectví o soužití se sovětskou posádkou.

Děkuji manželce Aleně, rodičům, bratrovi a širší rodině, přátelům a známým za podporu a modlitby.

Manželce Aleně patří zvláštní dík za trpělivost.

Děkuji Bohu. *Jemu patří zvláštní dík.*

Ediční poznámka: Monografie a časopisecké studie jsou citovány ve formátu autor – zkrácený název – strana či rozsah stran. Úplný odkaz je uveden v bibliografickém přehledu. Archivní a tištěné prameny jsou citovány vždy plnou citací. Vyskytuje-li se v názvu dokumentu vlastní jméno, je nahrazeno iniciálami v hranatých závorkách.

Pamětníci jsou v textu i v poznámkovém aparátu označeni iniciálou zkracující příjmení, případně osobní jméno. Pamětníci se shodnou iniciálou jsou odlišeni římskou číslicí v závorce (II.). Přímé citace ze svědectví respektují jazykové zvláštnosti (hovorové výrazy, nářečí) mluvčích. Pamětníci často o Sovětech hovoří nepřesně jako o „Rusech“ nebo „Rusácích“.

Obsah

Úvod	5
Počátky soužití se sovětskou posádkou	13
Období tzv. konsolidace ve znamení „družby“ se sovětskou posádkou	29
Soužití ve „znormalizované“ společnosti	48
Svědectví pamětníků	71
Závěr	84
Exkurs: Předseda ONV a sovětská vojska v Olomouci (1968-1969)	89
Prameny	98
Bibliografie	100
Seznam zkratek	103

Úvod

Město Olomouc se v polovině října 1968 stalo jedním z míst v ČSSR, kde byla dislokována posádka Střední skupiny sovětských vojsk (SSV). Umístění posádky vyplývalo ze Smlouvy o podmínkách dočasného pobytu sovětských vojsk na území ČSSR. Pro město, respektive okres to byl dlouhodobý důsledek vstupu vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR 21. srpna toho roku. Sovětská armáda tehdy přišla ze známého důvodu – snahy SSSR a jeho spojenců potlačit reformní proces probíhající v ČSSR, známý jako Pražské jaro. Lidé v Olomouci ve velké většině vnímali sovětské vojáky stejně jako jinde v republice – jako agresory a okupanty, kteří přicházejí nezvaní a měli by co nejdříve odejít. Z dalšího vývoje však vyplynulo, že vojáci zůstanou a jejich útvary budou „dočasně“ umístěny také v Olomouci. Život místních obyvatel měla na dalších více než dvacet let ovlivňovat přítomnost cizí armády a důsledky, které z toho vyplývaly. Šlo však také o přítomnost sovětských lidí. K vojákům základní služby a důstojníkům záhy přibyli další – rodinní příslušníci důstojníků (manželky a děti), civilní zaměstnanci posádky a jejich rodiny. Ti všichni v Olomouci žili vedle vojenského též občanský a společenský život, byť specificky vymezený příslušností k armádě či alespoň úzkým vztahem k ní. Vytvořil se prostor, v němž každodenně docházelo ke kontaktu místního obyvatelstva se Sověty z posádky. Měl mnoho různých podob: od oficiálních „družebních“ aktivit a přátelských styků jednotlivců přes sdílení téhož veřejného prostoru až po vzájemné protizákonné jednání.

Cílem práce je zmapovat přítomnost sovětské posádky a soužití s ní na úrovni konkrétního města a začlenit je do kontextu politického a sociálního vývoje státně socialistického režimu v ČSSR po 21. srpnu 1968. Výklad chce vést k úplnějšímu porozumění soužití, které doposud nebylo možno „*popsat zcela vyčerpávajícím způsobem*“, jak uvádí Prokop Tomek.¹ Základní perspektivou je dopad přítomnosti sovětské posádky na život obyvatel Olomouce v průběhu doby. Pozornost je věnována vývoji soužití s posádkou i problémům, které z něj vyplývaly. Práce je tak případovou studií k problematice přítomnosti SSV na území Československa. Bádání v této oblasti bylo zahájeno již v devadesátých letech 20. století výzkumným projektem ÚSD AV ČR „Pobyt sovětských vojsk v Československu v letech 1968-1991“.² Z něj vzešlo několik dílčích studií vydaných v edici Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, které se věnují dění na celostátní úrovni. Zabývají se zejména obdobím těsně následujícím po 21. srpnu 1968, rolí jednotlivých států, které se podílely na vstupu vojsk, počátky souvisejících politických změn v ČSSR. Zčásti byly zamýšleny jako podkladové materiály pro pozdější výzkum, jež je třeba dovést dále. V dnešní době jsou také obtížně dostupné, což ÚSD AV ČR postupně řeší jejich zpřístupněním na internetových stránkách.³ Z uvedeného projektu vzešla rovněž práce autorského kolektivu pod vedením Jindřicha Pecky *Sovětská armáda v Československu 1968-1991. Chronologický přehled*, která má širší záběr. Svým rozsahem pokrývá celé období pobytu SSV na území Československa. Věnuje se nejen dění na ústřední, ale též na regionální a místní úrovni. Poskytuje základní orientaci ve vývoji. Neproniká ovšem hlouběji do soužití sovětských

¹ TOMEK, Prokop: Dvě armády v Olomouci, s. 6.

² <https://www.rvvi.cz/cep?s=jednoduche-vyhledavani&ss=detail&n=0&h=IAA963103> (zobrazeno 30. října 2017).

³ <http://www.usd.cas.cz/aktuality-ext/sesity-usd-nove-v-digitalni-podobe/> (zobrazeno 3. srpna 2019).

posádek a československého obyvatelstva a jeho politických a sociálních souvislostí. Je třeba ji považovat za důležitý mezník v bádání a vážit si úsilí, které její autoři vynaložili. Zároveň je i ona z dnešního pohledu především podkladovým materiálem, na nějž má navázat další výzkum.

V roce 2017 proto započalo řešení projektu ÚSD AV ČR „Česká společnost a sovětská armáda 1968-1991“.⁴ Projekt se zabývá sociálními a politickými aspekty přítomnosti SSV v Československu a jejich zařazením do širokých souvislostí vývoje ve státě. Hlavním výsledkem bude souhrnná monografie k tématu, jejíž vydání se předpokládá v roce 2020. Autor této práce se k řešitelům projektu připojil jako externí spolupracovník pro město a okres Olomouc. Posléze se v tomto duchu rozhodl zpracovat ucelený výklad o sovětské posádce v Olomouci. Práce má ambici sloužit nejen jako podkladový materiál pro řešení projektu, i když tuto roli nelze podceňovat. Možnost spolupracovat s uznávanými odborníky na tuto problematiku si autor pokládá za čest a doufá, že k jejich úsilí platně přispěje. Přítomnost sovětské posádky v Olomouci je však „bílým místem“ v soudobých dějinách města a regionu. V nejnovějším zpracování dějin Olomouce z roku 2009 o ní nalezneme jen stručnou zmínku.⁵ Lze ji ovšem považovat za důležitou kapitolu, hodnou podrobnějšího zpracování, jež autor doufá podat zde. V budoucnu by text práce po nezbytných úpravách měl být publikován v monografii pro širší čtenářský okruh než jen akademickou obec.

Prostorové vymezení výkladu je dostatečně zřejmé z názvu práce – je soustředěn na město Olomouc a olomouckou sovětskou posádku. Častý a nezbytný je přesah do olomouckého okresu. Ten je dán nejprve úzkými vazbami okresu na okresní město, které také byly ovlivněny přítomností sovětské posádky ve městě. Je určen rovněž povahou pramenů, na nichž je výklad postaven (viz níže), neboť pocházejí převážně z působnosti okresních orgánů. Časové vymezení je poněkud složitější. Přítomnost sovětské posádky v Olomouci trvala stejně jako jinde v Československu od října 1968 do června 1991. Autor se přesto rozhodl ukončit výklad listopadem 1989. Zbývajícimu období do června 1991 – odchodu sovětské posádky z města – věnuje jen několik stručných poznámek v rámci závěru práce. Vzhledem k současné nedostupnosti pramenů z fondu ONV Olomouc vycházejí poznatky k odchodu jen z dobového tisku. Ten nabízí převážně pouze pohled na problémy spojené s odchodem a na škody, které za sebou posádka zanechala. Pohled je tedy nutně neúplný. Tato slabina však nemusí výkladu ubírat na ucelenosti. Jak je řečeno výše, cílem práce je zmapovat přítomnost sovětské posádky a soužití s ní ve městě Olomouci v kontextu politického a sociálního vývoje státně socialistického režimu v ČSSR. Tento režim padl právě v listopadu 1989, což se jeví jako klíčový mezník. Vzhledem k tomu není výklad neucelený, ačkoliv je období od listopadu 1989 do června 1991 zmíněno jen stručně v závěru. Toto období, kdy se Československo postupně vrátilo k parlamentní demokracii, mělo již jinou dynamiku. Přítomnost SSV s ní byla neslučitelná a rychle šla ke svému konci.

Výklad je strukturován chronologicky a rozdělen do čtyř kapitol v souladu s obecným vývojem v ČSSR po 21. srpnu 1968. Jednotlivé kapitoly se nesnaží obsáhnout vše, co by se olomoucké sovětské posádky týkalo v období, o němž pojednávají. Chtějí spíše vystihnout charakter soužití a podat čtenáři ucelenou představu o tom, jak vypadalo. Konkrétně lze poukázat na problematiku dopravních nehod s účastí osob, které patřily k posádce. Uvádíme je ve třetí kapitole v souvislosti s ostatními podobami protizákonného

⁴ <https://www.rvvi.cz/cep?s=jednoduche-vyhledavani&ss=detail&n=0&h=GA17-06744S> (zobrazeno 30. října 2017).

⁵ Srov. BUREŠOVÁ, Jana: V socialismu, s. 394 a 404.

jednání mezi Olomoučany a lidmi příslušícími k posádce. Na daném místě jsou uvedeny i nehody, které se odehrály v letech 1968-1971, ač nepatří do časového rámce třetí kapitoly. To je určeno záměrem udržet celistvost výkladu v jednotlivých kapitolách. Každá kapitola je uvedena citátem (nejčastěji z dobového tisku), jenž navozuje rámec výkladu v kapitole. Chce také naznačit její celkové vyznění.

První kapitola pojednává o počátcích soužití po vstupu vojsk v srpnu 1968 a končí nástupem Gustáva Husáka do čela KSČ v dubnu 1969. Ukazuje objevující se problémy, složitost jednání představitelů okresu a města se sovětskými veliteli, reakce obyvatelstva, ale i úsilí některých občanů navázat přátelské vztahy s vojsky a pořádání „družebních“ aktivit. Ve snaze udržet vyváženost výkladu a jeho spád je o prvních dnech po 21. srpnu 1968 pojednáno stručněji, než by to vzhledem k dostupným zdrojům bylo možné. Podrobnější výklad by vydal na samostatnou kapitolu. To by však těžiště výkladu příliš posunulo k období 1968-1969, zatímco pozdější vývoj by byl poněkud zastíněn. Máme také za to, že první dny po 21. srpnu 1968 jsou dostatečně pokryty edicemi dokumentů, které připravil Miloslav Čermák (viz níže). Druhá kapitola se věnuje tzv. konsolidaci (duben 1969-listopad 1971). Konkrétně sleduje široké rozvíjení „družby“ se sovětskou posádkou, které tehdy bylo významným procesem ve městě a v okrese. Na druhé straně byly v této době z veřejného prostoru vytlačeny projevy protestu proti přítomnosti posádky a nepřátelství vůči ní. Po srpnu 1969 se vyskytovaly již jen vzácně.

Třetí a čtvrtá kapitola se zaměřují na soužití ve „zkonsolidované“ či „znormalizované“ společnosti (listopad 1971-listopad 1989). Třetí se na jedné straně zabývá udržováním a dalším rozvíjením „družby“ a na straně druhé se soustředí na problémy, které ze soužití vyplývaly. Dokládá ambivalentní povahu přítomnosti sovětské posádky v Olomouci. Pozitivní ladění oficiálních setkání v rámci „družby“ kontrastovalo se strukturálními, obtížně řešitelnými potížemi i s protizákonným jednáním mezi Olomoučany a lidmi příslušícími k posádce, které se příležitostně vyskytovalo. Čtvrtá kapitola zahrnuje a rozšiřuje autorovu časopiseckou studii „Lidé z obsazeného města. Sonda do vzpomínek pamětníků přítomnosti sovětské posádky v Olomouci“, vydanou v časopise *Historica Olomucensia*. Přináší poznatky získané z výpovědí pamětníků, respektive je celá postavená na nich. Tento postup je veden snahou dát širší prostor individuální zkušenosti se setkáváním či střetáváním s lidmi patřícími k posádce. Jistě by bylo možno svědectví pamětníků včlenit do kapitoly předchozí, protože zapadají do téhož časového rámce. Třetí kapitola by se tím však ve srovnání s první a druhou neúměrně rozšířila. Výpovědi také prezentují jiný pohled a zabývají se jinými tématy než písemné prameny. Buď by tedy výrazně narušily ucelenou strukturu třetí kapitoly, nebo by bylo možno je využít pouze ve velmi omezené míře. Jejich vyčlenění do samostatné kapitoly se jeví jako vhodnější. Přesto platí, že třetí a čtvrtá kapitola tvoří jeden nedělitelný celek. Třetí kapitola uvádí kontext, jenž je nezbytný pro úplnější porozumění svědectví pamětníků.⁶ Postup je inspirován prací Michala Jároše *Hybská lesná železnice. Kapitola z dějin Slovenského štátu*. Zde je konkrétní historický jev (provoz lesní železnice) také nejprve popsán na základě archivních a tištěných pramenů a závěrečná kapitola se věnuje vzpomínkám pamětníků. Výklad je nechává zaznít v jejich různosti a neusiluje je statisticky zobecnit nebo vysvětlovat případné rozpory mezi nimi.⁷ Lze doufat, že uvedený postup přispívá k ocenění svébytnosti

⁶ Srov. ZAPLETAL, Aleš: Lidé z obsazeného města, s. 307.

⁷ Srov. JÁROŠ, Michal: *Hybská lesná železnice*, s. 11-13 a 187-238.

individuální zkušenosti. Zařazení svědectví pamětníků do výkladu může zaujmout zvláště čtenáře z řad obyvatel města a regionu, kteří přítomnost sovětské posádky sami nezažili. Pro čtenáře-pamětníky naopak může být pozváním, aby svou vlastní zkušenost porovnali se vzpomínkami citovanými ve výkladu.

Za závěrem je připojen exkurs o Bohumilu Mackovi, předsedovi ONV Olomouc v době vstupu vojsk a v prvních měsících přítomnosti sovětské posádky ve městě. Vzhledem k tomu patří Bohumil Macek k jejím významným svědkům, byť pouze v počátečním období. Exkurs je zařazen jako příklad dopadu přítomnosti sovětské posádky na život konkrétního funkcionáře. Zajímavý je také další osud Bohumila Macka v průběhu tzv. konsolidace, kdy nejprve odstoupil z funkce a posléze ztratil členství v KSČ. Zrušení členství – mírnější forma ztráty – bylo v jeho případě později přehodnoceno na vyloučení. Exkurs je upraveným autorovým článkem „Předseda ONV mezi reformním procesem a normalizací“, který vyšel v časopise *Paměť a dějiny*.

Výklad je založen převážně na archivních pramenech. Klíčovými archivy pro výzkum jsou Státní okresní archiv v Olomouci a archivy vojenské (Správní archiv Ministerstva obrany a Vojenský historický archiv). Z fondů Státního okresního archivu v Olomouci je třeba upozornit nejprve na fond OV KSČ Olomouc, významný zvláště pro období 1968-1970. Zápisy z jednání předsednictva a pléna stranického orgánu reflektují soudobé dění v okrese, včetně soužití s olomouckou sovětskou posádkou. Poskytují také poznatky o širších politicko-společenských souvislostech. Pro další léta je význam fondu nižší, stranický orgán se záležitostmi soužití zabýval minimálně. Pro období „znormalizované“ společnosti je důležitý fond OV SČSP, poskytující mnoho informací o „družebních“ aktivitách týkajících se posádky. Zajímavým se ukázal být též fond redakce okresního obdeníku *Stráž lidu*. Vedle několika pozoruhodných dopisů čtenářů jsou zde zejména svodky VB z let 1971-1973, z nichž je možno čerpat poznatky o protizákonném jednání mezi Olomoučany a lidmi příslušícími k sovětské posádce. Ke Státnímu okresnímu archivu v Olomouci je současně nutno upozornit, že pro výzkum nebyly využity fondy místních orgánů státní správy – ONV a MěNV Olomouc. Autor si je vědom, že to je zjevnou slabinou práce. V obou fondech se pravděpodobně nacházejí materiály, z nichž by bylo možno doplnit další poznatky o soužití se sovětskou posádkou. Důvodem nevyužití je to, že fondy nejsou zpracované a jedná se v obou případech o asi 250 bm archivního materiálu. Projít jej by jen zběžně je úkolem nad síly jednoho badatele. Z konzultace s pracovníky archivu vyplynulo, že v tomto případě ani nelze využít předávací protokoly jako vodítko.

O to významnější jsou dokumenty ze zmíněných vojenských archivů. Je využit fond Úřadu zmocněnce vlády ČSSR pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk v ČSSR. Fond je rozdělen mezi oba archivy, přičemž dokumenty z let 1968-1977 jsou uloženy ve Vojenském historickém archivu a dokumenty z let 1978-1991 ve Správním archivu Ministerstva obrany. Na význam fondu pro problematiku přítomnosti SSV v ČSSR upozorňuje Prokop Tomek,⁸ který také autorovi laskavě zapůjčil fotografie materiálů z fondu. Je zde možno čerpat cenné poznatky o problémech vyplývajících ze soužití se sovětskou posádkou, zvláště o dlouhodobých, strukturálních (výstavba tzv. jižního obchvatu Olomouce, hluk z provozu vrtulníků).

Mezi ostatními využitými fondy je vhodné poukázat ještě na fond Objektový svazek 30415 uložený v Archivu bezpečnostních složek. Materiály pocházejí z působnosti tzv. kontrarozvědné ochrany StB, která

⁸ TOMEK, Prokop: Úřad zmocněnce vlády ČSSR pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk v ČSSR 1968-1990, s. 4.

sledovala dění kolem objektů olomoucké sovětské posádky. Lze z nich čerpat informace o protizákonném jednání mezi Olomoučany a lidmi příslušícími k sovětské posádce a o neoficiálních kontaktech obou skupin. Informace téhož druhu a od téhož původce (pro druhou polovinu osmdesátých let) je možno získat ve fondu tzv. přírůstků krajských správ StB 1985-1989. Konkrétně to jsou souhrnné situační zprávy podávané jednou za čtvrt roku nebo při příležitostech svátků a výročí, kdy se očekávaly nežádoucí aktivity představitelů opozice a dalších osob. Fond se nachází rovněž v Archivu bezpečnostních složek. Jedná se opět o velmi rozsáhlý a nezpracovaný fond. V zájmu úplnosti je však třeba jej zmínit alespoň touto poznámkou, čímž je také naznačeno možné rozšíření výzkumu. Autor ve výkladu cituje na ukázkou jeden dokument z fondu, jež mu laskavě zapůjčil doc. PhDr. Karel Konečný, Csc..

Hojné využití (snad až překvapivě) nachází ve výkladu dobový tisk olomouckého okresu, který vycházel jako obdeník (v úterý, ve čtvrtek a v sobotu) pod názvem *Stráž lidu*. Je třeba upozornit, že tentýž název měl také tisk sousedního prostějovského okresu. V celé práci ovšem odkazujeme pouze na olomouckou *Stráž lidu*, aniž to dále uvádíme. Novinové články podávají zejména informace o „družebních“ aktivitách se sovětskou posádkou, zejména o konkrétních setkáních v průmyslových závodech, ve školách a jinde. Zaznamenávají také pravidelnou účast zástupců velitelství posádky na slavnostních setkáních k výročím. To je jistě stereotypní informace, nicméně ve výkladu ji není možno pominout. V počátečním období (přibližně do srpna 1969) se pak *Stráž lidu* věnovala i jinému dění souvisejícímu s posádkou. Reflektovala některé problémy a střety Olomoučanů se Sověty. Během tzv. konsolidace lze v článcích týkajících se posádky pozorovat snahu o oslavný tón, což zřejmě mělo napomáhat rozvíjení „družby“. Již jsme také pověděli, že dobový tisk je jediným využitelným zdrojem k odchodu sovětských vojsk z Olomouce, jež stručně reflektuje závěr práce. Zde ovšem posloužily více *Hanácké noviny*, které od března 1990 nahradily *Stráž lidu* ve funkci okresního obdeníku. *Stráž lidu* od té doby do července 1991 vycházela jako týdeník pro členy a sympatizanty komunistické strany. Dění v okrese, včetně odchodu vojsk, ovšem uvádí také, i když v menší míře. K využití tisku obecně je ještě třeba říci, že k některým tvrzením ve výkladu lze citovat velké množství článků z průběhu doby. V takovém případě nejsou citovány všechny, ale jen určitý (reprezentativní) výběr.

Jak je řečeno výše, je celá čtvrtá kapitola výkladu postavená na svědectví pamětníků. Výpovědi byly získány v období od března 2018 do března 2019 od celkem osmnácti osob. Volba pamětníků byla určena dvěma prostými kritérii. Za první, pamětník v letech 1968-1989 (i jen část tohoto období) pobýval v Olomouci nebo v blízkém okolí, a tedy mohl vnímat přítomnost sovětské posádky. Za druhé, byl ochoten podat svědectví o této zkušenosti. (Vedle těch, kdo výpověď poskytli, bylo osloveno dalších osm osob, které odmítly. Jako důvod nejčastěji uvedli, že k tématu nemají co říci.) Pamětníci patří k těm, kdo osoby příslušící k sovětské posádce potkávali převážně v ulicích města, případně na „družebních“ akcích. Někteří zažili i bližší setkání nebo navázali déle trvající kontakt. Jejich zkušenost je relevantní právě tím, že takových lidí byla v Olomouci většina. Proto je autor přesvědčen, že je třeba věnovat jí ve výkladu náležitou pozornost.

S každým pamětníkem se uskutečnilo jedno setkání a délka rozhovoru v průměru nepřesáhla hodinu. Všechny rozhovory vedl autor sám. Měl předem připraveno několik otázek, jejichž hlavním úkolem bylo poskytnout výchozí body pro vzpomínání. První otázka směřovala vždy na asociaci – „Co se vám vybaví, když se řekne sovětská posádka?“ nebo „Máte nějaký výrazný zážitek týkající se sovětské posádky?“ Další

otázky se týkaly oficiálně organizované „družby“, osobního setkání se sovětským vojákem a toho, zda pamětník o přítomnosti posádky hovořil s lidmi kolem sebe. Ne všechny připravené otázky však zazněly v každém rozhovoru. Někteří pamětníci na ně totiž odpověděli sami v průběhu vyprávění. Autor naopak kladl i další, doplňující otázky, které vyplynuly z průběhu rozhovoru. Otázky ovšem nebyly zaměřeny na příchod vojsk do Olomouce v srpnu 1968, neboť ne všichni pamětníci jej osobně zažili. (Někteří byli v útlém věku, nebo dokonce ještě vůbec nenarození. Jiní v té době nepobývali v Olomouci.) Konečný výstup má podobu, již lze označit jako semistrukturovaný rozhovor.⁹ V několika případech nebylo z různých důvodů na straně pamětníků možno rozhovor uskutečnit. Tyto osoby přesto měly zájem své svědectví poskytnout. V takovém případě od nich autor přijal písemné svědectví. Tento postup může být problematický. Byl však uplatněn ve snaze co nejvíce respektovat situaci pamětníků a zároveň využít jejich ochotu přispět k výzkumu.

Z citované sekundární literatury je třeba zvláště upozornit na následující díla. *Černá kniha sovětské okupace. Sovětská armáda v Československu a její oběti 1968-1991* Prokopa Tomka a Iva Pejčocha je doposud nejucelenějším zpracováním problematiky přítomnosti SSV v ČSSR. Záběr této monografie je širší, než napovídá její název. Není pouze podrobným přehledem tragických událostí, k nimž došlo v souvislosti se SSV, což by samo o sobě bylo pozoruhodným počinem. Autoři ovšem uvádějí mnoho užitečných poznatků a postřehů k podobě soužití posádek s civilním obyvatelstvem, zvláště co se týká vzájemného protizákonného jednání. Práce plodně využívá dřívějšího výzkumu. Prokop Tomek se ostatně problematikou SSV zabývá dlouhodobě. Velký význam pro výklad má jeho rukopis „Dvě armády v Olomouci“. Jde o studii připravenou pro sborník „Olomouc v roce 1989“, který ovšem doposud nebyl publikován. Prokop Tomek ji autorovi ochotně poskytl k využití. Studie čerpá převážně z výše zmíněných vojenských archivů. Zachycuje problémy soužití se sovětskou posádkou v Olomouci, na což autor vděčně navazuje a ve výkladu rozvádí poznatky podrobněji. Ve výkladu citujeme též studii Prokopa Tomka o úřadu zmocněnce vlády ČSSR pro dočasný pobyt sovětských vojsk a o činnosti StB ve vztahu k SSV.

Za druhé se jedná o studii Marie Černé „„Ten boj si musíte vybojovat sami“. Politická role Sovětské armády a jejích místních spojenců v „normalizaci“ Československa“. Zabývá se navazováním kontaktů mezi sovětskými veliteli a domácími odpůrci československé reformy v období po vstupu vojsk. Sleduje také následný vývoj začínajících „družebních“ aktivit se Sovětskou armádou. V počátečním období byly doménou právě odpůrců reformy. Studie je cenná zvláště tím, že se tématem zabývá na regionální a místní úrovni. Ukazuje příklady z několika měst, kde byly na podzim 1968 umístěny sovětské posádky (Olomouc, Šumperk, Trutnov). Zároveň se snaží o určité zobecnění. Je tak důležitým příspěvkem k tématu spolupráce a „družby“ se Sovětskou armádou v prvních letech její přítomnosti na území ČSSR. V závěru ukazuje také důležitou proměnu „družby“. V počátečním období po vstupu vojsk byly kontakty odpůrců reformy se sovětskými veliteli politicky významné. Formovala se tak svého druhu „pátá kolona“ proti reformistům. Po roce 1970 však byli reformisté poraženi a politicky odstraněni. Tehdy „družební“ aktivity se sovětskými posádkami upadly do banality slavnostních setkání, jakých se v sedmdesátých a osmdesátých letech konalo mnoho.¹⁰ Z této studie citujeme výstižné postřehy ke „družbě“, již výklad věnuje velkou pozornost.

⁹ Srov. VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel: *Třetí strana trojúhelníku*, s. 121-122.

¹⁰ ČERNÁ, Marie: „Ten boj si musíte vybojovat sami“, s. 431.

Za třetí uvedme dílo Emila Gímeše. Akademický pracovník Univerzity Palackého působil v roce 1968 rovněž v OV KSČ jako člen předsednictva a tajemník pro ideologickou práci. Patřil k nejvýraznějším reformistům v okrese a byl jedním z prvních, které odstranila začínající čistka již v roce 1969. Po obnovení parlamentní demokracie v Československu se na univerzitu vrátil a zpracoval disertační práci „Pokus o reformu a demokracii v r. 1968 na Olomoucku“. V ní obsáhle popsal také události ve městě a v okrese po vstupu vojsk. Zmiňuje obtížné vyjednávání se sovětskými veliteli a na druhé straně snahu některých stranických funkcionářů navázat s nimi spolupráci. Poznatky posléze dále zpracoval ve studiích „Počátky normalizačního režimu na Olomoucku“ a „Olomouc po srpnové okupaci 1968“. Druhou jmenovanou sepsal společně s olomouckým archivářem Miloslavem Čermákem. Všechny tři texty poskytují mnoho poznatků o vývoji v Olomouci a v okrese v letech 1968-1970. Prezentují pohled přímého účastníka událostí, ovšem pečlivě zpracovaný s využitím mnoha archivních a tištěných pramenů. Hlavní důraz nicméně leží na politickém vývoji, zejména v orgánech KSČ, na zápase reformistů s odpůrci reformy, na průběhu a důsledcích čistky. Soužití se sovětskou posádkou je vedlejším tématem.

Konečně je třeba vzpomenout dvě edice dokumentů, které se týkají specificky průběhu tzv. sedmi srpnových dnů v Olomouci a v okrese (ode dne vstupu vojsk do návratu delegace ČSSR z Moskvy). Obě sestavil Miloslav Čermák. Starší, *Sedm olomouckých dnů 21.-27. srpna 1968. Sborník dokumentů* je obdobou známé „černé knihy“, edice k situaci v Praze. Obsahuje texty novinových článků, rezolucí, prepisy rozhlasového vysílání, osobní svědectví.¹¹ Vznikla během podzimu 1968 a na počátku roku 1969 byla připravena k vydání, vyšla však až v roce 1990. Novější byla uspořádána při přípravě publikace *Olomouc v roce 1968* a tvoří ji vybrané dokumenty z první. Obě edice přibližují napjatou atmosféru prvních dnů po 21. srpnu 1968 a mohou být ve výkladu velmi dobře využity.

Před zahájením vlastního výkladu uvedme ještě stručnou charakteristiku olomoucké sovětské posádky, která patřila k největším posádkám SSV v ČSSR. Zároveň byla Olomouc největším městem Československa se sovětskou posádkou. Nacházelo se zde více druhů vojsk (letectvo a protiletadlové vojsko, motostřelecké vojsko, pontonový pluk). Na jiných místech (s výjimkou Kuřívod a Milovic) byl oproti tomu dislokován pouze jeden druh. V Olomouci rovněž sídlilo velitelství 28. armádního sboru.¹² Přesný počet vojáků není známý. Určitou představu mohou poskytnout následující údaje z doby těsně před zahájením odsunu na jaře roku 1990. Teprve tehdy byly počty zveřejňovány. V letech předchozích je neznalo ani vedení KSČ, ani generální štáb ČSLA.¹³ Ze 73 500 vojáků celkového stavu SSV bylo přibližně 13 000 umístěno v olomouckém okrese, kde sovětská posádka byla vedle samotné Olomouce dislokována také ve VVP Libavá. V Olomouci ovšem bylo více ubytovací kapacity (kasáren a bytových domů) a z toho lze odvodit, že většina z oněch 13 000 vojáků se nacházela ve městě. Spolu s nimi žilo v olomouckém okrese asi 7 000 sovětských civilistů, kteří k olomoucké a libavské posádce patřili.¹⁴ Opět můžeme předpokládat, že většina z nich

¹¹ ČERMÁK, Miloslav (ed.): *Sedm olomouckých dnů 21.-27. srpna 1968*, s. 6.

¹² PECKA, Jindřich a kol.: *Sovětská armáda v Československu 1968-1991*, s. 186; TOMEK, Prokop: *Dvě armády v Olomouci*, s. 8.

¹³ TOMEK, Prokop: Úřad zmocněnce vlády ČSSR pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk v ČSSR 1968-1990, s. 12.

¹⁴ PECKA, Jindřich a kol.: *Sovětská armáda v Československu 1968-1991*, s. 149 a 186; ZATLOUKAL, Jiří: *Chybějí pravidla hry*, in: *Stráž lidu*, 15. června 1991, s. 2.

bydlela v Olomouci. Celkový počet Sovětů ve městě dosahoval tedy mezi 15 000 a 20 000 osob. Tvořili tak významnou menšinu: Olomouc měla 79 416 stálých obyvatel (rozumí se bez Sovětů) v roce 1970, 102 165 v roce 1980 a 106 091 v roce 1985. (Skokový nárůst mezi lety 1970 a 1980 byl dán připojením patnácti okolních obcí k městu, což proběhlo v letech 1974-1980.)¹⁵ Složení skupiny se pochopitelně během doby stále obměňovalo. Vojáci v Olomouci zůstávali po dobu své služby v ČSSR, trvající obvykle několik let. Manželky a děti důstojníků přicházely a odcházely společně se svými manžely a otci. Také pobyt civilních zaměstnanců posádky a jejich rodin byl určen trváním zaměstnaneckého poměru.¹⁶

Sovětská posádka ve městě a v blízkém okolí disponovala mnoha objekty, jejichž počet se v průběhu let zvyšoval. Uvedený přehled odráží stav na konci osmdesátých let. Soustředila se zvláště na čtyřech místech. Za prvé, na severovýchodě města využívala Jiskrova kasárna, přiléhající k ulici Pasteurova, kde byla vojenská nemocnice. V blízkosti se nacházely bytové domy (dnešní sídliště Černá cesta), samoobsluha a škola (její budovy dnes slouží Česko-francouzské sekci Slovanského gymnázia). Na přilehlé ulici Sokolovské bylo společenské středisko Dům družby. Za druhé, na jihovýchodním okraji, v blízkosti hlavního nádraží, měla posádka kasárna Prokopa Holého a kasárna Nový Svět (tzv. barákový tábor), oba přiléhající k ulici Holické. Na nedaleké ulici Přichystalově stály další bytové domy a obchod. Třetí oblastí bylo letiště v městské části Neředín a jeho okolí na severozápadním okraji města. Zde byl opravárenský závod, cvičiště, sklad pohonných hmot, vysílací středisko a bytové domy. Posádka využívala pochopitelně také samotného letiště, které bylo vyhrazeno pouze jí. Poslední oblastí byl Tabulový Vrch (západní okraj města). Nacházelo se zde velitelství 28. armádního sboru a vojenský soud. Posádce sloužily také dva zdejší kasárenské areály a prachárna, kde sídlilo zemědělské hospodářství. I zde byly bytové domy. Další prostory a objekty byly roztroušené v ostatních částech města, respektive v jeho blízkém okolí: budova velitelství posádky na Žižkově náměstí (dnes využívaná Pedagogickou fakultou Univerzity Palackého), prodejna v Hanáckých kasárnech na ulici 1. máje, sklady v městské části Povel (ulice Polská), sklad pohonných hmot v městské části Řepčín, Frunzeho kasárna na ulici Pavelkově v městské části Chválkovice, prachárna u Bystrovan, pevnůstka č. XX a prachárna č. 7 u Křelova a pekárna se sklady v Lutíně.¹⁷ Pro sovětské občany bylo v Olomouci postupně vybudováno celkem 1677 bytů.¹⁸ Dále byl zřízen vlastní systém hromadné dopravy, spojující jednotlivé lokality a objekty ve městě.¹⁹

¹⁵ BUREŠOVÁ, Jana: V socialismu, s. 376 a 378.

¹⁶ TOMEK, Prokop: Dvě armády v Olomouci, s. 6.

¹⁷ PECKA, Jindřich a kol.: *Sovětská armáda v Československu 1968-1991*, s. 203; TOMEK, Prokop: Dvě armády v Olomouci, s. 8-9; Sklady historie nesvědčí, in: *Stráž lidu*, 5. května 1990, s. 2.

¹⁸ Odchod bez zbytečných emocí, in: *Stráž lidu*, 28. dubna 1990, s. 1.

¹⁹ BUREŠ, Miroslav a kol.: *Sto let městské hromadné dopravy v Olomouci*, s. 56.

Kapitola 1

Počátky soužití se sovětskou posádkou

(21. srpna 1968-duben 1969)

„Otřesné dny, které jsme prožili, nás naplnily pocity hořkého zklamání nad nepochopením a mocenskou agresí těch, které jsme nazývali bratry a přáteli. Dnes, kdy opadly vody povodně srpnových dní, vrací se život do normálních kolejí, hlídán tanky a děly, cenzurou a vším, proti čemu jsme zvedli hlas.“

podnikový tisk Moravských železáren Olomouc, září 1968²⁰

21. srpna 1968 vstoupila na území ČSSR vojska pěti států Varšavské smlouvy – SSSR, BLR, MLR, PLR a NDR (její armáda měla podpůrnou funkci²¹). Vstup vojsk byl ozbrojeným mocenským zásahem proti rozvíjejícím se ekonomickým a politickým-společenským změnám, které tvořily obsah československé reformy, známé jako Pražské jaro. Reforma představovala svébytný pokus o socialistickou alternativu k socialismu sovětského typu. Vstup vojsk oproti tomu znamenal počátek obnovy právě této vládní formy v ČSSR,²² i když naplno se to projevilo až po nástupu Gustáva Husáka do vedení KSČ v dubnu 1969. Vstup vojsk vyvolal celospolečenský odpor, do kterého se zapojili jednotlivci, pracovní kolektivy, stranické organizace, státní orgány, společenské organizace, média i církve. Vrcholní představitelé ČSSR přítomnost cizích vojsk na území státu přijali vynuceným souhlasem. Vyjádřil jej Protokol o jednání delegace SSSR a ČSSR z 26. srpna 1968, běžně nazývaný „moskevský protokol“.²³ Následné plénium ÚV KSČ konané 31. srpna se v usnesení vyslovilo pro důsledné plnění podmínek stanovených v protokolu.²⁴ Přítomnosti cizích vojsk v ČSSR byl dán oficiální právní rámec. V polovině října pak Smlouva o podmínkách dočasného pobytu sovětských vojsk na území ČSSR stanovila, že jednotky Sovětské armády budou ve státě rozmístěny na dobu neurčitou („dočasně“).²⁵

Reformní proces se však ještě zcela nezastavil. U moci bylo stále Dubčekovo vedení KSČ. Stoupenci reformy mohli aktivně působit také na nižších úrovních stranického a státního aparátu, v hospodářské správě a ve společenských organizacích. Snažili se hájit a prosazovat politiku v duchu reformy, byť jejich prostor se postupně zužoval. Více či méně kriticky reflektovali skutečnost, včetně postojů a jednání sovětské strany.²⁶ Tisk a ostatní média byly omezeny nově zřízeným cenzurním úřadem, ale mohly i nadále vystupovat se značnou otevřeností. Obhajovaly reformní proces a jeho představitele a upozorňovaly na působení jeho

²⁰ Není síly, která by mohla vzdorovat lidu!, in: *Ruch práce*, 12. září 1968, s. 1.

²¹ TOMEK, Prokop – PEJČOCH, Ivo: *Černá kniha sovětské okupace*, s. 11.

²² MENCL, Vojtěch: Důsledky potlačení Pražského jara. Místo Pražského jara ve světových a československých dějinách, s. 132; OTÁHAL, Milan: *Normalizace 1969-1989*, s. 46.

²³ Plný text protokolu viz http://www.totalita.cz/txt/txt_prot_mosk_1968.php (zobrazeno 29. dubna 2019).

²⁴ Usnesení ÚV KSČ k závěrům moskevských jednání, in: *Rudé právo*, 3. září 1968, s. 1.

²⁵ Plný text smlouvy viz http://totalita.cz/txt/txt_smlouva68.php (zobrazeno 30. dubna 2019).

²⁶ DOSKOČIL, Zdeněk: *Duben 1969*, s. 19-95.

odpůrců a na ústupky od jeho zásad. Některé změny vyplývající z politického uvolnění se dovršily teprve v tomto období, jako zřizování podnikových rad pracujících (orgánů zaměstnanecké samosprávy na závodech), rozpad jednotného svazu mládeže a vznik několika mládežnických organizací.²⁷ Zároveň v tomto období postupně sílila aktivita odpůrců reformního procesu v čele s Vasilem Biřákem, Aloisem Indrou, Drahomírem Kolderem a dalšími. Tito straníci, tzv. konzervativci, se často orientovali prosovětsky. Udržovali a rozvíjeli „kontakty s představiteli SSSR, se sovětskou ambasadou v Praze, s příslušníky Střední skupiny sovětských vojsk v Československu a s KGB.“²⁸ Podle Marie Černé našli „v aktivní spolupráci se Sovětskou armádou [...] nejenom jednotnou orientaci, argumentační výbavu, ale také platformu pro její radikální vyjádření.“²⁹ Je pozoruhodné, že prosovětský postoj neprojevovali pouze komunisté. Karel Konečný například uvádí, že vstup vojsk otevřeně schvalovali významní představitelé ČSL Václav Pacner a Josef Plojhar.³⁰

V Olomouci a okrese se ve středu 21. srpna 1968 objevila převážně vojska PLR. Jednotky Sovětské armády se do blízkosti města ve větším počtu dostaly teprve v den následující.³¹ Odpoledne toho dne stály tankové kolony na jižním okraji města a byly připraveny Olomouc obsadit. Vyjednáváním s velitelem se tomu podařilo zabránit.³² Sověští vojáci však začali střežit klíčové body – hlavní nádraží, pošty, banku a mosty a od večera také olomouckou budovu Československého rozhlasu. Velitelem jednotek operujících v prostoru olomouckého okresu byl plukovník Kuprijenko. V pátek 23. srpna vyhlásil rozkaz o výjimečném stavu, jímž převzal všechny pravomoci v okrese. Výjimečný stav znamenal zákaz nočního vycházení, zákaz politických shromáždění a aktivit včetně schůzek v bytech, zákaz stávek bez povolení velitele. Bylo rovněž nařízeno odevzdat zbraně (netýkalo se vojáků a příslušníků VB). Porušení mělo být trestáno podle zákona o výjimečném stavu. Sověti vyhrožovali střelbou, došlo-li by k nepokojům. Zavedli také cenzuru okresních novin *Stráž lidu*, které na několik dní přestaly vycházet. Nahradil je polooficiálně vydávaný oběžník *Hlas lidu*. Sověti demonstrovali vojenskou sílu, což ještě umocnilo přísunutí dalšího tankového pluku v neděli 25. srpna.³³ V sobotu, v neděli a v pondělí rovněž docházelo k přesunům vojsk po městě.³⁴ Tanky, obrněné transportéry a ozbrojení vojáci vytvářeli v ulicích města atmosféru akutního ohrožení života, vůči němuž byli občané docela bezmocní. S hrozivostí tanků a dalších zbraní však kontrastovala ubohost vojáků: „Na hlavní poště sedí sovětský voják [...] se skloněnou hlavou. Je člověku líto těch chlapců, kterým odmítli naši lidé podat i obyčejnou vodu. Muselo to být? [...] ruský voják za kulometem obrněného transportéru pláče.“³⁵

Sověští velitelé od začátku stále opakovali svou tezi o existenci kontrarevoluce v Československu. Nedali se přesvědčit, že žádné nebezpečí nehrozilo. Argumenty zástupců města a okresu odmítali.

²⁷ KONČELÍK, Jakub: Mediální politika a srpen 1968, s. 209; KOVANDA, Karel: *Zápas o podnikové rady pracujících 1968-1969*, s. 108-147; KNÁPIK, Jiří – FRANC, Martin a kol.: *Mezi pionýrským šátkem a mopedem*, s. 389-400; KONEČNÝ, Karel: Národní fronta a nekomunistické strany na Olomoucku v „krizových“ letech 1968-1969, s. 162.

²⁸ DOSKOČIL, Zdeněk: *Duben 1969*, s. 67.

²⁹ ČERNÁ, Marie: „Ten boj si musíte vybojovat sami“, s. 402.

³⁰ KONEČNÝ, Karel: *Československá strana lidová v období nastupující normalizace*, s. 169.

³¹ ČERMÁK, Miloslav: Sedm olomouckých srpnových dnů roku 1968, s. 32-36 a 49.

³² SOkA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 26, Zápis z mimořádné schůze pléna OV KSČ v Olomouci, rozšířené o členy OKRK, delegáty XIV. sjezdu a další přední funkcionářský aktiv, konané dne 23. srpna 1968.

³³ ČERMÁK, Miloslav: Sedm olomouckých srpnových dnů roku 1968, s. 35-39.

³⁴ SOkA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 26, Zápis ze schůze pléna OV KSČ, rozšířené o členy OKRK, delegáty XIV. mimořádného sjezdu, členy KV KSČ a KKRK, konané dne 27.8.1968.

³⁵ ČERMÁK, Miloslav (ed.): *Sedm olomouckých dnů 21.-27. srpna 1968*, s. 208.

Vyjednávání s nimi proto bylo velmi náročné.³⁶ Postoj Sovětů se odrazil i v Kuprijenkově rozkazu, kde se objevila slova o „bratrské internacionální pomoci“. Zástupci OV KSČ, ONV, města a místní posádky ČSLA nesouhlasili s požadavky rozkazu. Trvali na tom, že uznávají pouze autoritu zákonných představitelů strany a státu. Spolupráci, kterou jim okupační velení vnucovalo, zpočátku odmítali. Nátlaku ustoupili v pátek 23. srpna ráno, kdy tajemník OV KSČ Zdeněk Mička pod hrozbou zastřelením přečetl rozkaz do městského rozhlasu. Text posléze vyšel tiskem. Již v pátek odpoledne byl ovšem rozkaz zmírněn dočasným odvoláním zákazu nočního vycházení (na tři dny), pod podmínkou, že nedojde k provokacím. Pracovníci Československého rozhlasu (vysílajícího z utajeného stanoviště jako stanice Dubček-Císař ABX) vyzvali k ignorování cizích vojáků. Lidé se neměli pouštět do diskusí a postávat okolo vojenské techniky. Plénum OV KSČ vyhlásilo ještě téhož dne Olomouc za „mrtvé město“: obyvatelé měli omezit své pochůzky na nejnutnější minimum, rodiče hlídat děti, aby zbytečně nechodily ven.³⁷ Ostatně, o udržení klidu a pořádku na veřejnosti usilovali představitelé města i okresu od 21. srpna.³⁸ Vedle toho bylo jejich klíčovým zájmem udržet běžný chod společnosti, zejména zásobování, dodávky energií, veřejnou dopravu, zdravotnictví a probíhající žně.³⁹

Obyvatelé Olomouce a okresu dávali od počátku najevo svůj nesouhlas s přítomností cizích vojsk a posléze také se zadržením čelných představitelů státu. První protestní rezoluce docházely do olomouckého studia Československého rozhlasu již 21. srpna po osmé hodině ranní. Během dopoledne toho dne odsoudily vstup vojsk okresní a městské stranické a státní orgány, představitelé odborů, okresní výbory nekomunistických stran, představitelé Církve československé, zaměstnanci velkých podniků okresu (Moravských železáren Olomouc, Sigmy Lutín a dalších), zaměstnanci fakultní i vojenské nemocnice a další kolektivy. Po poledni se ve městě objevily protestní nápisy, letáky a transparenty, včetně cizojazyčných. 22. srpna docházely do studia rozhlasu další desítky protestních rezolucí. Ve městě zahájilo činnost několik podpisových středisek, kde lidé podepisovali petici proti vstupu vojsk. Během prvního týdne po 21. srpnu se uskutečnilo několik výstražných stávek, nejvýznamnější zřejmě v pátek 23. srpna. V pondělí 26. srpna ráno se na čtvrt hodiny rozezněly sirény průmyslových závodů a zvony kostelů. Zvučely na podporu stanoviska KV KSČ z předchozího dne, které požadovalo stažení vojsk z území ČSSR a propuštění zatčených představitelů strany a státu.⁴⁰ Vznikl také protestsong, z nějž citujme alespoň závěrečnou pasáž: „*Každou zradu čas vám vrátí,/ každá rána přebolí,/ když se přítel takhle ztratí,/ tak za slzu nestojí.*“ Jeho autorem byl Olomoučan vystupující pod jménem Jaromír.⁴¹ To mohla být narážka na Jaromíra Vomáčku, autora a interpreta protestního „šlágru“ „Dobře míněná rada“. (Píseň je známá spíše jako „Běž domů, Ivane“.)

Výjimečný stav ve městě byl zrušen v pondělí 26. srpna po výměně velitelů okupačních jednotek. Snad k tomu došlo pod vlivem již uzavřených jednání v Moskvě. Plukovníka Kuprijenka nahradil podplukovník

³⁶ SOkA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 26, Zápis z mimořádné schůze pléna OV KSČ v Olomouci, rozšířené o členy OKRK, delegáty XIV. sjezdu a další přední funkcionářský aktiv, konané dne 23. srpna 1968.

³⁷ ČERMÁK, Miloslav: Sedm olomouckých srpnových dnů roku 1968, s. 35-41 a 101.

³⁸ Srov. *Stráž lidu – zvláštní vydání*, 21. srpna 1968.

³⁹ Stanovisko plenárního zasedání ONV, in: *Stráž lidu*, 30. srpna 1968, s. 3.

⁴⁰ ČERMÁK, Miloslav: Sedm olomouckých srpnových dnů roku 1968, s. 31-39 a 52-53.

⁴¹ ČERMÁK, Miloslav (ed.): *Sedm olomouckých dnů 21.-27. srpna 1968*, s. 139.

Sokolenko. Zástupci města a okresu se s ním dohodli na odvolání výjimečného stavu. Podmínkou bylo zachování klidu a pořádku.⁴² Tím se nový velitel uvedl jako ten, kdo „*zaujímá, jak se zdá, rozumnější stanovisko. Zrušil cenzuru, slíbil stažení vojsk z města a další uvolňování opatření.*“ Tak jej charakterizovalo vysílání stanice Dubček-Císař ABX toho dne večer.⁴³ Plénium OV KSČ na schůzi následujícího dne zhodnotilo vyhlášení „mrtvého města“ před několika dny jako přínosné rozhodnutí, jež přispělo k udržení klidu a pořádku. Zároveň vyjádřilo nesouhlas s podmínkami, za nichž probíhala jednání v Moskvě. Uzavřenou dohodu nepokládalo „*za pravé a plné vyjádření vůle českého a slovenského národa*“. Označilo ji za „*nerovnoprávn[ou]*“ a žádalo „*[o]kamžitý odchod vojsk okupantů a plnou náhradu jimi zaviněných škod.*“⁴⁴ Dodejme, že v Olomouci a v olomouckém okrese nebyly během prvního týdne po 21. srpnu 1968 zaznamenány ztráty na životech.⁴⁵

Usnesení ÚV KSČ k moskevskému protokolu zavazovalo pochopitelně i níže postavené funkcionáře strany, respektive státní správy. V září začalo být zdůrazňováno také v olomouckém okrese.⁴⁶ Výše citovaný nesouhlas pléna OV KSČ s dohodou uzavřenou v Moskvě pozbyl významu. Představitelé města a okresu byli mimo jiné postaveni před úkol průběžně dojednávat modus vivendi se sovětskými veliteli. Pochopitelně chtěli dosáhnout stažení vojsk a vojenských vozidel z obydlených oblastí a uvolnění obsazených objektů. Sověti požadovali udržování pořádku, odstranění nápisů, jež považovali za protisovětské, zamezení provokací.⁴⁷ Plénium MěNV Olomouc tedy již 30. srpna vyzvalo, aby nápisy na budovách byly odstraněny do konce prvního zářijového týdne.⁴⁸ K urychlenému odstranění posléze vyzvali představitelé ONV, předseda Bohumil Macek a tajemník Bořivoj Vepřek. Občané současně měli obnovovat poškozené dopravní značky.⁴⁹ Po městě se však objevovaly nové nápisy a docházelo k vystoupením, která Sověti chápali jako provokace. To ztěžovalo pozici zástupců města a okresu ve vyjednávání s veliteli. O vypjatosti situace svědčí ultimátum, jež velitelé podali kolegiu rektora UP. Pokud by studenti univerzity vyvolali nějaký incident, sovětské vojsko by obsadilo centrum města a univerzitní budovy.⁵⁰ Podle tajemníka ONV Bořivoje Vepřeka tak bylo jednoznačným příkazem dne udržovat pořádek a bránit provokacím.⁵¹ *Stráž lidu* otiskla stručnou, ale sugestivní výzvu „Matkám!“, aby dohlížely na své děti a nedovolily jim nechat se svést k výtržnostem.⁵² Na druhou stranu se část veřejnosti stavěla k vyjednávání se sovětskými veliteli kriticky. Podezírala představitele města a okresu z kolaborace.⁵³ Vedle těchto problémů se řešila otázka umístění velitelského

⁴² Nová opatření okupačních vojsk, in: *Stráž lidu*, 27. srpna 1968, s. 1.

⁴³ ČERMÁK, Miloslav: Sedm olomouckých srpnových dnů roku 1968, s. 55.

⁴⁴ SOkA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 26, Zápis ze schůze pléna OV KSČ, rozšířené o členy OKRK, delegáty XIV. mimořádného sjezdu, členy KV KSČ a KKRK, konané dne 27.8.1968.

⁴⁵ Jednota národa až k slzám, in: *Stráž lidu*, 30. srpna 1968, s. 3.

⁴⁶ Srov. SOkA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 123, Stanovisko mimořádné okresní konference KSČ v Olomouci, konané dne 28. září 1968.

⁴⁷ SOkA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 26, Zápis z 19. schůze pléna OV KSČ, rozšířené o členy OKRK, konané dne 19.9.1968.

⁴⁸ SOkA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 123, Zápis ze schůze POV KSČ v Olomouci, konané dne 2. září 1968.

⁴⁹ SÝKOROVÁ, R.: Podmínky pro normalizaci, in: *Stráž lidu*, 6. září 1968, s. 1; Co nyní – a co potom, in: *Stráž lidu*, 10. září 1968, s. 1-2.

⁵⁰ URBÁŠEK, Pavel: Univerzita Palackého v Olomouci (1946-2009), s. 116.

⁵¹ Co nyní – a co potom, in: *Stráž lidu*, 10. září 1968, s. 1-2.

⁵² Matkám!, in: *Stráž lidu*, 10. září 1968, s. 1.

⁵³ SOkA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 26, Zápis z 19. schůze pléna OV KSČ, rozšířené o

sboru a dislokace jednotek v olomouckých kasárnách. Bohumil Macek o tom informoval plénum OV KSČ na schůzi 19. září.⁵⁴ Tehdy již na mezivládní úrovni probíhalo jednání o „dočasném“ pobytu sovětských vojsk v ČSSR.⁵⁵ Záležitost budoucí olomoucké posádky s ním zřejmě souvisela. Na plénu OV KSČ 1. října pak Macek uvedl, že „v nejbližších dnech sem má přijít dosti silný vojenský útvar. Má tady být velitelství sboru, to znamená silný důstojnický štáb, který rozhodně bude ve styku přímo s našimi občany“.⁵⁶

Sověští velitelé začali již v září usilovat o navázání bližších kontaktů s obyvatelstvem. 16. září se tedy na půdě OV KSČ uskutečnilo jejich setkání s představiteli závodů okresu. Byli zde olomoucký velitel podplukovník Sokolenko a pracovník politického oddělení velitelství podplukovník Puškin. Jednání řídil tajemník OV Imrych.⁵⁷ Sověti předestřeli požadavek organizovat besedy s funkcionáři strany na závodech a s dalšími zaměstnanci. Představitelé závodů to odmítli s tím, že k tomu nemají od vedení strany a státu žádný pokyn a že samotní pracující si taková setkání nepřejí. Byli ostatně přesvědčeni o nemožnosti jakékoli rozumné diskuse se sovětskými veliteli, kteří tvrdošijně zastávali tezi o kontrarevoluci v ČSSR. 17. září se ovšem konalo další setkání, tentokrát s tzv. zasloužilými členy strany, tedy s těmi, kteří do KSČ vstoupili před rokem 1945. Sovětskou stranu zastupovali generál Zolotov, plukovník Čerkasov a opět podplukovník Puškin. Tentokrát většina účastníků setkání souhlasila s postojem sovětských velitelů k situaci v ČSSR. Jeden z mála, Jaroslav Kalivoda, se však s tímto vyzněním neztotožnil. Následně rozšířil v okrese vlastnoručně pořízený zápis z jednání. Obsah zápisu vyvolal kritickou odezvu v podobě rezolucí členů KSČ, odborářů a mládeže. Požadovali odchod funkcionářů usilujících o využití (či zneužití) situace k prosazování protireformní politiky. Zasedání tzv. zasloužilých členů také způsobilo pozdvižení u veřejnosti a nelibost některých okresních funkcionářů. Pro komplikovanost tehdejší politické situace v okrese je příznačné, že bylo pořádáno se souhlasem předsednictva OV KSČ.⁵⁸ Na schůzi pléna 25. září je pak obhajovali tajemníci František Kneip a Zdeněk Madej.⁵⁹ Kneip se ostatně setkání sám účastnil a informoval tam o situaci v okrese.⁶⁰ Postoj tzv. zasloužilých členů KSČ k Sovětské armádě byl zřejmě vstřícnější, což namnoze podmiňovaly vzpomínky na rok 1945. Setkání u nich mohlo vyvolat kladnou odezvu spíše než u jiných skupin obyvatelstva. Stejně tak sovětská strana v nich viděla potenciální spojence.⁶¹ Na zasedání 17. září byl schválen dopis ÚV KSČ, jenž na prvním místě (!) obsahuje výzvu usilovat o „konsolidaci země a to i ve vztahu k vojenským jednotkám států Varšavské smlouvy, přítomným na našem území“.⁶² Na konci měsíce

členy OKRK, konané dne 19.9.1968; f. M6-123 KSČ – Městský výbor Olomouc, kart. 14, Činnost ZO KSČ při MěstNV v Olomouci od ledna 1968 do konce října; kart. 35, Zápis z členské schůze ZO KSČ při MěstNV, konané dne 18. září 1968 v 15,00 hod.

⁵⁴ SOkA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 26, Zápis z 19. schůze pléna OV KSČ, rozšířené o členy OKRK, konané dne 19.9.1968.

⁵⁵ POVOLNÝ, Daniel: *Vojenské řešení Pražského jara 1968. II. Československá lidová armáda v srpnu 1968*, s. 132-134.

⁵⁶ SOkA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 26, Zápis z 22. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, konané 1.10.1968.

⁵⁷ GÍMEŠ, Emil: *Pokus o reformu a demokracii v r. 1968 na Olomoucku*, s. 53.

⁵⁸ ČERMÁK, Miloslav – GÍMEŠ, Emil: *Olomouc po srpnové okupaci 1968*, s. 126-129; GÍMEŠ, Emil: *Počátky normalizačního procesu na Olomoucku*, s. 33-35.

⁵⁹ SOkA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 26, Zápis ze 20. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, konané dne 25.9.1968.

⁶⁰ Dopis zasloužilých členů strany Ústřednímu výboru KSČ, in: *Stráž lidu*, 20. září 1968, s. 1.

⁶¹ Srov. ČERNÁ, Marie: „Ten boj si musíte vybojovat sami“, s. 418-419.

⁶² Dopis zasloužilých členů strany Ústřednímu výboru KSČ, in: *Stráž lidu*, 20. září 1968, s. 1.

proběhlo v olomoucké okresní organizaci KSČ dotazníkové šetření, podle nějž tzv. zasloužilí členové relativně nejvíce souhlasili se vstupem vojsk a relativně nejvíce důvěřovali SSSR, že bude dodržovat moskevský protokol.⁶³

U Olomoučanů obecně v prvních týdnech převládal negativní postoj vůči přítomnosti cizích vojsk spojený s rozhořčením ze srpnového zásahu. Projevoval se různými způsoby. Lidé odmítali pracovat v obsazených objektech, nebo tam pracovat nemohli.⁶⁴ Ke stažení tanků a obrněných vozidel z ulic města došlo teprve ve druhém zářijovém týdnu.⁶⁵ Nelibost vyjadřovala nová hesla, jejichž psaní již bylo trestné a VB je měla stíhat. Docházelo také k napadání lidí, kteří se k sovětským vojákům chovali vstřícně.⁶⁶ Opilí občané ojediněle napadali i samotné sovětské vojáky. Podle dohody měli Sověti útočníky zadržovat a předávat je VB. Rovněž byly poškozeny dva památníky vojáků Rudé armády padlých v roce 1945 při osvobození města. Jednalo se o památník na Havlíčkově ulici na okraji Čechových sadů a v městské části Černovír. Podplukovník Sokolenko proti tomu podal protest a žádal nápravu. K poškozování ostatně docházelo i na jiných místech ČSSR a Sověti si stěžovali přímo československé vládě, která k tomu zaujala stanovisko 25. září 1968. Z toho vyplynulo rozhodnutí MěNV Olomouc, jímž bylo zavedeno střežení památníků. Nejpozději do oslav tzv. velké říjnové socialistické revoluce v listopadu toho roku měly být uvedeny do původního stavu.⁶⁷

Sovětským velitelům se dařilo navázat užší kontakt jedině s komunistickými aparátčíky, kteří se stavěli proti Dubčkovu vedení a proti reformnímu procesu. Jak jsme pověděli v úvodu kapitoly, tito tzv. konzervativci se často orientovali prosovětsky. Ze sovětské strany styky s nimi organizovalo politické oddělení velitelství vedené plukovníkem Dubravou. Funkcionářům, již byli vůči sovětským vojskům vstřícní, poskytovalo podporu v boji proti reformnímu procesu a jeho představitelům. Zdá se, že nejvíce „spojenců“ nalezlo na OO VB a u některých funkcionářů aparátu OV KSČ. Ti vyvíjeli vlastní iniciativu, mimo rámec oficiální práce orgánu. Dále to bylo na okresním štábu LM, v některých místních výborech KSČ a též v jednotlivých osobách, včetně již zmíněných „zasloužilých komunistů“. Styky dokonce přesahovaly do sousedních okresů. Skupiny odpůrců reformy rozšiřovaly známý týdeník *Zprávy*, který vydávalo hlavní velitelství Sovětské armády na území ČSSR. *Zprávy* prezentovaly sovětský pohled na dění v ČSSR a snažily se doložit působení kontrarevoluce ve státě a ve společnosti.⁶⁸

Jak upozorňuje Emil Gímeš, byl mezi místními funkcionáři v navazování kontaktů s olomouckými sovětskými veliteli zvláště aktivní tajemník MěNV Olomouc Štěpán Mucha. Navázal blízký osobní vztah a tykal si s plukovníkem Dubravou a generálem Fedotem Filipovičem Krivdou,⁶⁹ který se v říjnu 1968 stal

⁶³ SOkA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 124, Zápis ze 43. schůze POV KSČ v Olomouci, konané dne 20. listopadu 1968.

⁶⁴ SÝKOROVÁ, R.: Podmínky pro normalizaci, in: *Stráž lidu*, 6. září 1968, s. 1.

⁶⁵ SOkA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 26, Zápis z 19. schůze pléna OV KSČ, rozšířené o členy OKRK, konané dne 19.9.1968.

⁶⁶ ZÁCHA, Oldřich: Říkám to otevřeně, in: *Stráž lidu*, 13. září 1968, s. 1; Dvě zprávy z Veřejné bezpečnosti, in: *Stráž lidu*, 20. září 1968, s. 1.

⁶⁷ SOkA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 26, Zápis z 22. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, konané 1.10.1968.

⁶⁸ ČERMÁK, Miloslav – GÍMEŠ, Emil: Olomouc po srpnové okupaci 1968, s. 128-129 a 134; GÍMEŠ, Emil: Počátky normalizačního procesu na Olomoucku, s. 33, 36 a 54-55.

⁶⁹ GÍMEŠ, Emil: Počátky normalizačního procesu na Olomoucku, s. 33.

hlavním velitelem sovětských vojsk v Olomouci.⁷⁰ Karel Konečný pak poukazuje na pracovníky aparátu OV KSČ Josefa Balcárka a Petra Bucka, kteří zřejmě podobnou úlohu sehráli v Litovli.⁷¹ Několik dalších jmen aparátníků z OV, kteří „rádi jednali“ se sovětskými důstojníky, uvádějí Miloslav Čermák a Emil Gímeš. Vedle jiných zde figuruje velitel okresního štábu LM Zdeněk Vinohradník.⁷² Aktivita protireformních funkcionářů, nakloněných sovětským vojskům, byly jedním z klíčových dějů v okrese i později na podzim 1968 a v prvních měsících roku 1969. Na rozdíl od pozdější „družby“ byly styky protireformních straníků se sovětskými důstojníky politicky závažné. Ovlivňovaly situaci v neprospěch reformistů. Vytvářely také zázemí pro pozdější vystoupení proti nim v čistce v procesu tzv. konsolidace.⁷³ Oproti tomu se do navazování styků v této době ještě nezapojoval SČSP. Jeho OV po 21. srpnu 1968 zastavil činnost organizace v okrese na protest proti vstupu vojsk. SČSP měl zůstat neaktivní, dokud cizí vojska zcela neopustí území ČSSR.⁷⁴ Na plénu OV KSČ 19. září informoval předseda ONV Bohumil Macek, že SČSP v okrese „zůstává v klidu a jsou zajišťovány pouze úkoly administrativně-hospodářské.“⁷⁵

K 15. říjnu 1968 byli sověští vojáci ubytováni v olomouckých kasárnách.⁷⁶ Tím bylo ukončeno ubytovací provizorium. Svědectví publikované v srpnu 1970 ve *Stráži lidu* uvádí, že do té doby vojáci základní služby nocovali mimo město ve složitých podmínkách stanů a zemljanek. Pomáhali jim někteří Olomoučané, kteří zajišťovali vodu a elektrickou energii, organizovali koupání vojáků a dodávali ovoce.⁷⁷ Důstojníci byli pravděpodobně ubytováni v budově na náměstí Rudé armády (dnešní Dolní náměstí), kterou MěNV přidělil velitelství na začátku září, a dále v Domě armády.⁷⁸ V říjnu byly během několika dní Sovětům předány vojenské prostory a objekty ve městě a v jeho blízkém okolí, jež do té doby využívala ČSLA. Sedm jich bylo uvolněno úplně a sedm částečně. Šlo o tyto prostory a objekty: Jiskrova kasárna, kasárna Prokopa Holého, tzv. barákový tábor Nový Svět, letiště Neředín, kasárna Tabulový Vrch, velitelská budova na Žižkově náměstí, sklady Povel, sklad pohonných hmot Řepčín, Frunzeho kasárna Chválkovice, sklad na ulici Sokolské. Mimo Olomouc pak pevnůstka č. XX a prachárna č. 7 u Křelova, sklad Olšany.⁷⁹ Všimněme si, že předání prostor a ubytování vojáků proběhlo dříve, než Oldřich Černík a Alexej Kosygin v Praze podepsali Smlouvu o podmínkách dočasného pobytu sovětských vojsk na území ČSSR (16. října 1968).⁸⁰

Od 15. října 1968 tedy můžeme hovořit o sovětské posádce v Olomouci. Postavení vojáků se tím dále změnilo. Posunulo se od přítomnosti mimořádné a provizorní směrem k přítomnosti plánované a stabilní, byť

⁷⁰ SOkA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 26, Zápis z 22. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, konané 1.10.1968.

⁷¹ KONEČNÝ, Karel: Litovel ve druhé polovině 20. století, s. 509 a 513.

⁷² ČERMÁK, Miloslav – GÍMEŠ, Emil: Olomouc po srpnové okupaci 1968, s. 134.

⁷³ ČERNÁ, Marie: „Ten boj si musíte vybojovat sami“, s. 431.

⁷⁴ ČERMÁK, Miloslav (ed.): *Sedm olomouckých dnů 21.-27. srpna 1968: sborník dokumentů*, s. 155-156.

⁷⁵ SOkA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 26, Zápis z 19. schůze pléna OV KSČ, rozšířené o členy OKRK, konané dne 19.9.1968.

⁷⁶ SOkA Olomouc, Kronika města Olomouce 1968, s. 84.

⁷⁷ VENHAČ, Leopold: Prostí lidé si porozuměli nejdříve, in: *Stráž lidu*, 22. srpna 1970, s. 4.

⁷⁸ SOkA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 26, Zápis z 19. schůze pléna OV KSČ, rozšířené o členy OKRK, konané dne 19.9.1968; Kdo dostane družstevní byty?, in: *Stráž lidu*, 6. září 1968, s. 2.

⁷⁹ SA AČR, f. 663 KVUSS Olomouc, kart. 5, č. j. 019642, Záznam o stavu provádění redислоkace vojsk ČSLA v obvodu působnosti Krajské vojenské ubytovací a stavební správy Ostrava se sídlem v Olomouci, č. j. 0019674, Hlášení o provedení reorganizačních a dislokačních změn.

⁸⁰ PECKA, Jindřich a kol.: *Sovětská armáda v Československu 1968-1991*, s. 36.

se zatím mluvilo o „dočasném“ pobytu. Funkcionář OV KSČ Oldřich Mlčoch na plénu 31. října srovnal situaci se svou zkušeností s přítomností sovětských vojsk v NDR. Prohlásil prozíravě: „[...] *já z toho všeho, co zde vidím, počítám, že ten jejich dočasný pobyt bude poměrně dlouhý. [...] Za dva za tři roky budeme vědět mnohem víc, [než] teď, ale do té doby asi neodejdou. S tím je nutno počítat a podle toho zařídit politiku.*“⁸¹ Prokop Tomek uvádí, že československá strana na podzim 1968 usilovala, aby byl dohodnut odsun vojsk během roku 1969. V onom roce se však ukázalo, „že rozmístění sovětského kontingentu je *de facto* trvalé.“⁸² Začalo soužití sovětské posádky s Olomoučany. V případě místního obyvatelstva bylo časově neohraničené, v případě Sovětů (jako jednotlivců) obvykle trvalo několik let, podle délky služby na území ČSSR.⁸³

Úkoly vyplývající z přítomnosti sovětských vojsk ve městě tak nyní bylo nutno řešit z dlouhodobějšího hlediska. Bylo zřejmé, že půjde nejen o konflikty a problémy, ale také o soustavné dojednávání parametrů pobytu vojsk (například otázky zásobování a poskytování služeb). Postupně bylo třeba také uvažovat, jak začlenit přítomné Sověty do života místní společnosti. Počítalo se s vydáním statutu pro pobyt vojsk ve městě a směrnic upravujících styky s nimi. Podle zprávy pro schůzi předsednictva OV KSČ 15. ledna 1969 však žádné takové dokumenty nevznikly. Rozhodující úlohu měla i nadále osobní jednání se sovětským velitelstvím, a předsednictvo OV KSČ tedy na schůzi 24. října 1968 schválilo komisi pro tato jednání. Tvořili ji vrcholní představitelé okresu, města Olomouce a ozbrojených složek: vedoucí tajemník OV KSČ František Kneip, předseda ONV Bohumil Macek a jeho náměstek Zdeněk Dobeš, předseda MěNV Olomouc František Řeháček a jeho náměstek Karel Vissek, tajemník OV KSČ pro ideologii Emil Gímeš, náčelník OO VB Oldřich Zácha a generál Kričfaluši, který zastupoval olomouckou posádku ČSLA. Komise se se zástupci velitelství setkávala pravidelně, a to každé první pondělí v měsíci.⁸⁴ Podle Gímeše však její význam byl „značně formální, omezovala se pouze na objasnění a vyřešení nevýznamných kolizí a konfliktů.“⁸⁵ Ve fondu OV KSČ se k ní nedochovaly žádné materiály a o její činnosti tedy nejsou další informace.

První dny soužití hodnotilo plénum OV KSČ na zasedání 31. října 1968. Ve stanovisku pro veřejnost v podstatě vyjádřilo uspokojení. Většina občanů prý postupně realisticky přijímá smlouvu o pobytu vojsk a hodnotí ji jako záruku, že se sovětská vojska nebudou vměšovat do vnitřních záležitostí.⁸⁶ Někteří diskutující na plénu však uváděli negativní ohlasy na uzavření smlouvy, přicházející ze ZO strany. Ty pravdivost stanoviska zpochybňovaly.⁸⁷ Situace v okrese se sotva lišila od celostátních poměrů. Zdeněk Doskočil uvádí, že veřejnost se ke smlouvě o pobytu většinou stavěla negativně. Její dopad na veřejné mínění byl horší než u moskevského protokolu. Přijetí smlouvy zásadně narušilo důvěru ve stranické vedení, že by ještě bylo „s to

⁸¹ SOkA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 26, Zápis z 23. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, konané dne 31.10.1968.

⁸² TOMEK, Prokop: Úřad zmocněnce vlády ČSSR pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk v ČSSR 1968-1990, s. 8.

⁸³ TOMEK, Prokop: Dvě armády v Olomouci, s. 6.

⁸⁴ SOkA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 123, Zápis z 39. schůze POV KSČ v Olomouci, konané dne 24.10.1968; kart. 124, Zápis ze 2. schůze POV KSČ v Olomouci, konané dne 15. ledna 1969, Zápis 7. schůze POV KSČ v Olomouci, konané 12. března 1969.

⁸⁵ GÍMEŠ, Emil: Počátky normalizačního procesu na Olomoucku, s. 33.

⁸⁶ Všem stranickým organizacím v okrese, in: *Stráž lidu*, 2. listopadu 1968, s. 1.

⁸⁷ SOkA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 26, Zápis z 23. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, konané dne 31.10.1968.

*prosadit a ubránit pokračování polednové politiky.*⁸⁸ Pro Olomoučany to pravděpodobně platilo tím spíše, že měli důsledky přijetí smlouvy denně před očima. Není tedy divu, že na plénu zazněly také ohlasy na konkrétní problémy vyplývající z přítomnosti sovětských vojsk. Šlo zejména o vydávání a distribuci časopisu *Zprávy*, jež vyvolávala rozhořčení. Podíleli se na ní i někteří funkcionáři OV KSČ. Konkrétní případ popsal Ludvík Novák, člen OV z olomouckého podniku Čokoládovny Zora. Časopis do závodu donesl zástupce OV Rostislav Parák. Reakcí zaměstnanců byla snaha uspořádat protestní shromáždění a výtisky na něm pálit. Představitelé CV KSČ podniku zavřeli výtisky do trezoru, a tak protestu zabránili. Novák však vyjádřil obavu z dalších možných protestů, bude-li distribuce *Zpráv* pokračovat. Člen OV Pospíšil poukázal na neslušné chování sovětských vojáků, kteří na veřejnosti vykonávali potřebu. Podotkl, že takové chování dále zhoršuje postoj Olomoučanů k vojákům. Vyzval komisi pro jednání se sovětským velitelstvím, aby vojáky seznámila se společenskými normami.⁸⁹

V průběhu listopadu se na členských schůzích ZO KSČ i nadále kritizovalo, že je rozšiřován časopis *Zprávy* a že se na tom podílí funkcionář OV Parák a příslušníci SNB.⁹⁰ Další projevy nespokojenosti a nesouhlasu se objevily ve veřejném prostoru. Během oslav výročí tzv. velké říjnové socialistické revoluce došlo v Olomouci a v několika dalších obcích okresu ke strhání a poškození sovětských vlajek. 9. listopadu projížděla Olomoucí vlaková souprava a na jednom z vozů byl nápis „*Okupanti nejezte dětem chleba a táhněte domů*“.⁹¹ Šlo o narážku na problémy v zásobování, zvláště citelné tam, kde byly dislokovány sovětské posádky.⁹² 14. listopadu odeslali studenti UP rezoluci Eduardu Mandřákovi, který vykonával funkci poslance Národního shromáždění za olomoucký okres. Žádali v ní o interpelaci ve věci umístění početné sovětské posádky v univerzitním městě.⁹³ V následujících dnech (od 15. do 21. listopadu) probíhala studentská stávka. Hlavním požadavkem adresovaným zasedání pléna ÚV KSČ (známé „listopadové plénum“) bylo důsledné pokračování v reformní politice. Stávka získala podporu i v dalších městech.⁹⁴ Studenti také projevíli odmítavý postoj vůči smlouvě o dočasném pobytu sovětských vojsk v ČSSR. Jedním z jejich požadavků byl odchod vojsk. Předsednictvo OV KSČ na to reagovalo stanoviskem ke stávce, kterým vyzvalo k jejímu ukončení. Požadavek na odchod vojsk označilo za „*zbožná přání*“. Studenti prý nebrali „*náležitý ohled na reálnou situaci a na skutečné možnosti a cesty k jejich realizaci*.“ Naproti tomu vyzdvihlo „*pozitivní aspekty*“ smlouvy o pobytu, které „*mají – za současného stavu věcí – přímo životní význam pro náš stát a bezprostředně i pro naše město*.“⁹⁵ Chybělo však vysvětlení, v čem měl význam spočívat...

Ve veřejném prostoru se v listopadu ovšem konaly také oslavy výročí tzv. velké říjnové socialistické revoluce, tedy nejdůležitějšího svátku spojeného se SSSR. Podle koncepce předsednictva OV KSČ měly

⁸⁸ DOSKOČIL, Zdeněk: *Duben 1969*, s. 34.

⁸⁹ SOkA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 26, Zápis z 23. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, konané dne 31.10.1968.

⁹⁰ SOkA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 124, Zápis ze 44. schůze POV KSČ v Olomouci, konané dne 4. prosince 1968, Zápis ze 45. schůze POV KSČ v Olomouci, konané dne 28. prosince 1968.

⁹¹ SOkA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 124, Zápis ze 2. schůze POV KSČ v Olomouci, konané dne 15. ledna 1969.

⁹² DOSKOČIL, Zdeněk: *Duben 1969*, s. 46.

⁹³ URBÁŠEK, Pavel: Olomoučtí vysokoškolští studenti v letech 1968-1971, s. 126.

⁹⁴ ČERMÁK, Miloslav – GÍMEŠ, Emil: Olomouc po srpnové okupaci 1968, s. 136-137.

⁹⁵ SOkA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 124, Zápis ze 43. schůze POV KSČ v Olomouci, konané 20. listopadu 1968.

příspěvek k obnovení vztahů k SSSR, potažmo k ostatním zemím Varšavské smlouvy. Počítalo se s tím, že oslav se zúčastní zástupci olomoucké sovětské posádky a že budou organizovat vlastní akce.⁹⁶ 6. listopadu se tedy delegace posádky zúčastnila slavnostního zasedání okresních a městských organizací KSČ a složek NF. Generál Krivda pronesl zřejmě první oficiální veřejný projev zástupce posádky. Zazněla slova o veliké lásce sovětského lidu k československým národům, která prý „žila, žije a bude žít navěky. A nikomu se nepodaří ji narušit!“ Tajemník OV KSČ Zdeněk Madej ve svém referátu zdůraznil, že místo ČSSR je mezi ostatními socialistickými zeměmi: „*Tato naše zahraniční orientace je pro nás životně důležitou, zejména z hlediska potřeb zabezpečení naší národní existence a socialistického rozvoje.*“ Sovětská posádka téhož dne pořádala vlastní slavnostní setkání, jehož hosty byli zástupci města a okresu. Tajemník Madej promluvil také k sovětským vojákům.⁹⁷ Na setkání jej osobně pozval velitel posádky, stejně jako nového předsedu OV NF majora Františka Vrbňáka, dále zástupce okresního štábu LM, MěV KSČ a redakce *Stráže lidu*. Pozvaní se účastnili s vědomím předsednictva OV KSČ, nešlo tedy o nějakou „pokoutní“ akci.⁹⁸ Dodejme, že major Vrbňák (předsedou OV NF se stal v září 1968) patřil k reformistům a na setkání byl pozván spíše jakožto důstojník ČSLA.⁹⁹

Je možné, že takové pojetí oslav tzv. velké říjnové socialistické revoluce bylo výsledkem aktivity prosovětsky orientovaných odpůrců reformy. Jednoznačně ovšem v tomto duchu vystoupil profesor UP Jaromír Hrbek. Zaslal zdravici aktivu SČSP, který se konal 10. listopadu 1968 v Praze. (Chtěl se jej zúčastnit osobně, ale zabránila mu v tom nemoc.) Šlo o shromáždění radikálních odpůrců československé reformy (neostalinistů – tzv. ultralevých sektářů), již v mnoha případech se stejnou horlivostí obhajovali vstup vojsk.¹⁰⁰ Hrbek ve zdravici zdůraznil význam přátelství k SSSR jako základu československé politiky, státní suverenity a socialistického rozvoje. Napsal také, „*že přátelství k Sovětskému svazu je zvláště dnes výrazem osobního přesvědčení opravdových stoupenců marxismu-leninismu.*“ Podepsal se svým jménem a zároveň uvedl, že zdravici zasílá „*za skupinu pracovníků Univerzity Palackého v Olomouci*“. Právě tato formulace se ukázala být kamenem úrazu, protože média ji interpretovala jako vyjádření postoje celé UP. Vedení univerzity krátkým dementi prohlásilo, že Jaromíra Hrbka nepověřilo vystupovat jménem UP. Nezabránilo však četným projevům nesouhlasu, zejména ze strany studentů. Hrbek se ocitl pod značným tlakem, zřejmě i pod osobními útoky. Protestoval vůči nim v dopisech adresovaných jak vedení UP, tak stranickým a státním orgánům od okresní až po ústřední úroveň. Pavel Urbášek k tomu poznamenává, že Hrbek však v dané situaci „*jen stěžl mohl očekávat jiné reakce, než se mu dostaly.*“¹⁰¹

Dalším projevem aktivity prosovětsky orientovaných odpůrců reformy bylo slavnostní shromáždění k výročí uzavření československo-sovětské smlouvy v roce 1943. Konalo se 9. prosince 1968 v olomouckém

⁹⁶ SOkA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 123, Zápis z 39. schůze POV KSČ v Olomouci, konané dne 24.10.1968.

⁹⁷ Oslavili jsme Říjen, in: *Stráž lidu*, 9. listopadu 1968, s. 1.

⁹⁸ SOkA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 124, Zápis ze 41. schůze POV KSČ v Olomouci, konané dne 6.11.1968.

⁹⁹ Srov. ČERMÁK, Miloslav – GÍMEŠ, Emil: Olomouc po srpnové okupaci 1968, s. 131; KONEČNÝ, Karel: Národní fronta a nekomunistické strany na Olomoucku v „krizových“ letech 1968-1969, s. 162.

¹⁰⁰ URBÁŠEK, Pavel: Olomoucká normalizační ouvertura Jaromíra Hrbka, s. 315; ČERNÁ, Marie: „Ten boj si musíte vybojovat sami“, s. 414.

¹⁰¹ URBÁŠEK, Pavel: Olomoucká normalizační ouvertura Jaromíra Hrbka, s. 315-316.

kině Pohraniční stráž (dnešní Metropol). Svolaly je městské výbory KSČ, NF, SČSP a rada MěNV a zúčastnili se také představitelé okresu. Přítomni byli též zástupci sovětské posádky, první tajemník sovětského velvyslanectví Igor Čerkasov a ministr techniky Miloslav Hruškovič, který pronesl hlavní projev. Shromáždění pozdravil také Čerkasov. Podle zprávy ve *Stráži lidu* byly oba projevy „několikrát přerušeny potleskem a voláním *At' žije Sovětský svaz!*“¹⁰² Setkání se zúčastnilo asi 600 osob.¹⁰³ Svolání tohoto shromáždění kritizoval CV KSČ UP s tím, že „byl[o] svolán[o] mimo stranické organizace.“ Ideologická komise OV KSČ je označila za projev frakční činnosti. Vystoupení Miloslava Hruškoviče navíc posoudila jako rozporné s usnesením listopadového pléna ÚV KSČ. Žádala předsednictvo o zaujetí stanoviska k podobným aktivům, což se však nestalo.¹⁰⁴ Pozdější hodnocení (přednesené na městské konferenci KSČ v březnu 1971) uvádí, že Hruškovič ve svém projevu kritizoval politiku Dubčekova vedení a přítomní to přijali se souhlasem.¹⁰⁵ Podle Emila Gímeše patřil rovněž k tzv. konzervativcům, protireformním, prosovětsky orientovaným politikům.¹⁰⁶

V prvních týdnech po umístění posádky kolovaly po celém okrese fámy, které se týkaly přítomnosti sovětských vojsk. Souvisely s tím, že poptávka po informacích nebyla v oficiálních médiích (především v okresním tisku) vůbec uspokojena. Omezovala ji totiž cenzurní nařízení Úřadu pro tisk a informace. Klíčový byl zejména pokyn nezveřejňovat zprávy o incidentech s cizími vojáky.¹⁰⁷ Příklady fám byly zmíněny na plénu OV KSČ 28. listopadu 1968. Podle jedné z nich mělo dojít ke znásilnění ženy sovětskými vojáky, podle jiné prý vojáci přepadávají auta občanů. K fámám se vyjádřil okresní prokurátor Vladimír Valoušek, přizvaný na jednání pléna. Podotkl, že šířením nepravdivých zpráv lidé vytvářejí další těžkosti. Fámy měl vyšetřovat SNB a informační středisko OV KSČ mělo působit proti nim.¹⁰⁸ Předmětem fám a dotazů veřejnosti byla také otázka zásobování sovětské posádky v Olomouci. Počátkem prosince záležitost vysvětlil Bohumil Macek v rozhovoru pro *Stráž lidu*. Informoval o dohodě hlavního velitelství Sovětské armády v ČSSR s ministerstvem vnitřního obchodu. Ujistil, že dodávky zboží sovětské posádce ze strany místních podniků by neměly mít vliv na zásobování v okrese.¹⁰⁹ Situaci to však zřejmě příliš nepomohlo. Lidé stejně dávali potíže v zásobování do souvislosti právě s přítomností sovětské posádky.¹¹⁰ V předvánočním období navíc mohly snadno vést k závažným projevům nespokojenosti. Ostatně, byly celostátním problémem již od vstupu vojsk, který vyvolal nákupní horečku.¹¹¹ Na počátku ledna 1969 pak vyzvali poslanci ONV a funkcionáři nižších NV okresu, aby ústřední orgány vysvětlily zásobování sovětských vojsk veřejnosti.¹¹²

¹⁰² Smlouva stále aktuální, in: *Stráž lidu*, 12. prosince 1968, s. 1.

¹⁰³ Stejně možnosti všem, in: *Stráž lidu*, 15. února 1969, s. 1.

¹⁰⁴ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 124, Zápis 7. schůze POV KSČ v Olomouci, konané dne 12. března 1969.

¹⁰⁵ SOKA Olomouc, f. M6-123 KSČ – Městský výbor Olomouc, kart. 4, Zápis z městské konference 6.3.1971.

¹⁰⁶ GÍMEŠ, Emil: Pokus o reformu a demokracii v r. 1968 na Olomoucku, s. 74.

¹⁰⁷ NA Praha, f. 318 Český úřad pro tisk a informace, kart. 53, Přehled dosud vydaných pokynů vlády k obsahovému zaměření tisku, rozhlasu a televize.

¹⁰⁸ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 26, Zápis z 24. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, konané dne 28.11.1968.

¹⁰⁹ SÝKOROVÁ, R.: Jak je to se zásobováním sovětských vojsk?, in: *Stráž lidu*, 7. prosince 1968, s. 1.

¹¹⁰ SOKA Olomouc, f. M6-123 KSČ – Městský výbor Olomouc, kart. 14, Informativní zpráva pro schůzi pléna MěV KSČ v Olomouci dne 16. prosince 1968.

¹¹¹ DOSKOČIL, Zdeněk: *Duben 1969*, s. 46.

¹¹² Podpořit vedení státu a strany, in: *Stráž lidu*, 11. ledna 1969, s. 1.

V posledních dnech roku 1968 se napjatá situace v Olomouci (zřejmě) dále vyhroutil. Sovětské velitelství dopisem z 27. prosince protestovalo u předních funkcionářů města a okresu proti „*chuligánské činnosti občanů k sov. vojenským osobám*“. V dopise je popsáno sedm případů, jež se odehrály v předchozích dnech. Dále je řečeno, že došlo i k jiným, konkrétně neuvedeným. Jednalo se asi spíše o drobné násilnosti (házení kamenů a klacků na projíždějící vozidla), urážky a vyhrožování, zejména ze strany mladých hochů. U jediného střetu došlo ke zranění sovětského vojáka, a tedy jej můžeme považovat za nejzávažnější: „22. 12. v předměstí Olomouce, směrem na Lipník na projíždějící automobil ZIL-164 mladí hoši házeli kameny, rozbili boční sklo, což mělo za následek poranění řidiče.“ Do jiného popsaného incidentu byl zatažen československý občan, který se snažil hájit sovětského nadporučíka uraženého opilými mladíky. Sovětské velitelství o situaci informovalo také své nadřízené a vedení Severomoravského kraje.¹¹³ Zmocněnec vlády SSSR pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk v ČSSR generál Dimitrij Ivanovič Litovcev protestoval u zmocněnce vlády ČSSR. Pohrozil mimořádnými opatřeními, jestliže nedojde k nápravě.¹¹⁴ Záležitostí se zabývalo dokonce byro ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích.¹¹⁵ MěNV Olomouc následně vydal prohlášení ke všem občanům města, aby se vyhýbali provokacím proti sovětským vojákům. Na ochranu vojáků byly zesíleny sovětské hlídky v ulicích.¹¹⁶

Napadání vojáků mohlo být reakcí některých obyvatel na skutečnosti, které na plénu OV KSČ 7. ledna 1969 rozhořčeně kritizovala jeho členka Dana Richterová a potvrdil předseda ONV Bohumil Macek. Šlo o přítomnost ozbrojených hlídek ve městě a o to, že na Štědrý den 1968 jezdily ulicemi tanky. Bezradnost OV vůči tomu vystihují slova vedoucího tajemníka Františka Kneipa: „[...] *ono je to takový začarovaný kruh, čím víc provokací, tím víc hlídek, a čím víc hlídek, tím víc provokací. A oni hlídky nestáhnou.*“ Dana Richterová a kandidát OV Jaroslav Pospíšil se shodli, že v dané situaci bude velmi těžké naplnit výzvu ÚV KSČ, aby komunisté usilovali o dobré vztahy se sovětskými vojáky. Pospíšil ji přímo kritizoval: „*A rozhodně nepomůže nám nějaká rezoluce nebo nějaké usnesení ústředního výboru, [...] že se máme kamarádit.*“¹¹⁷ Také *Stráž lidu* mohla jen těžko „[n]apomáhat sbližování našich občanů a sovětských vojsk“, jak stanovoval tematický plán listu na 1. pololetí 1969.¹¹⁸

Situací se zabývala komise obrany OV KSČ 11. ledna 1969. Navrhla řadu opatření, jak vztahy k sovětské posádce zlepšit. Mimo jiné měla situace být zhodnocena v článku ve *Stráži lidu*. Měl být připraven plán ideologické výchovy stranického aktivu, aby dokázal argumentovat ve prospěch navazování vztahů. Straníkům na závodech a v JZD měl být uložen úkol uzavírat „družbu“ se sovětskými jednotkami. Náměty projednalo 15. ledna předsednictvo, ale žádný z uvedených se do usnesení nedostal. Byly stanoveny pouze úkoly, které měly udržet stávající stav a zabránit dalšímu zhoršení (přijímat opatření proti provokacím,

¹¹³ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 124, Zápis ze 45. schůze POV KSČ v Olomouci, konané dne 28. prosince 1968.

¹¹⁴ TOMEK, Prokop: Dvě armády v Olomouci, s. 4.

¹¹⁵ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 27, Zápis z 1. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, konané dne 7. ledna 1969.

¹¹⁶ Provokace jsou zbytečné, in: *Stráž lidu*, 4. ledna 1969, str. 3.

¹¹⁷ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 27, Zápis z 1. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, konané dne 7. ledna 1969. Srov. NA Praha, f. 1261/0/5 Předsednictvo ÚV KSČ 1966-1971, sv. 85, arch. j. 132, b. 3, Návrh dopisu předsednictva ÚV KSČ krajským výborům strany o vzájemných stycích se sovětskými vojsky.

¹¹⁸ SOKA Olomouc, f. M5-109 Stráž lidu Olomouc (nezpracovaný fond), Tematický plán Stráže lidu na I. pololetí 1969.

zajišťovat zásobování a služby pro sovětskou posádku).¹¹⁹ Zdá se, že se předsednictvo omezilo jen na to nejnútnejší. Neodhodlalo se k rozsáhlejším opatřením navrženým komisí obrany. Lze se domnívat, že veřejnost by to v dané situaci odmítla. Dokonce by to bylo mohlo vést k dalšímu vyostření. Zajímavé jsou ovšem samotné náměty. Byla za nimi iniciativa prosovětsky orientovaných funkcionářů? Zdaleka to nelze říci jednoznačně. Výrazně protireformní byl pouze jeden člen komise obrany, náčelník OO VB Oldřich Zácha. Jednání se mohl účastnit také velitel LM Zdeněk Vinohradník, ovšem pouze s poradním hlasem. Ostatní členové patřili buď k tzv. centristům (František Kneip, Bohumil Macek, Zdeněk Madej), ba dokonce zde působil reformista Emil Gímeš, nebo jejich postoje nejsou známy.¹²⁰ Náměty tak mohly být motivovány snahou uvolnit napjatou situaci. Nelze také zapomínat na vliv výše zmíněné výzvy ÚV KSČ.

17. ledna 1969 došlo ke konfliktu tří studentů se sovětskými vojáky, kteří následně studenty zatkli a odvěkli na velitelství. Poté je předali VB. Studenti si stěžovali u československého zmocněnce pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk generála Martina Korbel'y, který se o několik dní později osobně dostavil do Olomouce. Věc zde projednal za přítomnosti stěžovatelů. Slíbil jim, že ji projedná také se Sověty.¹²¹ Bylo to již v době po tragické smrti Jana Palacha, kdy se ve městě postupně konalo několik demonstrací proti přítomnosti sovětské posádky.¹²² Studenty podpořil OV NF, který zaslal dopis městskému centru Svazu vysokoškolského studentstva v Olomouci. Vyjádřil v něm naději, že město je „*pouze dočasným sídlem sovětské posádky*.“¹²³ Velitel posádky generál Krivda pak 24. ledna přijal opatření, které lze vnímat jako vstřícné. Rozhodl, že následující den stáhne vojáky z ulic města na dobu konání studentského průvodu k uctění Palachovy památky.¹²⁴ Uvědomil si vážnost situace, nebo šlo o splnění rozkazu z vyšších míst? Podle dohody vlády s hlavním velitelstvím Sovětské armády v ČSSR měli vojáci ve dnech kolem Palachova pohřbu zůstat v kasárnech.¹²⁵ Miloslav Čermák a Emil Gímeš uvádějí, že generál Krivda vojáky stáhl na žádost OV KSČ. Pozoruhodná je pak jeho žádost, aby účastníci manifestace nestříleli.¹²⁶ Nelze vyloučit, že se toho skutečně obával. Byl-li přesvědčen, že v ČSSR je kontrarevoluční situace, protesty proti přítomnosti sovětské posádky jej v tom jen utvrzovaly.

Na přelomu ledna a února 1969 požádali Sověti o výstavbu bytů pro rodiny důstojníků. Požadavek se týkal nejen Olomouce, ale také dalších posádek v Severomoravském kraji. 28. ledna o záležitosti se sovětskými zástupci jednala Krajská vojenská ubytovací a stavební správa (KVUSS) Ostrava se sídlem v Olomouci. V Olomouci mělo jít o tři jedenáctipatrové domy, každý o 96 bytech. Staveniště měl určit hlavní architekt města v souladu se směrným územním plánem.¹²⁷ Předsednictvo OV KSČ vzalo informaci o

¹¹⁹ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 124, Zápis ze 2. schůze POV KSČ v Olomouci, konané dne 15. ledna 1969.

¹²⁰ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 26, Zápis z 23. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, konané dne 31.10.1968.

¹²¹ TOMEK, Prokop: Dvě armády v Olomouci, s. 4.

¹²² ČERMÁK, Miloslav – GÍMEŠ, Emil: Olomouc po srpnové okupaci 1968, s. 139.

¹²³ Zachovat rozvahu a klid, in: *Stráž lidu*, 23. ledna 1969, s. 1.

¹²⁴ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 124, Zápis 3. mimořádné, schůze POV KSČ, konané dne 24. ledna 1969.

¹²⁵ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 124, Zápis ze 4. schůze POV KSČ, konané dne 29. ledna 1969.

¹²⁶ ČERMÁK, Miloslav – GÍMEŠ, Emil: Olomouc po srpnové okupaci 1968, s. 139.

¹²⁷ SA AČR, f. 663 KVUSS Olomouc, kart. 6, č. j. 028123/69, Předběžný průzkum výstavby bytoven v Severomoravském kraji pro SA.

jednání pouze na vědomí. Samo se výstavbou pro Sověty nezabývalo.¹²⁸ Zpráva o sovětském požadavku byla 4. února otištěna ve *Stráži lidu*¹²⁹ a dostala se i do celostátního tisku (konkrétně do *Mladé fronty*). Vyvolala nesouhlasné reakce. Zachycují je dopisy komunistů ze závodu Prefa Paskov (okres Frýdek-Místek) a několika jednotlivců, z nichž jeden psal až ze Cvikova (okres Česká Lípa). Dopisy byly adresovány ÚV KSČ nebo samotnému Alexandru Dubčekovi.¹³⁰ V Olomouci však došlo pouze k vytipování vhodných lokalit. Následně byla příprava přerušena s tím, že o výstavbě bytů musí rozhodnout federální vláda. Koncem února její místopředseda František Hamouz sdělil tisku, že československá strana odmítla o věci jednat. Uvedl také, že výstavba bytů pro sovětské důstojníky není zakotvena v žádné dohodě.¹³¹ Na celé záležitosti je několik pozoruhodných skutečností. Na začátku února informoval předseda ONV Bohumil Macek veřejnost, že požadavek Sovětů je v souladu se smlouvou o dočasném pobytu.¹³² To je však v rozporu s tím, co později prohlásil místopředseda federální vlády. Vyvíjela se v olomouckém okrese (potažmo v Severomoravském kraji) ve prospěch sovětské posádky samostatná iniciativa, která by se nezakládala na rozhodnutí ústředních orgánů a byla by v rozporu s jejich zájmy? Proč zástupci KVUSS neodmítli sovětský požadavek rovnou? Stejně tak zarážející je pasivní přístup OV KSČ, který se k záležitosti nijak nevyjádřil.

Během února 1969 pak v Olomouci došlo ještě k jedné krizové situaci související se sovětskou posádkou. 11. února otiskla *Stráž lidu* článek „Potkani – zlý nepřítel“. Upozorňoval na nebezpečí hrozící ze strany přemnožených potkanů.¹³³ Šlo o reálnou hrozbu již od předchozího roku, zejména v blízkosti řek Moravy a Bystřice. Počátkem roku 1969 zemřel zaměstnanec městských jatek na Weilovu žlutou, kterou potkani přenášejí. Další dvě nakažené osoby byly hospitalizovány.¹³⁴ Zdá se tedy přiměřené, že se k tématu vyjádřil odborník, aby upozornil na nebezpečí. Článek napsal epidemiolog Okresní hygienické stanice. Otištění ve *Stráži lidu* však velmi rychle vyvolalo negativní odezvu protireformních a prosovětsky orientovaných funkcionářů z ozbrojených složek, LM a NV.¹³⁵ Ostré protesty proti *Stráži lidu* a jejímu šéfredaktoru Josefu Švandelíkovi zazněly na aktivu, jež svolal MěV KSČ Olomouc 14. února.¹³⁶ Odmítavě se k článku vyjádřila také OKRK.¹³⁷ Prý byl dvojsmyslný a narážel na přítomnost sovětské posádky v Olomouci. Předsednictvo OV KSČ se věcí zabývalo dvakrát v průběhu necelých dvou týdnů. Konstatovalo, že článek umožňuje dvojí výklad, zvláště tehdy, jestliže je na to čtenář předem upozorněn. Vzhledem k tomu považovalo jeho otištění za politickou chybu a pokárало redakci a šéfredaktora. Veliteli sovětské posádky měl být odeslán omluvný dopis. Předsednictvo však prohlásilo, že článek se opravdu týkal přemnožení potkanů ve městě a že redakci není možné prokázat žádný skrytý protisovětský záměr.¹³⁸

¹²⁸ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 124, Zápis ze 4. schůze POV KSČ, konané dne 29. ledna 1969.

¹²⁹ Domy pro rodiny příslušníků sovětských vojsk, in: *Stráž lidu*, 4. února 1969, s. 1.

¹³⁰ VHA, f. MNO Zmocněnec vlády ČSSR pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk v ČSSR, 1968-1969, kart. 476, č. j. 188.

¹³¹ Rozhodne vláda, in: *Stráž lidu*, 11. února 1969, s. 1; Byty nejsou v dohodě, in: *Stráž lidu*, 25. února 1969, s. 1.

¹³² Domy pro rodiny příslušníků sovětských vojsk, in: *Stráž lidu*, 4. února 1969, s. 1.

¹³³ Potkani – zlý nepřítel, in: *Stráž lidu*, 11. února 1969, s. 3.

¹³⁴ SOKA Olomouc, Kronika města Olomouce 1969, s. 266.

¹³⁵ ČERMÁK, Miloslav – GÍMEŠ, Emil: Olomouc po srpnové okupaci 1968, s. 139.

¹³⁶ SOKA Olomouc, f. M6-123 KSČ – Městský výbor Olomouc, kart. 4, Zápis z městské konference 6. 3. 1971.

¹³⁷ OSTRÝ, Zdeněk: Tisková zpráva ze zasedání okresní kontrolní a revizní komise, in: *Stráž lidu*, 22. února 1969, s. 3.

¹³⁸ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 124, Zápis z 5. schůze POV KSČ, konané 12. února 1969, Zápis z 6. schůze POV KSČ v Olomouci, konané dne 21. února 1969.

Lze předpokládat, že olomoučtí prosovětští „aktivisté“ na článek upozornili velitelství posádky. Záležitostí se posléze zabývali oba zmocněnci pro dočasný pobyt vojsk. Československý zmocněnec generál Korbela přitom přejal protisovětský výklad článku.¹³⁹ Informace se dostala až na zastupitelský úřad SSSR, jenž podal protest k Českému úřadu pro tisk a informace. Jeho předseda Josef Vohnout dopisem informoval předsedu KNV v Ostravě, protože *Stráž lidu* byla jako okresní tisk registrována právě pod KNV. Vohnout v dopise rovněž zcela přejímá protisovětský výklad.¹⁴⁰ Takto rozsáhlá odezva byla zřejmě důvodem výše uvedeného postupu předsednictva OV KSČ, které jednalo v zájmu uklidnění situace. Šlo spíše o zásah proti těm, kdo článek pokládali za skrytý útok na sovětskou posádku, než proti článku samotnému a redakci. Omluvný dopis, jehož znění není známé, měl sloužit asi především jako vysvětlení. Zdá se, že sovětská posádka v tomto případě byla obětí nedorozumění vyvolaného (snad záměrně) chybným pochopením novinového článku. Hlavní odpovědnost za tuto krizovou situaci leží na těch, kdo jej interpretovali jako protisovětský pamflet. Emil Gímeš přímo uvádí, že protireformní využili situace k měření sil, aby zjistili, co si již mohou dovolit.¹⁴¹

12. března 1969 projednalo předsednictvo OV KSČ situační zprávu vedoucího tajemníka Františka Kneipa. Konstatuje se v ní určité zklidnění v soužití Olomoučanů se sovětskou posádkou a pokles četnosti vzájemných konfliktů. Zpráva nijak nekomentuje, čím to mohlo být dáno. Byla dříve přijatá opatření tak účinná? Nebo se projevila určitá únava z pokračujících střetů? Zřejmě to ovšem neznamenal nějaké výrazné zmírnění napětí. Národní výbory, zejména MěNV Olomouc, měly i nadále úkoly „*vytvářet podmínky, aby byla postupně odstraňována nedorozumění a obnovována důvěra ve vzájemných vztazích*“ a „*zamezovat vzniku konfliktních situací v oblasti veřejného pořádku /napadání příslušníků sovětských vojsk apod./*“. Stále aktuální byla otázka zásobování posádky a poskytování služeb. Dalším důležitým úkolem byl opětovný rozvoj politických a kulturních styků se SSSR. K tomu mělo dojít jak na úrovni města (Olomouc měla „družbu“ s městem Volžskij), tak průmyslových závodů podniků, JZD a škol. Žákům ve školách měl být vysvětlován vztah ČSSR k SSSR a dalším socialistickým zemím. Besedy se sovětskými vojáky na závodech a v JZD byly ponechány na iniciativě tamních funkcionářů. O setkáních ve školách se zpráva vůbec nezmiňuje. V závěru je řečeno, že účast na setkáních se Sověty je pro občany zcela dobrovolná. Obnova vzájemných vztahů měla být dlouhodobým úkolem, což lze považovat za střídavé hodnocení možností daných situací.¹⁴²

V dalším vývoji mělo v této věci dojít ke změně přístupu v souvislosti s obratem k „ostrému kursu“, procesu tzv. konsolidace. Tomu bezprostředně předcházely tzv. hokejové události, násilné demonstrace v noci z 28. na 29. března 1969 po vítězství ČSSR nad SSSR na mistrovství světa v hokeji.¹⁴³ V Olomouci šlo o patrně nejrozsáhlejší střet civilního obyvatelstva se sovětskou posádkou vůbec. Jednalo se také o největší akci oné noci v Severomoravském kraji. V jiných městech kraje, s výjimkou Havířova, Ostravy a Přerova, se demonstrací zúčastnilo do tisíce lidí. V Olomouci to byly asi 4000 a značné množství vozidel. V průvodu

¹³⁹ TOMEK, Prokop: Dvě armády v Olomouci, s. 4-5.

¹⁴⁰ NA Praha, f. 318 Český úřad pro tisk a informace, kart. 55, č. j. 599/69-sekr. předs.

¹⁴¹ GÍMEŠ, Emil: Pokus o reformu a demokracii v r. 1968 na Olomoucku, s. 79.

¹⁴² SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 124, Zápis 7. schůze POV KSČ v Olomouci, konané dne 12. března 1969.

¹⁴³ DOSKOČIL, Zdeněk: *Duben 1969*, s. 96-113.

byly nesený státní vlajky a transparenty s výsledkem hokejového utkání. Demonstrující, převážně studenti UP, skandovali hesla jako „šajbu!“, „Rusi ven!“, „Ve Stockholmu nejsou tanky, proto padly branky!“. Průvod došel k velitelské budově na Žižkově náměstí, kde asi hodinu demonstroval. Během toho bylo házením kamenů rozbito 25 oken budovy. Došlo také k propíchnutí pneumatik u sovětského osobního automobilu značky GAZ a u sovětského autobusu. U dvou nákladních vozidel byly poškozeny plachty a v jednom vozidle čalounění sedadel. Sovětští vojáci proti demonstrujícím nezasáhli. Kolem půlnoci se shromáždění rozešlo.¹⁴⁴ Zúčastnilo se mnoho vojáků ČSLA (asi 200-300), kteří stříleli světlicemi a zapalovali dýmovnice. Olomouc tak byla jedním z 21 míst v zemi, kde při tzv. hokejových událostech došlo k útokům na sovětské objekty a vozidla. Byla také jedním z devíti míst, kde situace byla zvláště dramatická (demonstrující rozbíjeli okna a poškozovali zařízení).¹⁴⁵

Na závěr kapitoly si dovolíme učinit drobnou odbočku ve výkladu k několika stanoviskům olomouckých členů KSČ, kteří v pojednávaném období podali žádost o zrušení členství. Zařazujeme je jako příklad postojů konkrétních lidí. Mísí se v nich zklamání a ztráta naděje s nesouhlasem s invazí, s přítomností sovětských vojsk a s politikou strany. Již 28. srpna 1968 podal žádost revizní technik-výtahář ze ZO Kovoopravny Olomouc jako bezprostřední reakci na uzavření moskevského protokolu. V dopise adresovaném OV KSČ jej označil za diktát a uvedl: „[...] *nevěřím ve vybudování socialismu s lidskou tvář v naší zemi. Stratil (sic) jsem víru v lepší život a hospodářskou prosperitu našeho státu.*“ O zrušení členství požádal „*na protest proti okupaci, strátě (sic) lidských svobod a suverenity, které budou následovat.*“¹⁴⁶ Žádost důchodce z olomoucké uliční organizace č. 99 ze 7. září je odůvodněna takto: „1.) *Zákeřné noční přepadení a okupac[e] naší republiky pěti komunistickými stranami (sic).* 2.) *Brutální zabíjení nevinných, bezbranných Čechů a Slováků.* 3.) *Prý „demokratické“ jednání (nadiktování) smlouvy v Moskvě.*“¹⁴⁷ Zámečník ze ZO Kovoopravny Olomouc podal svou žádost symbolicky k 7. listopadu, dni výročí tzv. velké říjnové socialistické revoluce. Zdůvodnil ji nesouhlasem s vývojem politiky po 21. srpnu. Vyjádřil zklamání nad „*postupem komunistů 5 států*“ a zpochybnil smysl důvěry v KSČ. Lidé k ní podle něj neměli „*žádný důvod*“.¹⁴⁸ Straník ze ZO Olomoucké výstavní sady absolvoval 18. prosince pohovor k žádosti o zrušení členství. Vyjádřil během něj nesouhlas s pobytem vojsk a s podmínkami, které Československu „*byly vnuceny na moskevské poradě*“. Prohlásil dále, že nesouhlasí „*s omezením demokratizačního procesu, neuznáním XIV. sjezdu KSČ aj.*“¹⁴⁹ A konečně straník z uliční organizace č. 98 svou žádost podal 20. dubna 1969. Jako důvod uvedl, že nesouhlasí „*se stanoviskem a hodnocením ÚV KSČ, pokud jde o okupaci naší republiky vojsky SSSR, ani s hodnocením událostí z 28./29.3.69.*“¹⁵⁰

¹⁴⁴ ZA Opava, f. KSČ – Severomoravský krajský výbor Ostrava, kart. 240, sign. P-965, Zápis 23. schůze předsednictva severomoravského krajského výboru KSČ ze dne 2. dubna 1969; f. Severomoravský krajský národní výbor Ostrava – Kancelář předsedy, kart. 11, inv. č. 52, Zpráva o bezpečnostní situaci na území ČSSR ze dne 28. na 29.3.1969.

¹⁴⁵ DOSKOČIL, Zdeněk: *Duben 1969*, s. 100 a 102; POVOLNÝ, Daniel: Hokejové události v březnu 1969 z pohledu ČSLA, s. 77-78.

¹⁴⁶ SOKA Olomouc, f. M6-123 KSČ – Městský výbor Olomouc, kart. 39, [H. J.] – návrh na zrušení členství v KSČ.

¹⁴⁷ SOKA Olomouc, f. M6-123 KSČ – Městský výbor Olomouc, kart. 41, [Š. B.] – návrh na zrušení členství v KSČ. (Podtržení v citaci originální.)

¹⁴⁸ SOKA Olomouc, f. M6-123 KSČ – Městský výbor Olomouc, kart. 40, [P. J.] – návrh na zrušení členství v KSČ.

¹⁴⁹ SOKA Olomouc, f. M6-123 KSČ – Městský výbor Olomouc, kart. 38, [F. J.] – návrh na zrušení členství v KSČ.

¹⁵⁰ SOKA Olomouc, f. M6-123 KSČ – Městský výbor Olomouc, kart. 38, [B. V.] – návrh na zrušení členství v KSČ.

Kapitola 2

Období tzv. konsolidace ve znamení „družby“ se sovětskou posádkou (duben 1969-listopad 1971)

„Na Olomoucku se situace ve srovnání s jinými lety změnila. Máme totiž sovětské lidi přímo v našem okresním městě a v okrese. S politickým oddělením sovětských vojsk jsme se dohodli, že vypracujeme společný plán akcí. My je budeme zvat na naše akce, oni zase na své akce a některé uspořádáme společně. Chceme, aby sověští vojáci přišli postupně do všech rozhodujících továren, JZD a škol a navázali družbu s našimi lidmi.“

Ladislav Pastorek, tajemník OV SČSP, říjen 1969¹⁵¹

Proces tzv. konsolidace probíhal od nástupu Gustáva Husáka do čela KSČ v dubnu 1969 do voleb v listopadu 1971.¹⁵² Lze jej charakterizovat jako postupný politický převrat namířený proti stoupencům reformy.¹⁵³ Provázela jej čistka, která byla zpočátku zaměřená proti vedoucím funkcionářům KSČ. Postupně však narostla do obrovských rozměrů a stala se z ní „druhá nejmasovější poválečná akce politické odvety.“¹⁵⁴ Komunistům bylo ukončováno členství ve straně – vyloučením, nebo zrušením, což byla mírnější forma postihu. Byli rovněž zbavováni funkcí ve státním (NV všech stupňů) a hospodářském aparátu (vedení podniků a závodů), ve školských, kulturních a vědeckých institucích a ve společenských organizacích (ROH, SČSP, ČSŽ a další). Ztráta funkcí postihla vedle komunistů také nestraníky a členy jiných politických stran. S postihem politickým (zvláště s vyloučením z KSČ) byl spojen existenční postih. Týkal se často nejen jednotlivce, ale také jeho rodiny. Těmto lidem byl zastaven kariérní postup, či dokonce byli propuštěni ze zaměstnání. Nemohli se věnovat vědecké či umělecké činnosti. Studenti byli vylučováni ze studia. Čistka zároveň vytvářela mocenský nátlak. Měla lidi přimět k tomu, aby se na konsolidačním procesu raději aktivně podíleli, než by byli postiženi sankcemi.¹⁵⁵

Cílem procesu byla obnova státně socialistického režimu sovětského typu. Základním rysem této vládní formy bylo výlučné mocenské postavení („vedoucí úloha“) komunistické strany.¹⁵⁶ Jak poznamenává Marie Černá, „nové stranické a státní vedení“ také „muselo prosadit a udržet svoji verzi toho, co je skutečný socialismus a kdo jsou jeho nepřátelé a odpůrci.“¹⁵⁷ Na jedné straně se tzv. konsolidace vyznačovala upevňováním moci vedení. Na straně druhé likvidovala výdobytky reformního procesu, nyní považované za

¹⁵¹ ŠNEJDAR, Václav: Měsíc čs.-sovětského přátelství se blíží, in: *Stráž lidu*, 11. října 1969, s. 1-2.

¹⁵² Srov. VILÍMEK, Tomáš: „Všichni komunisté do ureň!“, s. 129-134.

¹⁵³ MAŇÁK, Jiří: Čistky v Komunistické straně Československa, s. 82-83.

¹⁵⁴ BELDA, Josef: Konečná fáze likvidace obrodného procesu, s. 95. Srov. MAŇÁK, Jiří: Čistky v Komunistické straně Československa, s. 58.

¹⁵⁵ BELDA, Josef: Konečná fáze likvidace obrodného procesu, s. 95-111; ČERNÁ, Marie: Náš nepřítel oportunist, s. 72, 75-77 a 83; KALINOVÁ, Lenka: Konec nadějí a nová očekávání, s. 62-76; KONEČNÝ, Karel: Československá strana lidová v období nastupující normalizace, s. 105-106 a 117-157.

¹⁵⁶ HOUDA, Přemysl: Intelektuální protest, nebo masová zábava, s. 58; MENCL, Vojtěch: Důsledky potlačení Pražského jara. Místo Pražského jara ve světových a československých dějinách, s. 126.

¹⁵⁷ ČERNÁ, Marie: Náš nepřítel oportunist, s. 77.

ohrožení socialistického zřízení. Byly například zrušeny podnikové rady pracujících a zakázáno vydávání proreformních médií (*Literárních listů*, *Reportéru* a dalších). Mládežnické organizace byly nuceně sloučeny do jedné (SSM).¹⁵⁸ Součástí tzv. konsolidace bylo také přijetí sovětského pohledu na vývoj v ČSSR v závěru šedesátých let, zvláště od ledna 1968.¹⁵⁹ Vyjadřuje to *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ*, které kvalifikuje československý reformní proces jako zákeřný pokus „protisocialistických sil“ o „kontrarevoluci“. Vstup vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR v srpnu 1968 je v něm jednoznačně oceněn jako „bratrská internacionální pomoc“.¹⁶⁰ Toto hodnocení pak zakotvila rezoluce XIV. sjezdu KSČ v květnu 1971. Zdůraznila také význam spojenectví se SSSR a dalšími socialistickými zeměmi. S tím souvisel úkol propagovat pozitivní vztah k těmto státům, zvláště k samotnému SSSR.¹⁶¹

V olomouckém okrese došlo k zahájení tzv. konsolidace s určitým zpožděním oproti ústředí – teprve v polovině června 1969, jak uvidíme dále. Nyní věnujme pozornost dění, které následovalo po tzv. hokejových událostech. Především je třeba zmínit mimořádné plénum OV KSČ 18. dubna 1969. Byla projednána jednotná informace pro ZO strany o závěrech známého dubnového pléna ÚV. Zazněla tak útočná slova Gustáva Husáka proti „antisovětismu“. Tato ideologická zkratka označovala jakékoli negativní postoje vůči SSSR. Vešla se sem kritika jeho politiky vůči ČSSR, nesouhlas se vstupem vojsk a s jejich přítomností na území státu i psaní protestních nápisů, strhávání sovětských vlajek a urážení a napadání sovětských vojáků. Husák prohlásil, že „antisovětismus“ je „hlavní zbraní [...] opozičních sil, proudů, řeknu rovnou, protistranických proudů, i když uvnitř strany.“ Plénum proto přijalo usnesení „[v]e vědomí členů strany i ostatních občanů [...] upevňovat zásady socialistického internacionalismu v boji proti antisovětským a protisocialistickým tendencím“. Někteří členové pléna si stěžovali na negativní projevy vůči Sovětům z olomoucké posádky a kritizovali malou iniciativu komunistů a formálnost v rozvíjení přátelských vztahů.¹⁶² Podobně jako usnesení pléna OV KSČ vyznívá stanovisko poslanců ONV a funkcionářů nižších NV okresu přijaté na aktivu 24. dubna. I v něm jsou obsažena slova o upevňování zásad socialistického internacionalismu ve vědomí obyvatelstva.¹⁶³ Je pochopitelně otázkou, do jaké míry prohlášení odrážela skutečné postoje členů jednotlivých orgánů. Jejich přijetí v daném znění mohlo stejně tak být určeno snahou souhlasně reagovat na prohlášení orgánů výše postavených. Předesílala nicméně, že snaha zlepšit celkový postoj obyvatelstva k SSSR i podobu soužití se sovětskou posádkou bude nutnou součástí procesu tzv. konsolidace.

MěV KSČ Olomouc projednal závěry dubnového pléna ÚV na svém plénu 22. dubna 1969, rovněž na základě jednotné informace. I tady tím pádem zazněl Husákův výpad proti „antisovětismu“. Zdá se, že

¹⁵⁸ KOVANDA, Karel: *Zápas o podnikové rady pracujících*, s. 148-157; KNAPIK, Jiří – FRANC, Martin a kol.: *Mezi pionýrským šátkem a mopedem*, s. 389-400; ZAPLETAL, Aleš: Proces konsolidace v Českém úřadu pro tisk a informace v letech 1969-1971, s. 58-61.

¹⁵⁹ MAŇÁK, Jiří: *Čistky v Komunistické straně Československa*, s. 40.

¹⁶⁰ BELDA, Josef: Konečná fáze likvidace obrodného procesu, s. 117-119; ČERNÁ, Marie: Náš nepřítel oportunist, s. 82-83. Plný text dokumentu viz http://www.totalita.cz/txt/txt_poucen.php (zobrazeno 7. srpna 2018).

¹⁶¹ Rezoluce XIV. sjezdu Komunistické strany Československa, in: *Rudé právo*, 31. května 1971, s. 3-4.

¹⁶² SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 27, Zápis z 3., mimořádné, společné schůze pléna OV KSČ a OKRK v Olomouci, konané dne 18.4.1969.

¹⁶³ Stanovisko poslanců ONV a funkcionářů národních výborů okresu Olomouc, přijaté na aktivu konaném dne 24. dubna 1969, in: *Stráž lidu*, 26. dubna 1969, s. 2.

vyvolal značnou odezvu. V následné diskusi byly kritizovány protisovětské nápisy ve městě a nářžky v divadelním představení *Těžká Barbora*. Byli též osočeni někteří učitelé, že prý navádějí žáky k hrubostem proti sovětským vojákům. Zazněly požadavky na urychlené odstranění nápisů, obnovení činnosti místních odboček SČSP a navázání kontaktů se sovětskými vojáky v ZO KSČ. Posledně uvedený požadavek vyslovil tajemník MěNV Olomouc Štěpán Mucha, který udržoval přátelské vztahy se sovětským velitelstvím, jak víme z předchozí kapitoly.¹⁶⁴ Tiskové prohlášení MěV KSČ Olomouc označilo „*projevy antisovětiismu*“ za vážný problém města. Vyzvalo stranické i státní orgány, aby proti nim bojovaly v zájmu zlepšení vztahů obyvatelstva a Sovětů z posádky.¹⁶⁵ Dodejme, že na MěV působili vedle Štěpána Muchy i další protireformní, tzv. konzervativní straníci jako Jan Tencian, Karel Vítek¹⁶⁶ a František Lón. Napadali činnost reformistů na OV, která vyvolávala jejich nevoli. Na plénu 22. dubna 1969 kritizovali některé funkcionáře OV, ideologickou komisi orgánu a redakci *Stráže lidu*.¹⁶⁷ Právě v ideologické komisi OV KSČ byli reformisté (ve srovnání s ostatními komisemi) zastoupeni nejpočetněji.¹⁶⁸ Rovněž redakce *Stráže lidu* se od počátku roku 1969 profilovala proreformně a „konzervativci“ ji kvůli tomu napadali již delší dobu.¹⁶⁹

Na druhou stranu vyjádřily v dubnu a v květnu 1969 některé ZO KSČ ve městě a v okrese nesouhlas se vstupem vojsk a jejich pokračující přítomností i s mocenskými zásahy SSSR do situace v ČSSR. Tyto jevy podle nich byly příčinou protestů a negativního postoje obyvatelstva k SSSR. Takto se vyjádřily ZO KSČ Střední všeobecně vzdělávací školy (gymnázia) Hejčín, ZO KSČ a ZV ROH Moravských šterkoven a pískoven, ZO KSČ studentské organizace Pedagogické fakulty UP a ZO KSČ Filozofické fakulty UP. ZO KSČ a ZV ROH Moravských šterkoven a pískoven se přímo vyslovily pro urychlené stažení vojsk, které by vedlo k uklidnění situace. Jmenované stranické organizace i některé další zároveň vyjadřovaly obavy z opouštění reformního procesu, nástupu tzv. konzervativních sil a podobně.¹⁷⁰ V této souvislosti můžeme uvést také slova Miroslava Oklešťka, nového předsedy CV KSČ Moravských železáren Olomouc (jednoho z největších průmyslových závodů v okrese). Byl zvolen na celozávodní konferenci strany na konci dubna 1969. V diskusním příspěvku upozornil, že narůstá „*nedůvěra v to, že strana půjde cestou vytyčenou v lednu minulého roku [...]. Jde o nevíru v možnost uskutečňování programu obrody strany, možnost žádat o odstranění důsledků srpna, obavy z dekretování a persekuce za odlišné názory, obavy z nemožnosti samostatnějšího ekonomického rozvoje.*“ Nedůvěru v další vývoj dal do souvislosti mimo jiné s přítomností sovětských vojsk a vydáváním časopisu *Zprávy*.¹⁷¹

Během oslav 1. máje a osvobození v roce 1969 došlo k projevům nespokojenosti veřejnosti jen okrajově. Snaha zabránit konfliktu mezi sovětskými vojáky a občany (zvláště po zkušenostech z konce

¹⁶⁴ SOKA Olomouc, f. M6-123 KSČ – Městský výbor Olomouc, kart. 14, Zápis z plenárního zasedání MěV KSČ v Olomouci dne 22. dubna 1969.

¹⁶⁵ Stanovisko pléna městského výboru strany v Olomouci, in: *Stráž lidu*, 26. dubna 1969, s. 2.

¹⁶⁶ GÍMEŠ, Emil: Pokus o reformu a demokracii v r. 1968 na Olomoucku, s. 79.

¹⁶⁷ SOKA Olomouc, f. M6-123 KSČ – Městský výbor Olomouc, kart. 14, Zápis z plenárního zasedání MěV KSČ v Olomouci dne 22. dubna 1969.

¹⁶⁸ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 26, Zápis z 23. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, konané dne 31.10.1968.

¹⁶⁹ GÍMEŠ, Emil: Pokus o reformu a demokracii v r. 1968 na Olomoucku, s. 78.

¹⁷⁰ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 125, Zápis 13. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané dne 23.4.1969, Zápis 15. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 21.5.1969.

¹⁷¹ Z diskusního příspěvku s. Miroslava Oklešťka, in: *Ruch práce*, 12. května 1969, s. 1.

března) nejspíše určila rozhodnutí, že se vojáci nebudou účastnit veřejných oslav 1. máje.¹⁷² Při těch se nevyskytly žádné negativní jevy. Účast na manifestacích ve městech okresu však byla nízká, zejména v samotné Olomouci.¹⁷³ Zde přišlo asi pět tisíc lidí, desetkrát méně než v předchozím roce.¹⁷⁴ Během oslav osvobození pak bylo ve městě strženo osm sovětských vlajek. Nízký počet těchto incidentů mohl být důsledkem toho, že sovětské vlajky byly vyvěšeny pouze na budovách institucí, což hodnotící zpráva pro předsednictvo OV KSČ ovšem považovala za nedostatek.¹⁷⁵ Více rozruchu zřejmě vyvolal rektorát UP, na jehož budově v ulici Křížkovského visel 9. května 1969 černý prapor. „Konzervativci“ z univerzity František Lón a Miroslav Žahour to ve *Stráži lidu* označili za provokaci a urážku „*památky osvobození a celého našeho protifašistického odboje*.“¹⁷⁶ Nařčení odmítl kvestor Václav Kotrlý: černý prapor byl vyvěšen vzhledem k úmrtí akademika Bydžovského a nedopatřením nebyl včas odstraněn. Kvestor se za to v novinách omluvil.¹⁷⁷ Celá záležitost se však posléze dostala na předsednictvo OV KSČ. Rektor UP Josef Metelka byl předvolán, aby věc vysvětlil.¹⁷⁸

Hlavní oficiální akcí k oslavě osvobození bylo veřejné zasedání MěNV Olomouc 8. května 1969. Účastnili se zástupci okresních orgánů a delegace olomoucké sovětské posádky, vedená generálem Krivdou a plukovníkem Dubravou. Bylo zde také šest sovětských vojáků-osvoboditelů města v roce 1945, kterým rada MěNV udělila pamětní medaile, a delegace italského „družebního“ okresu Reggio Emilia. Generál Krivda na zasedání krátce promluvil. Následně se konal pietní akt u památníku Rudé armády na ulici Havlíčkově, kde byli přítomni zástupci organizací NF a olomouckých závodů.¹⁷⁹ Zasedání se zúčastnilo více než 800 osob. Podle hodnotící zprávy pro předsednictvo OV KSČ vše proběhlo důstojně, „*v duchu tradičního československo-sovětského přátelství*.“ Kladně byl hodnocen také pietní akt s „*mimořádnou účastí delegací i občanů města*.“¹⁸⁰

V polovině května 1969 již bylo předznamenáno zahájení tzv. konsolidace v okrese. Plénium OV KSČ 15. května schválilo komisi pro hodnocení činnosti svých členů a pracovníků aparátu OV. Reformisté v ní zcela chyběli. Další vývoj předdeslalo také plénium KV KSČ Severomoravského kraje o den později. Zde byly schváleny personální změny a zrušena usnesení z května a srpna 1968. Část funkcionářů byla osočena pro svůj aktivní podíl na reformním procesu. Reformisté v olomouckém okrese zřejmě vnímali vzrůstající tlak. Dva z nich – tajemník pro ideologii Emil Gímeš a předseda OV NF podplukovník František Vrbňák – požádali o uvolnění z funkcí.¹⁸¹ Brzy se měla naplnit Gímešova obava vyjádřená vskutku prorocky na konci

¹⁷² Bude 1. máj, in: *Mírová směna*, 8. dubna 1969, s. 1.

¹⁷³ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 125, Zápis 14. schůze předsednictva OV KSČ, konané dne 7. května 1969.

¹⁷⁴ ČERMÁK, Miloslav – GÍMEŠ, Emil: Olomouc po srpnové okupaci 1968, s. 140.

¹⁷⁵ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 125, Zápis z 19. schůze POV KSČ v Olomouci, konané 2. července 1969.

¹⁷⁶ LÓN, František – ŽAHOUR, Miroslav: Neuváženost, nebo něco horšího?, in: *Stráž lidu*, 15. května 1969, s. 3.

¹⁷⁷ KOTRLÝ, Václav: Sdělení kvestora UP, in: *Stráž lidu*, 20. května 1969, s. 2.

¹⁷⁸ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 125, Zápis 15. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 21.5.1969.

¹⁷⁹ Oslavy dne vítězství, in: *Stráž lidu*, 13. května 1969, s. 1; Osvoboditelé, in: *Stráž lidu*, 15. května 1969, s. 2.

¹⁸⁰ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 125, Zápis z 19. schůze POV KSČ v Olomouci, konané 2. července 1969.

¹⁸¹ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 27, Zápis 4. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, konané dne 15. května 1969; kart. 125, Zápis 15. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 21.5.1969.

listopadu 1968. Řekl tehdy, že se obává, že postoje a jednání lidí budou hodnoceny „z hlediska pozdějších usnesení, pozdějších stanovisek, respektive z hlediska pozdější smlouvy např. mezi ČSSR a SSSR [...] jako antisocialistické“ a že se bude hovořit „o nějakých deformacích“.¹⁸² Právě tak ovšem vyzněla rezoluce okresního aktivu komunistů z armády, SNB, LM, prokuratury a soudu, konaného 16. června 1969. Aktiv byl zřejmou součástí nátlaku odpůrců reformy. Rezoluce útočí na reformisty zastávající vedoucí místa. Současně se hlásí k rozvoji pozitivního postoje k socialistickým zemím, zejména k SSSR.¹⁸³

Na plénu OV KSČ 19. června bylo posléze předneseno obsáhlé „Politické hodnocení orgánů okresního výboru, jeho členů a kandidátů“, připravené výše zmíněnou komisí. Neslo se již ve výrazně protireformním duchu. Více než stostránkový referát hovořil o „protisovětsk[é] hysteri[i]“, která „[v] průběhu srpnových dnů [1968] dosáhla svého vrcholu“. Osočoval reformisty a celé stranické organizace (například ve Farmakonu Olomouc, Moravii Mariánské Údolí, na UP a ve školství) i nestranické instituce (ZV ROH Sigmy Lutín, olomoucké městské centrum Svazu vysokoškolského studentstva). Nevynechal ani činnost předsednictva OV KSČ. Kritizoval mj. způsob, jakým řešilo záležitost článku „Potkani – zlý nepřítel“. Vzhledem k dalšímu vývoji – politické likvidaci reformistů – vyznívá jako obzvlášť hořká ironie osočující tvrzení, že jejich činnost „často připomínal[a] metody padesátých let.“ U některých funkcionářů byl napadán přímo jejich postoj vůči SSSR a sovětským vojákům. Emilu Gímešovi referát vytkl, že prý na jednom aktivu na počátku dubna 1969 „podával volný výklad nóty SSSR“ k tzv. hokejovým událostem, „přičemž dával najevo, že s jejím obsahem nesouhlasí“. Dále prý „[v]yslovil i názor, že situaci u nás vyhrocuje přítomnost sovětských vojsk, přičemž uváděl, že jejich příslušníci chodí ušpinění a pomačkaní.“ To podle autorů referátu znamenalo, „že soudruh Gímeš nemá internacionální přístup k hodnocení uvedených problémů.“ Ředitel školy a člen předsednictva OV KSČ Jan Březina byl obviněn z protisovětských výroků a z toho, že výuka na jeho škole „je zaměřena protisovětsky“. Obvinění však nebyla konkretizována. Bylo uvedeno jen to, že „v posledních dnech byly kolem tabla vyloženy protisovětské nápisy.“¹⁸⁴

Bližší pohled do referátu, použitých argumentů a formulací potvrzuje závěr Miloslava Čermáka a Emila Gímeše, že zpráva „bezezbytku převzala sovětskou argumentaci proti československému Jaru“¹⁸⁵. Emil Gímeš ji dále charakterizuje takto: „[...] soustředil[a] [se] na velmi pochybné jednotlivosti, mnohdy na neověřené a neprokazatelné citace, a zejména na to, zda jmenovaný vždy stál na straně sovětské politiky (prokázat komukoli z reformních členů [OV KSČ] kritiku sovětské politiky a jejich představitelů nebylo ovšem obtížné).“¹⁸⁶ Zřejmým cílem bylo diskreditovat reformní proces a jeho nejvýraznější představitele v okrese, a to z protireformních a prosovětských pozic, zcela v duchu budoucího „Poučení z krizového vývoje“. Proti tomu se ohradil přítomný zástupce ÚV KSČ Vladimír Karger, který hodnocení označil za „naprosto jednostranné a subjektivní“. Prohlásil, že „je v přímém rozporu s usnesením květnového pléna ústředního výboru.“ Zřejmě nejvýraznější protest proti referátu vyslovila herečka olomouckého divadla a

¹⁸² SOkA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 26, Zápis z 24. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, konané dne 28.11.1968.

¹⁸³ Požadují zhodnocení postojů komunistů po lednu 68, in: *Stráž lidu*, 19. června 1969, s. 1.

¹⁸⁴ SOkA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 27, Zápis 6. schůze pléna OV KSČ a OKRK v Olomouci, konané dne 19. června 1969.

¹⁸⁵ ČERMÁK, Miloslav – GÍMEŠ, Emil: Olomouc po srpnové okupaci 1968, s. 141.

¹⁸⁶ GÍMEŠ, Emil: Počátky normalizačního procesu na Olomoucku, s. 40.

členka OV KSČ Dana Richterová. Také ona jej považovala za jednostranný a navíc obsahující pomluvy a lži. Současně vyjádřila protest proti vstupu vojsk. Odvážně prohlásila, že jím „byla porušena Varšavská smlouva“, protože vojska vstoupila na území ČSSR, aniž to žádala československá strana. Vstup vojsk dále označila za „zrad[u] na přátelství“. Vytkla SSSR „velmocenský vztah k nám“ a požadovala omluvu Sovětů: „[...] jestliže někdo udělá blbost, [...] omyl, tak se za tento omyl má omluvit.“

Hodnocení se stalo základem personálních změn v předsednictvu, plénu a aparátu OV KSČ. Na vlastní žádost byli uvolněni čtyři členové předsednictva (mezi nimi Emil Gímeš a podplukovník František Vrbňák), další čtyři řadoví členové pléna a jeden kandidát. Tři členové předsednictva, dva řadoví členové pléna (mezi nimi Dana Richterová) a tři kandidáti byli hlasováním odvoláni. Gímeš a Vrbňák byli uvolněni na vlastní žádost z funkce tajemníka pro ideologii OV KSČ, respektive předsedy OV NF. Z aparátu OV KSČ byli uvolněni tři funkcionáři a šéfredaktor *Stráže lidu* Josef Švandelík a jeho zástupce Rostislav Czmero. Dále bylo zavedeno disciplinární řízení s pěti straníky a jednomu z nich bylo navíc pozastaveno členství ve straně.¹⁸⁷ Předsednictvo bylo doplněno třemi funkcionáři (mezi nimi byl Karel Vítek) a pět kandidátů OV KSČ bylo převedeno mezi řádné členy. Byla ukončena činnost ideologické komise a redakční rady *Stráže lidu*. Bylo také zrušeno usnesení předsednictva a pléna ze srpna 1968 a vysloveno očištění „od jednostranných nařčení“ protireformním funkcionářům (mezi nimi Štěpánu Muchovi a Jaromíru Hrbkovi).¹⁸⁸ Na okraj výkladu uvedme další osud Dany Richterové, která na červnovém plénu OV KSČ tak výrazně vystoupila proti vstupu vojsk. Při tzv. výměně stranických legitimací v roce 1970 byla vyloučena z KSČ jako jedna z prvních v okrese.¹⁸⁹ Dokonce to bylo ještě v „měkké fázi“ pohovorů, ve které drtivá většina straníků prošla.¹⁹⁰ Ke konci března 1970 byla jediná vyloučená z více než 2300 straníků, s nimiž byl do té doby pohovor proveden.¹⁹¹ Její vystoupení proti vstupu vojsk později osočili redaktori *Stráže lidu* v rozsáhlém článku o „pravicovém oportunismu“ v olomouckém divadle.¹⁹²

Vraťme se ovšem do roku 1969. Zahájení konsolidačního procesu v olomouckém okrese potvrdilo vystoupení prominentního „konzervativce“ Aloise Indry na aktivu MěV KSČ Olomouc 25. června. Indra v projevu označil tzv. konsolidaci za prvořadý úkol strany. Vyhlásil „rozhodný politický boj proti pravicově oportunistickým živlům ve straně.“¹⁹³ Součástí „boje“ bylo tažení proti „antisovětsismu“. V dalších měsících byly protisovětské postoje a jednání v „krizovém období“ (po lednu 1968) vyčítány vylučovaným či jinak postihovaným straníkům – členům OV KSČ (na podzim 1969), funkcionářům nižších stupňů stranické hierarchie i řadovým komunistům (během tzv. výměny stranických legitimací v roce 1970). Horliví stoupenci tzv. konsolidace pro tyto postoje udávali své soudruhy. Také z ONV a jeho aparátu byli odstraněni poslanci a funkcionáři, jejichž postoje v „krizovém období“ byly označeny za protisovětské. Nejinak tomu

¹⁸⁷ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 27, Zápis 6. schůze pléna OV KSČ a OKRK v Olomouci, konané dne 19. června 1969.

¹⁸⁸ Závěry pléna OV KSČ z 19. června 1969, in: *Stráž lidu*, 28. června 1969, s. 2.

¹⁸⁹ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 128, Zápis 13. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 19. března 1970, Zápis 14. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 26. března 1970.

¹⁹⁰ BELDA, Josef: Konečná fáze likvidace obrodného procesu, s. 95-96.

¹⁹¹ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 128, Zápis 13. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 19. března 1970, Zápis 14. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 26. března 1970.

¹⁹² KÁŇA, Jan – KAVALÍŘ, Vladimír: Kam jste to spěli, mistři kultury?, in: *Stráž lidu*, 13. června 1970, s. 1-2.

¹⁹³ Jde o každodenní trpělivou práci pro věc socialismu, in: *Stráž lidu*, 28. června 1969, s. 1.

bylo na nižších NV v okrese, u ředitelů, funkcionářů ROH a dalších organizací sdružených v NF.¹⁹⁴ Na druhou stranu lze říci, že někteří straníci při pohovorech k výměně legitimací dávali najevo nesouhlas se vstupem vojsk. Konkrétně je tento postoj uváděn u dělníků a pracovníků v kultuře a školství. Stojí za zmínku, že u dělníků býval tiše tolerován, aby jich neodešlo příliš mnoho. Zájmem vedení totiž bylo posílit „dělnický charakter“ strany.¹⁹⁵

Obvinění z „antisovětiismu“ patřilo k hlavním důvodům, uváděným pro ukončení členství v KSČ a ztrátu funkcí. Široká veřejnost včetně dětí a mládeže však měla být přesvědčena k zaujetí kladného, loajálního vztahu k Sovětům a SSSR. K tomu sloužily rozličné podoby „*vehementně obnovované „družby“ se Sovětským svazem*“, vedené v duchu „*adorace všeho sovětského*.“¹⁹⁶ V podmínkách Olomouce zahrnovala prosovětská loajalita nutně i kladný vztah k přítomným sovětským vojákům a ostatním lidem patřícím k posádce. Plénium OV KSČ 19. června 1969 přijalo jako jeden z hlavních úkolů tento vztah zlepšovat.¹⁹⁷ Šlo pochopitelně i o to, aby obyvatelstvo akceptovalo přítomnost posádky. Zdaleka neměla být jen nutným zlem, ale přítomností spojenců, ba přátel, kteří neváhají kdykoli pomoci. K tomu měly sloužit rozličné „družební“ aktivity. Stanovovaly rámec pro setkání s obecně závaznými pravidly. Očekával se zde určitý postoj či způsob jednání. Pro individuální iniciativu bylo ponecháno jen málo prostoru. Nabízí se otázka, zda jejich organizátoři opravdu věřili, že takto lze u obyvatelstva překonat tíživou zkušenost srpna 1968. Zlepšení vztahů veřejnosti k sovětské posádce každopádně považovali za důležitý úkol a součást tzv. konsolidace. Přibližme nyní činnost SČSP a „družbu“ v průmyslových závodech a na školách. Dále popíšeme činnost redakce *Stráže lidu* na podporu „družby“ a účast zástupců posádky na oslavách významných svátků a výročí. Vybrali jsme tyto oblasti s ohledem na to, že měly dosah k relativně největšímu počtu občanů města a okresu.

SČSP začal po zahájení tzv. konsolidace s obnovou činnosti v celookresním měřítku. Do té doby zde téměř neměl vliv.¹⁹⁸ Jeho základním posláním bylo „*propagovat mezi občany Sovětský svaz a jeho komunistický režim jako vzor ideálního společenského zřízení*.“¹⁹⁹ Význam – a snad lze říci i oprávněnost – jeho existence tak byly v srpnu 1968 v očích většiny lidí zásadně zpochybněny. Do zahájení tzv. konsolidace se obnovila činnost jediné odbočky, a to na Správě střední dráhy ČSD v Olomouci. Ustavující schůze se

¹⁹⁴ Srov. ZA Opava, f. KSČ – Severomoravský krajský výbor Ostrava, kart. 252, sign. P-1018A, Záznam 55. schůze předsednictva severomoravského krajského výboru KSČ ze dne 29. července 1970; kart. 255, sign. P-1024, Zápis 61. schůze předsednictva severomoravského krajského výboru KSČ ze dne 30. září 1970; kart. 257, sign. P-1028, Zápis 64. schůze předsednictva severomoravského krajského výboru KSČ ze dne 4. listopadu 1970; SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 28, Zápis 9. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, konané dne 15. října 1969, Zápis 10. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, konané dne 4.11.1969; kart. 29, Zápis 3. schůze pléna OV KSČ v Olomouci a OKRK, konané 25. února 1970 ve velké zasedací síni OV KSČ v Olomouci, Hynaisova 10, Zápis 4. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, konané 7. dubna 1970 ve velké zasedací síni OV KSČ v Olomouci, Hynaisova 10, Zápis 6. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, konané 1. července 1970; kart. 131, Zápis 32. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 23. července 1970; kart. 132, Zápis 34. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 20. srpna 1970, Zápis z 42. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 15. října 1970.

¹⁹⁵ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 29, Zápis 6. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, konané 1. července 1970, Zápis 7. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, konané dne 30. července 1970; kart. 132, Zápis 34. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 20. srpna 1970.

¹⁹⁶ ČERNÁ, Marie: „Ten boj si musíte vybojovat sami“, s. 431.

¹⁹⁷ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 28, Zápis 9. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, konané dne 15. října 1969.

¹⁹⁸ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 27, Zápis 4. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, konané dne 15. května 1969; kart. 125, Zápis 15. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 21.5.1969.

¹⁹⁹ BUREŠOVÁ, Jana: V socialismu, s. 403.

konala 6. května 1969.²⁰⁰ SČSP ovšem hrál důležitou úlohu opory protireformního křídla strany a ztělesnění jeho úsilí o co nejlepší vztah k SSSR.²⁰¹ Proto bylo nezbytné jej nyní aktivizovat, zejména na úrovni místních odboček. Rozšířené zasedání pléna OV SČSP 5. července 1969 vyjádřilo odhodlání „*bojovat proti antisovětským a antisocialistickým silám*“.²⁰² Na plénu vznikl dopis členům okresní organizace. Zdůraznil význam spojení se SSSR a vyzval k obnovení činnosti odboček a k jejich aktivizaci.²⁰³ Během léta 1969 se ovšem ustavila jediná nová odbočka, a to ve Strojárnách potravinářského průmyslu v Olomouci-Hejčíně. Další se, již ve větším počtu, ustavily teprve na podzim toho roku.²⁰⁴ V některých se ustavující schůze konaly během tzv. měsíce československo-sovětského přátelství.²⁰⁵ (Šlo o období mezi výročí tzv. velké říjnové socialistické revoluce na začátku listopadu a výročí uzavření československo-sovětské smlouvy v roce 1943 na začátku prosince. Během něj byly ve zvýšené míře pořádány společenské a kulturní akce zaměřené na propagaci kladného vztahu k SSSR.)

Posléze SČSP zaznamenal v okrese rychlý rozmach. Na počátku jara 1970 měl asi 60 aktivních odboček ve městech, na vesnicích a v závodech.²⁰⁶ Současně došlo k čistce v plénu a předsednictvu OV SČSP, protože někteří funkcionáři byli obviněni z protisovětských postojů a přinuceni rezignovat. Šlo zejména o ty, kteří po vstupu vojsk přijali usnesení o zastavení činnosti okresní organizace, jak jsme pověděli v předchozí kapitole. Obměněné složení bylo schváleno v březnu 1970. Předsedou se stal Jan Kazda, který nahradil politicky nevyhovujícího Františka Bednaříka. Tajemníkem zůstal Ladislav Pastorek, vykonávající tuto funkci již od roku 1954.²⁰⁷ Tento funkcionář sehrál důležitou roli v průběhu tzv. konsolidace v okresní organizaci i v okrese vůbec. Významně se podílel také na „družbě“ se sovětskou posádkou.²⁰⁸ Angažoval se i v organizaci Levá fronta, která představovala stalinistické křídlo KSČ. Byl dokonce členem jejího okresního výboru.²⁰⁹

Během roku 1970 se počet přihlášených do SČSP značně zvýšil. Na jaře tomu pravděpodobně napomohly akce ke 100. výročí Leninova narození a ke 25. výročí osvobození, které bylo možno využít k

²⁰⁰ Výzva k zakládání odboček Svazu přátel, in: *Stráž lidu*, 8. května 1969, s. 1; Upevňovat přátelství se Sovětským svazem, in: *Stráž lidu*, 31. července 1969, s. 1.

²⁰¹ DOSKOČIL, Zdeněk: *Duben 1969*, s. 70.

²⁰² Hlavní práce na nás čeká, in: *Stráž lidu*, 8. července 1969, s. 1.

²⁰³ Naše místo je jediné po boku SSSR, in: *Stráž lidu*, 10. července 1969, s. 1.

²⁰⁴ Pro rozvíjení přátelství se Sovětským svazem, in: *Stráž lidu*, 15. července 1969, s. 1; SČSP v Uničově, in: *Stráž lidu*, 18. října 1969, s. 1; Odbočka SČSP ustavena, in: *Mírová směna*, 20. října 1969, s. 1; Nová odbočka Svazu čs.-sovětského přátelství na ONV v Olomouci, in: *Stráž lidu*, 21. října 1969, s. 1; Městská odbočka SČSP v Uničově, in: *Stráž lidu*, 23. října 1969, s. 1; Nové odbočky SČSP v Olomouci, in: *Stráž lidu*, 6. listopadu 1969, s. 1; V TOSu ustavena organizace SČSP, in: *Stráž lidu*, 15. listopadu 1969, s. 2; Stomatologové v Měsíci čs.-sovětského přátelství, in: *Stráž lidu*, 22. listopadu 1969, s. 1; V Měsíci čs.-sovětského přátelství v lutínské Sigmě ustavena závodní odbočka SČSP, in: *Stráž lidu*, 25. listopadu 1969, s. 3; Další odbočka SČSP, in: *Stráž lidu*, 2. prosince 1969, s. 1; MAJTEL, Jaroslav: Rozšiřují řady Svazu čs.-sovětského přátelství, in: *Stráž lidu*, 23. prosince 1969, s. 2.

²⁰⁵ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 127, Zápis 1. schůze POV KSČ v Olomouci, konané dne 8. ledna 1970.

²⁰⁶ Řady SČSP sílí, in: *Stráž lidu*, 5. března 1970, s. 1.

²⁰⁷ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 28, Zápis 9. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, konané dne 15. října 1969; kart. 29, Zápis 4. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, konané 7. dubna 1970 ve velké zasedací síni OV KSČ v Olomouci, Hynaisova 10; kart. 127, Zápis 4. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 29. ledna 1970, Zápis 6. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 18. února 1970; kart. 128, Zápis 13. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 19. března 1970.

²⁰⁸ ZA Opava, f. KSČ – Severomoravský krajský výbor Ostrava, kart. 265, sign. P-1055, Zápis 11. schůze předsednictva severomoravského krajského výboru KSČ ze dne 13. září 1971.

²⁰⁹ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 29, Zápis 4. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, konané 7. dubna 1970 ve velké zasedací síni OV KSČ v Olomouci, Hynaisova 10.

propagaci kladného postoje k SSSR.²¹⁰ Nové odbočky se také ustavovaly opět během tzv. měsíce československo-sovětského přátelství.²¹¹ Na počátku roku 1971 v okrese pracovalo 152 odboček SČSP s 11 500 členy.²¹² Téměř polovinu tvořili členové odboček, které řídil MěV SČSP Olomouc. Ve 35 odbočkách jich bylo sdruženo necelých 5000.²¹³ Obnovení a rozmach činnosti SČSP patřily k významným průvodním jevům i důsledkům konsolidačního procesu. Mohly sloužit – a to pro domácí obyvatelstvo i pro představitele SSSR – jako doklad toho, že „antisověťismus“ je v ČSSR překonán. V Olomouci bylo zapotřebí ukázat jeho překonání tím spíše, že zde byla přítomna sovětská posádka.

Z konkrétní činnosti SČSP ve vztahu k posádce lze zmínit například delegaci OV vyslanou na velitelství v srpnu 1969 k prvnímu výročí vstupu vojsk. Připojilo se k ní několik zaměstnanců Moravských železáren. Na podzim 1969 OV uzavřel dohodu s politickým oddělením velitelství o vypracování společného plánu akcí k tzv. měsíci československo-sovětského přátelství.²¹⁴ Klíčové pak bylo, že rozvíjení spolupráce s posádkou byl jeden z hlavních úkolů jednotlivých odboček.²¹⁵ Sověští vojáci se účastnili schůzí a besedovali s přítomnými občany. Tato forma „družby“ se tak dostala na místní úroveň – do městských částí, na vesnice, do závodů.²¹⁶ Na slavnostním zasedání OV SČSP (ke 40. výročí vzniku organizace a 50. výročí vzniku KSČ) v květnu 1971 spolupráci ocenil zástupce posádky podplukovník Lepin.²¹⁷ Předsedovi OV Janu Kazdovi byla v té době udělena tzv. leninská medaile. Toto ocenění předával ÚV SČSP z pověření sovětského velvyslanectví.²¹⁸ „Družební“ aktivity se sovětskou posádkou začaly v období tzv. konsolidace pořádat i jiné organizace NF. Lze uvést zejména ČSŽ a mládežnické organizace (Leninský svaz mladých, Svaz pracující mládeže). Později se do této činnosti zapojil též sjednocený SSM, jehož ustavující konference v okrese proběhla 23. června 1970.²¹⁹

²¹⁰ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 134, Zápis 4., řádné, schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci z 18. února 1971.

²¹¹ SOVADINA, A.: Vznikají nové odbočky SČSP, in: *Stráž lidu*, 19. prosince 1970, s. 5.

²¹² SOKA Olomouc, f. M5-109 Stráž lidu Olomouc (nezpracovaný fond), Zápis z komise pro vnitřní život strany konané dne 6.1.1971 na OV KSČ Olomouc.

²¹³ SOKA Olomouc, f. M6-123 KSČ – Městský výbor Olomouc, kart. 4, Zápis z městské konference 6.3.1971.

²¹⁴ Poděkování a lásku vám, in: *Stráž lidu*, 23. srpna 1969, s. 1; ŠNEJDAR, Václav: Měsíc čs.-sovětského přátelství se blíží, in: *Stráž lidu*, 11. října 1969, s. 1-2.

²¹⁵ SOKA Olomouc, f. M5-109 Stráž lidu Olomouc (nezpracovaný fond), Prohlášení odbočky SČSP Uničovských strojů Uničov, 13.10.1969; dokument bez uvedeného názvu, [listopad 1969]; Obnovili činnost odbočky SČSP, 17.12.1970.

²¹⁶ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 127, Zápis 1. schůze POV KSČ v Olomouci, konané dne 8. ledna 1970; 52. výročí Velkého října oslavili společně se sovětskými vojáky, in: *Stráž lidu*, 8. listopadu 1969, s. 2; Upevňují přátelství se SSSR, in: *Stráž lidu*, 27. listopadu 1969, s. 1; Další odbočka SČSP, in: *Stráž lidu*, 2. prosince 1969, s. 1; SČSP v Sigmě Olomouc, in: *Stráž lidu*, 7. února 1970, s. 2; V Měsíci čs.-sovětského přátelství, in: *Stráž lidu*, 3. prosince 1970, s. 4.

²¹⁷ Významný příspěvek SČSP ke konsolidaci v okrese, in: *Stráž lidu*, 27. května 1971, s. 1.

²¹⁸ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 135, Zápis 16., mimořádné, schůze POV KSČ v Olomouci, konané 1. června 1971.

²¹⁹ SOKA Olomouc, f. M5-109 Stráž lidu Olomouc (nezpracovaný fond), Leninský svaz mladých na oslavě VŘSR, 13.11.1969; Oslavy Měsíce československo-sovětského přátelství na přírodovědecké fakultě UP v Olomouci, 27. listopadu 1970; Plodná spolupráce, [listopad 1971]; Začali jsme správně?, in: *Stráž lidu*, 20. listopadu 1969, s. 2; Neustále rozšiřovat vliv na všechnu mládež, in: *Stráž lidu*, 2. prosince 1969, s. 1-2; Přátelské setkání, in: *Stráž lidu*, 13. ledna 1970, s. 1; Společné česko-sovětské oslavy Mezinárodního dne žen, in: *Stráž lidu*, 10. března 1970, s. 1; BEZDÍČKOVÁ, Jiřina: Zdařilá beseda, in: *Stráž lidu*, 23. května 1970, s. 1; KÁŇA, Jan: Mládež z Olomoucka opět jednotně, in: *Stráž lidu*, 25. června 1970, s. 1-2; Branná hra „Směr Praha“, in: *Stráž lidu*, 13. května 1971, s. 4; VYROUBALOVÁ: Turnaj přátelství ve volejbalu, in: *Ruch práce*, 1. října 1971, s. 2; Sovětské ženy v Hodolanech, in: *Stráž lidu*, 18. listopadu 1971, s. 3.

Podívejme se nyní na „družbu“ organizovanou v závodech. Na počátku srpna 1969 se konalo oficiální setkání delegace olomoucké sovětské posádky se zaměstnanci pátého provozu Sigmy Lutín. Delegaci pozval ředitel lutínské Sigmy Ladislav Vlácil. Vedli ji opět generál Krivda a plukovník Dubrava. Ten uvedl, že závod byl prvním v okrese, kde se takové setkání uskutečnilo. Ocenil je jako významnou politickou událost a vyslovil přání, aby v navazování „družby“ následovaly další závody okresu.²²⁰ Olomouckému sovětskému velitelství se tak poprvé podařilo to, o co usilovalo již v září předchozího roku – dostat se na oficiální pozvání do závodů a besedovat se zaměstnanci.²²¹ I tato skutečnost ukazuje, jak se v okrese během léta 1969 proměňovala politická atmosféra. Dalším významným pracovištěm, které delegace posádky navštívila, byly Moravské železářny Olomouc. Setkání se konalo 10. září a delegaci tvořili podplukovník Torjenik, majori Zotov, Mažuga a Kalitěnko, tajemník stranické organizace Burakov, tajemník Komsomolu (mládežnická organizace) Šamiladze a další. Místopředseda CV KSČ Miroslav Bakala (o několik dní později se stal předsedou orgánu) v úvodním projevu poděkoval za vstup vojsk. Podplukovník Torjenik vyjádřil naději, že obyvatelstvo brzy pochopí jeho význam.²²² Stojí za zmínku, že právě v Sigmě Lutín a v Moravských železárnách byl průběh konsolidačního procesu hodnocen (na podzim 1969) jako „hladší“ než v jiných průmyslových závodech okresu.²²³ V Sigmě Olomouc rozhodla o rozvíjení kontaktů se sovětskou posádkou celozávodní konference KSČ 23. září 1969, která současně zvolila nové vedení CV.²²⁴ Konference představovala důležitý zlom, neboť Sigma Olomouc v předchozím období patřila mezi opory reformního procesu v okrese.²²⁵ Na OV KSČ byla konference oceněna jako úspěch „zdravých sil“ (stoupenců tzv. konsolidace) ve stranické organizaci.²²⁶

Navazování „družby“ v závodech zřejmě záviselo na iniciativě jednotlivce či skupiny, kteří zde měli dostatečný vliv, nebo jej nově získali. Mohlo jít o lidi, kteří se sovětskou posádkou sympatizovali již v předchozím období a případně přímo navázali kontakt s velitelstvím. Taková byla situace v Sigmě Lutín, kde byl oficiálně navázán na jaře 1969 (neoficiálně existoval i dříve).²²⁷ Ředitelé, předsedové stranických organizací a další funkcionáři ovšem mohli navazováním „družby“ sledovat i jiný cíl. Mohli se snažit vytvářet příznivý obraz svého závodu, stranické organizace, respektive sebe samých. Šlo totiž o vhodný způsob, jak dokázat, že nemají nic společného s „protisocialistickými silami“, ba naopak, že takto přispívají ke konsolidaci. To bylo důležité právě v létě 1969. OV KSČ tehdy upozorňoval na působení těchto „sil“²²⁸ a

²²⁰ Sovětští vojáci pozváni do Sigmy Lutín, in: *Stráž lidu*, 5. srpna 1969, s. 1; Přátelství chápané rozumem i srdcem, in: *Stráž lidu*, 7. srpna 1969, s. 1.

²²¹ Srov. ČERMÁK, Miloslav – GÍMEŠ, Emil: Olomouc po srpnové okupaci 1968, s. 126-128.

²²² KÁNA, Jan: Již to není jen potůček, ale široká řeka přátelství, in: *Stráž lidu*, 13. září 1969, s. 1; O co nám nyní jde? a Přátelské setkání, in: *Ruch práce*, 26. září 1969, s. 1.

²²³ SOkA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 28, Zápis 9. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, konané dne 15. října 1969.

²²⁴ Mimořádná konference KSČ, in: *Mírová směna*, 29. září 1969, s. 1; Usnesení mimořádné konference KSČ n. p. Sigma Olomouc ze dne 23. září 1969, in: *Mírová směna*, 6. října 1969, s. 1.

²²⁵ ČERMÁK, Miloslav – GÍMEŠ, Emil: Olomouc po srpnové okupaci 1968, s. 147.

²²⁶ SOkA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 28, Zápis 9. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, konané dne 15. října 1969; kart. 125, Zápis z 19. schůze POV KSČ v Olomouci, konané dne 2. července 1969.

²²⁷ SOkA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 133, Zápis 47. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 10. prosince 1970.

²²⁸ Srov. Spojme své síly k prospěchu a rozkvětu naší vlasti!, in: *Stráž lidu*, 9. srpna 1969, s. 1-2; Zabezpečit klid pro budování socialismu, in: *Stráž lidu*, 19. srpna 1969, s. 1-2.

předsednictvo obvinilo některé ZO z „pravicového“ zaměření a „antisovětismu“.²²⁹ Ještě významnější to bylo po 21. srpnu 1969, který byl chápán a prezentován jako vítězství nad těmito „silami“.²³⁰

Důležitou formou „družby“ v závodech byla pracovní výpomoc sovětských vojáků. První doložený příklad v okrese je z konce září 1969. Olomoucké velitelství posílalo denně deset až patnáct vojáků do závodu Severomoravských cihlen v Loučanech (asi 14 km západně od Olomouce). Vojáci zajišťovali provoz celé linky surové výroby. Pomohli také při zahájení řepné kampaně v cukrovaru v Drahanovicích (asi 15 km západně od Olomouce). V době od 12. do 21. listopadu 1969 pracovala skupina 18 vojáků ve čtvrtém provozu Moravských železáren Olomouc. Další příklady výpomoci jsou z jara 1970. Vojáci pomáhali ve slévárně šedé litiny v Sigmě Lutín a opět v Moravských železárnách, kde se podíleli na dvou mimořádných směnách o víkendu. Ve slévárně šedé litiny v Sigmě Lutín nastupovali i v dalším průběhu toho roku. V září slévárna splnila plán výroby na sto procent i díky jejich pomoci. Stranická a odborová organizace a hospodářské vedení slévárny o tom informovaly důstojníka Jegorova v děkovném dopise.²³¹ Vojáci pomáhali také v zemědělství – v létě 1970 jich pět pracovalo ve skladech Zemědělského nákupního a zásobovacího závodu v Olomouci a šest v JZD v Majetíně (asi 12 km jihovýchodně od Olomouce). Na podzim 1970 se ve větším počtu podíleli na sklizni cukrové řepy v okrese.²³² Praxe se dobře ujala. V říjnu 1971 poděkoval vedoucí tajemník OV KSČ Miroslav Komolý za výpomoc vojáků veliteli Střední skupiny sovětských vojsk (SSV) A. M. Majorovovi při jeho návštěvě okresu.²³³

Dalším krokem v rozvíjení kontaktů mezi sovětskou posádkou a jednotlivými závody bylo navázání dlouhodobé spolupráce závodu s konkrétním vojenským útvarem. Jako příklady lze uvést již zmíněné velké závody okresu. Moravské železářny prostřednictvím CV KSČ navázaly spolupráci se dvěma útvary – s jedním již v září 1969, se druhým v květnu 1970. Konaly se besedy, zvláště zaměřené na mládež. Údajně byly prospěšné pro vysvětlení sporných otázek. Probíhala výše zmíněná pracovní výpomoc vojáků. Zaměstnanci závodu „družebním“ útvarům na oplátku vyráběli, co bylo třeba. Podle hodnocení CV KSČ byla tato „družba“ politicky velmi přínosná.²³⁴ Sigma Lutín rovněž prostřednictvím CV KSČ navázala spolupráci s automobilním útvarem z kasáren Tabulový Vrch na podzim 1969.²³⁵ Sigma Olomouc uzavřela „družbu“ s útvarem dislokováným na Novém Světě (tedy v kasárnech Prokopa Holého nebo v tzv. barákovém táboře). Protokol o spolupráci byl podepsán 7. května 1970. Za závod jej podepsali ředitel Josef

²²⁹ SOkA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 125, Zápis 22. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané dne 7.8.1969, Zápis 27. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci – dne 28. srpna 1969.

²³⁰ Rozhodněji postupovat proti nepřátelským silám v naší socialistické vlasti, in: *Stráž lidu*, 23. srpna 1969, s. 1-2; Z projevu vedoucího tajemníka OV KSČ soudruha ing. F. Kneipa, in: *Stráž lidu*, 28. srpna 1969, s. 1.

²³¹ ELSNER, Josef: Přátelství ne slovy, ale skutky, in: *Stráž lidu*, 27. září 1969, s. 1; SYMERSKÁ, Miroslava: Sovětští vojáci pomohli drahanovickému cukrovaru, in: *Stráž lidu*, 4. října 1969, s. 2; Z oslav 52. výročí VŘSR, in: *Ruch práce*, 21. listopadu 1969, s. 1; Krásný příklad družby v praxi, in: *Stráž lidu*, 4. prosince 1969, s. 3; Přátelství v praxi, in: *Stráž lidu*, 24. března 1970, s. 1; Sovětští přátelé mezi námi, in: *Stráž lidu*, 28. března 1970, s. 2; Internacionalismus v praxi, in: *Stráž lidu*, 8. října 1970, s. 2.

²³² Sovětští vojáci pomáhají, in: *Stráž lidu*, 4. srpna 1970, s. 1; Přátelství, projevené činy, in: *Stráž lidu*, 22. srpna 1970, s. 1; Obětavá pomoc sovětských vojáků, in: *Stráž lidu*, 20. října 1970, s. 1.

²³³ Představitel Sovětské armády v Olomouci, in: *Stráž lidu*, 16. října 1971, s. 1.

²³⁴ SOkA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 132, Zápis 34. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 20. srpna 1970.

²³⁵ SOkA Olomouc, f. M5-109 Stráž lidu Olomouc (nezpracovaný fond), dokument bez uvedeného názvu, [listopad 1969]; f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 133, Zápis 47. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 10. prosince 1970.

Horák, předseda CV KSČ Jaroslav Smejkal, předseda odbočky SČSP Svatopluk Zmrzlík a předseda ZV ROH Václav Kuba. Podle protokolu se spolupráce měla rozvíjet v oblasti branné přípravy, sportu, tělovýchovy, kultury a vzájemné pracovní výpomoci. Jednou za čtvrt roku se měla konat beseda zástupců útvaru a závodu. Dále měly být pořádány besedy s příslušníky útvaru na veřejných schůzích odbočky SČSP.²³⁶ „Družba“ závodů s olomouckou sovětskou posádkou se rozšířila se i dále, dokonce za hranice Severomoravského kraje. Například během roku 1971 se uskutečnila setkání vojáků se zaměstnanci Zbrojovky Brno a Svitů Gottwaldov – šlo o sportovní a kulturní akce a o společenská setkání spojená s taneční zábavou.²³⁷

Ve školách se první setkání se sovětskými vojáky konala na podzim 1969. Nejdříve, na počátku října, se uskutečnilo v učilišti Sigmy Lutín. Připomeňme, že tento závod jako první v okrese oficiálně navštívila delegace olomouckého sovětského velitelství. Setkání se zúčastnili učni a pracovníci učiliště a zaměstnaneckého odboru lutínského Sigmy. Podle zprávy v okresním tisku se beseda protáhla do večera. Byla uzavřena dohoda o spolupráci v oblasti sportu a kultury.²³⁸ Šlo pravděpodobně o jednotku ze skladů na olomoucké Polské ulici, již velel podplukovník Nazarenko.²³⁹ Koncem října navštívil plukovník Aškenázy město Šternberk a při té příležitosti také tamější III. ZDŠ.²⁴⁰ Funkcionář MěNV Šternberk Machač, jenž plukovníka doprovázel, posléze vyjádřil přesvědčení, že „u řady dětí by se právě tímto kontaktem navázaným se sovětskými vojáky dalo postupně mnoho věcí napravovat.“²⁴¹ V samotné Olomouci je nejdříve uváděna návštěva sovětských vojáků v mateřské škole na Sokolské ulici u příležitosti 51. výročí vzniku Československa.²⁴² Tato škola pak v rámci oslav tzv. velké říjnové socialistické revoluce uspořádala exkurzi na olomoucké letiště. Ředitelka školy nově navázaný kontakt velebila: „Do života dětí vešla představa – sovětský voják, upřímný přítel a spojenec.“²⁴³ Z roku 1969 máme dále zprávu o setkání sovětského důstojníka se studenty Slovanského gymnázia v Olomouci (v rámci tzv. měsíce československo-sovětského přátelství) a vojáků s pionýry ze ZDŠ Olomouc-Pavlovičky. Obě setkání se konala na začátku prosince.²⁴⁴

Pořádání návštěv sovětských vojáků se ve školách neprosazovalo úplně hladce. Podle zpráv o ideologické práci v okrese z ledna 1970 nebyly ještě v některých kontakty s olomouckou posádkou navázány. Uvádí se také, že mnozí učitelé žákům nevysvětlili vstup vojsk.²⁴⁵ Podobně jako v závodech i ve školách zřejmě nejvíce záleželo na snaze jednotlivců nakloněných „družbě“. V některých školách se besedy s vojáky konaly během jara 1970 u příležitosti významných výročí (100. výročí Leninova narození, 25. výročí

²³⁶ Družba našeho podniku se sovětskou posádkou, Oslavili jsme důstojně slavné 25. výročí osvobození naší vlasti Sovětskou armádou, in: *Mírová směna*, 16. května 1970, s. 1.

²³⁷ Družba se Sovětskou armádou, in: *Stráž lidu*, 8. ledna 1972, s. 3.

²³⁸ Přátelské setkání v odborném učilišti, in: *Stráž lidu*, 9. října 1969, s. 3.

²³⁹ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 133, Zápis 47. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 10. prosince 1970.

²⁴⁰ Zástupce sovětských vojsk navštívil Šternberk, in: *Stráž lidu*, 8. listopadu 1969, s. 3.

²⁴¹ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 29, Zápis 1. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, konané 26. ledna 1970.

²⁴² Sověští vojáci mezi našimi dětmi, in: *Stráž lidu*, 30. října 1969, s. 1.

²⁴³ GLOCOVÁ, V.: Sovětský voják – upřímný přítel, in: *Stráž lidu*, 6. listopadu 1969, s. 1.

²⁴⁴ SOKA Olomouc, f. M5-109 Stráž lidu Olomouc (nezpracovaný fond), Měsíc čs.-sov. přátelství na gymnasiu Jiřího z Poděbrad, 5. prosince [1969]; KOZIC, Ján: Sověští hosté mezi pionýry, in: *Stráž lidu*, 4. prosince 1969, s. 3.

²⁴⁵ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 29, Zápis 1. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, konané 26. ledna 1970; kart. 127, Zápis 6. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 18. února 1970.

osvobození) a na podzim během oslav tzv. velké říjnové socialistické revoluce a tzv. měsíce československo-sovětského přátelství.²⁴⁶ Uskutečnily se například na olomouckých ZDŠ Hejčín a Na Hradě a též na Kopečku u Olomouce (dnes Olomouc-Svatý Kopeček).²⁴⁷ Tento vývoj byl z hlediska tzv. konsolidace žádoucí. Přesto na počátku roku 1971 byly názory většiny žáků hodnoceny jako chybné a politická angažovanost většiny učitelů jako nízká.²⁴⁸ Dodejme, že kladný vztah k SSSR a Sovětům se ve školách prosazoval hlavně prostřednictvím aktivit jako dopisování se sovětskými žáky a odebírání sovětských časopisů.²⁴⁹ Klíčovým „družebním“ partnerem olomouckých škol se později stala základní škola Julia Fučíka, vyhrazená pro děti sovětských důstojníků a civilních zaměstnanců posádky. Provoz zahájila v září 1971 jako první sovětská desítiletka v ČSSR. Od začátku školního roku 1971/1972 s ní „družbu“ navázalo osm olomouckých škol a první setkání žáků se konala již během podzimu 1971.²⁵⁰

Na podporu „družby“ začal být v létě 1969 vytvářen kladný obraz sovětských vojáků ve *Stráži lidu*. Tomu předcházela personální obměna redakce po červnovém plénu OV KSČ. Novou redakční radu předsednictvo schválilo 2. července. Jedním z členů se stal major Josef Urbanec, posléze dlouholetý šéfredaktor novin. Původně byl politickým pracovníkem ČSLA.²⁵¹ Personální změny měly zajistit, že *Stráž lidu* bude působit plně v souladu s požadavky OV KSČ. To především znamenalo publikovat články podporující tzv. konsolidaci. Redaktoři-členové KSČ při té příležitosti prohlásili, že budou „podporovat rozvíjení přátelských vztahů mezi našimi lidmi a sovětskými vojáky dočasně umístěnými na území našeho okresu.“²⁵² *Stráž lidu* následně začala publikovat kladné informace o sovětských vojácích. Mezi prvními to byla (v polovině července) zpráva o svatbě jednoho z vojáků na olomoucké radnici a (v srpnu) o dvou lidech, jejichž životy sovětsští vojáci pomohli zachránit. Při rekonstrukci kanalizace v blízkosti Jiskrových kasáren se dva zaměstnanci podniku Okresní vody a kanalizace nadýchali plynu v kanalizační šachtě a upadli do bezvědomí. Sovětsští vojáci, kteří na nedalekém hřišti hráli odbíjenou, pomohli ostatním pracovníkům oba vytáhnout. Poté přivolali svého lékaře a sanitkou je odvezli do olomoucké nemocnice. Tato událost byla propagandisticky využita, což ovšem rozhodně nemá znevážit záchranu dvou lidských životů.²⁵³ Více než

²⁴⁶ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 133, Zápis 47. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 10. prosince 1970; kart. 134, Zápis 4., řádné, schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci z 18. února 1971.

²⁴⁷ SOKA Olomouc, f. M5-109 Stráž lidu Olomouc (nezpracovaný fond), Velmi zdařilá oslava VŘSR na ZDŠ 1.-5. v Olomouci-Hejčíně, 5. listopadu 1970; SLEPICOVÁ, Jaroslava: Zdravíme vás, sovětské přátelé!, in: *Stráž lidu*, 12. listopadu 1970, s. 3; HAUSKNECHTOVÁ, M.: Beseda se sovětskými komsomolci, in: *Stráž lidu*, 3. prosince 1970, s. 4.

²⁴⁸ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 134, Zápis 4., řádné, schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci z 18. února 1971.

²⁴⁹ Srov. SOKA Olomouc, f. M5-109 Stráž lidu Olomouc (nezpracovaný fond), Máme družbu se školou ve Volžském, 25. května 1970; Odběr sov. tisku na škole v Olomouci-Hejčíně, 25. září 1970; Příprava MČSP na školách, 26. listopadu 1970; Založení klubu družby na škole, 8. listopadu 1971; MČSP na základní devítileté škole ve Slatinicích, 15. listopadu 1971; Družba se sovětskými dětmi pokračuje, in: *Stráž lidu*, 18. září 1971, s. 4.

²⁵⁰ ŠVARC, Ladislav: První září v sovětské škole v Olomouci, in: *Stráž lidu*, 4. září 1971, s. 1; Družba se prohlubuje, in: *Stráž lidu*, 9. listopadu 1971, s. 2; Slibně započatá družba, in: *Stráž lidu*, 25. listopadu 1971, s. 3.; Slavnost pionýrů, in: *Stráž lidu*, 9. prosince 1971, s. 4; Prohlubují znalosti ruského jazyka, in: *Stráž lidu*, 6. ledna 1972, s. 5; Družba pokračuje, in: *Stráž lidu*, 8. ledna 1972, s. 4.

²⁵¹ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 125, Zápis z 19. schůze POV KSČ v Olomouci, konané dne 2. července 1969.

²⁵² Prohlášení komunistů-redaktorů Stráže lidu, in: *Stráž lidu*, 5. července 1969, s. 1.

²⁵³ Dvakrát „Da“, in: *Stráž lidu*, 19. července 1969, s. 1; Sovětské vojáci pomohli zachránit dva lidské životy, in: *Stráž lidu*, 12. srpna 1969, s. 1.

dříve vycházely ve *Stráži lidu* články o „družebních“ aktivitách.²⁵⁴ Redakce tak chtěla u čtenářů vytvářet vědomí, že přítomní sovětsští vojáci nejsou nepřátelé a okupanti. Chtěla ukázat, že vojáci stojí na straně obyvatelstva a je normální se s nimi setkávat. OV KSČ považoval takové působení svého tisku za důležité zejména v období kolem prvního výročí vstupu vojsk. Tehdy byly očekávány protesty spojené s protisovětskými projevy.²⁵⁵

Vedle článků o „družebních“ akcích různého druhu a pomoci ze strany sovětských vojáků vycházely ve *Stráži lidu* také texty oslavující vlastnosti vojáků. Jsou v nich spojováni zejména s prostotou, srdečností a upřímností. V souvislosti s pracovní výpomocí se psalo také o jejich ochotě, pracovitosti a radosti z práce.²⁵⁶ Je to obraz socialistického „hrdiny práce“, člověka vynikajících kvalit, který současně zůstává skromný. Nepovyšuje se nad jiné a naopak je vždy připraven jim pomoci. Jako „perličku“ můžeme v této souvislosti uvést fejeton v hanáckém nářečí o výpomoci se sklizní brambor. Sovětsští vojáci jsou popsáni takto: „*Z aut veskákale rozesmáti vojáčci s čepicama na levym ocho a ti předni rozvěděci jož podávali robkám roke [...] a než bes řekl švec – molod'ci se vložele do práce jedna radost.*“ Autor fejetonu, píšící pod pseudonymem Stréc Floryš, zachytil rovněž odezvu vedoucí pracovní skupiny z JZD. Řekla: „...[...] *hlavně práca jim [sovětským vojákům] de od roke. Toze nám helfle, s taková zétra mužem do řepe, pokud' je počasi. Molod'ci só, ať si říká kdo chce co chce!*“²⁵⁷

Kolem 21. srpna 1970 pak *Stráž lidu* otiskla značné množství textů oslavujících vstup vojsk. Vyvolávají dojem, že jejich pisatelé chápali tuto událost jako vítězství nad „kontrarevolucí“ a záchranu socialistického zřízení v ČSSR. Jako by Sovětská armáda zemi již podruhé osvobodila. Pisatelé jí vyjadřují vděčnost. Titulky článků o tom dostatečně vypovídají: „21. srpen 1968 – konec plánů kontrarevoluce“, „Sovětský svaz přišel dvakrát včas“, „Internacionální pomoc nás zachránila“ a další.²⁵⁸ Množství článků k výročí vstupu

²⁵⁴ Srov. KOZIC, Ján: Upevňujeme družbu se sovětskými vojáky, in: *Stráž lidu*, 10. července 1969, s. 1; ÚLEHLA, Oldřich: Prohlubují přátelství mezi našimi a sovětskými vojáky, in: *Stráž lidu*, 24. července 1969, s. 1; Zdařilá beseda s představiteli sovětských vojsk, in: *Stráž lidu*, 31. července 1969, s. 1; Přátelství chápané rozumem i srdcem, in: *Stráž lidu*, 7. srpna 1969, s. 1.; KÁŇA, Jan: Již to není jen potůček, ale široká řeka přátelství, in: *Stráž lidu*, 13. září 1969, s. 1; Oslavy Dne tankistů Sovětské armády, in: *Stráž lidu*, 16. září 1969, s. 1.

²⁵⁵ ČERMÁK, Miloslav – GÍMEŠ, Emil: Olomouc po srpnové okupaci 1968, s. 142-143.

²⁵⁶ SOUŠEK, Karel: Aby se u nás cítili jako doma, in: *Stráž lidu*, 11. listopadu 1969, s. 2; ŠNEJDAR, Václav: Všechnu krev dáme vašemu lidu..., in: *Stráž lidu*, 6. prosince 1969, s. 3; Sovětsští přátelé mezi námi, in: *Stráž lidu*, 28. března 1970, s. 2; Hold našim osvoboditelům, in: *Stráž lidu*, 12. května 1970, s. 1; Sovětsští vojáci darovali svou krev, in: *Stráž lidu*, 9. června 1970, s. 1-2; Obětává pomoc sovětských vojáků, in: *Stráž lidu*, 20. října 1970, s. 1; Zdravíme Den Sovětské armády a vojenského námořnictva, in: *Stráž lidu*, 23. února 1971, s. 1.

²⁵⁷ Stréc FLORYŠ: Molod'ci, in: *Stráž lidu*, 22. října 1970, s. 4. Přepis citace do spisovné češtiny: Z automobilů vyskákali rozesmáti vojáčci s čepicemi na levém uchu a ti přední rozvěděci už podávali ženám ruce [...] a než bys řekl švec – molod'ci se pustili do práce jedna radost. [...] hlavně jim jde práce od ruky. Velice nám pomohli, s takovou zítra můžeme začít s řepou, dokud je počasí. Jsou to molod'ci, ať si říká kdo chce co chce!

²⁵⁸ 21. srpen 1968 – konec plánů kontrarevoluce, in: *Stráž lidu*, 20. srpna 1970, s. 1; Naděje kontrarevoluce se nesplnily, in: *Stráž lidu*, 20. srpna 1970, s. 2; Sovětský svaz přišel dvakrát včas, HEJZLAR, Ladislav: Internacionální pomoc nás zachránila, KOUDELKA, Miroslav: Dnes již mnozí pochopili, MALCÁNEK, Oldřich: Hlas sportovce, SROVNAL, Václav: Srpnový zásah nám přinesl klid a pořádek, in: *Stráž lidu*, 20. srpna 1970, s. 4; Zdravíme účastníků stranického aktivu sovětským vojákům, in: *Stráž lidu*, 22. srpna 1970, s. 1; V našich rukou je osud KSČ a vítězství socialismu v ČSSR, in: *Stráž lidu*, 22. srpna 1970, s. 1-2; KÁŇA, Jan: Pomoc přišla v pravý čas, KAZDA, Jan – PASTOREK, Ladislav: Velitelství sovětských vojsk v Olomouci, in: *Stráž lidu*, 22. srpna 1970, s. 2; VENHAČ, Leopold: Prostí lidé si porozuměli nejdřív, in: *Stráž lidu*, 22. srpna 1970, s. 4; Děk vojáků za bratrskou pomoc, PAJUNČÍK, Jan: Jsme vděční SSSR, SOLDÁNOVÁ, Marie: Jsme vděční SSSR, Oslavili druhé výročí, in: *Stráž lidu*, 25. srpna 1970, s. 1; Získali jsme klid a jistotu, in: *Stráž lidu*, 27. srpna 1970, s. 1.

vojsk bylo v roce 1970 zcela výjimečné. V srpnu 1969 jich zdaleka nebylo otištěno tolik²⁵⁹ a v srpnu 1971 již byly celkem ojedinělé.²⁶⁰

Dodejme, že v srpnu 1970 byla redakce *Stráže lidu* navržena na propůjčení Řádu práce. Ve zdůvodnění návrhu se mimo jiné uvádí, že napomáhá „družbě“ se sovětskou posádkou v Olomouci. V prosinci téhož roku vyslovilo předsednictvo OV KSČ redakci veřejnou pochvalu.²⁶¹ Na druhou stranu ojediněle přicházely negativní reakce čtenářů na to, že redakce „družbu“ podporuje. Zootechnická JZD v Luké (deset kilometrů jihozápadně od Litovle) napsala koncem července 1969 dopis, v němž protestuje proti vstupu vojsk a „dočasnému“ pobytu. *Stráž lidu* přirovnává k někdejší *Zprávám*, které vydávala cizí vojska. V závěru prohlašuje, „že ve vědomí lidí zůstalo z 21. srpna minulého roku hodně. Proto je zcela zbytečné popsat celé noviny o upevňování přátelství se Sovětským svazem.“²⁶² 12. února 1970 je datován korespondenční lístek s nečitelným podpisem, ale ne anonymní. Označuje spolupráci redakce se sovětskou posádkou „za čin zločinců“. Vyzývá redaktory, aby odešli do SSSR „aspoň na 10 roků [...] zkusit ten život v komunistickém ráju (sic).“²⁶³

Zástupci olomoucké sovětské posádky se účastnili slavnostních shromáždění a manifestací k významným výročím a svátkům. Jmenujme konkrétní příklady z druhé poloviny roku 1969. Plukovník Dubrava vystoupil s pozdravným projevem na shromáždění k výročí Slovenského národního povstání 25. srpna. Zástupci posádky byli přítomni také na slavnostním zasedání k výročí tzv. velké říjnové socialistické revoluce 6. listopadu. Některé útvary a jejich velitelé byli vyznamenáni pamětními medailemi města Olomouce, které jim předal předseda MěNV František Řeháček. 12. prosince na slavnostním shromáždění k výročí uzavření československo-sovětské smlouvy v roce 1943 vystoupil s projevem generál Krivda. Sovětští vojáci byli tentokrát oceněni pamětními medailemi ÚV SČSP. Tajemník OV SČSP Ladislav Pastorek je předal těm, kteří se v roce 1968 nejvíce angažovali v kontaktech s obyvatelstvem.²⁶⁴ Takto bychom mohli pokračovat – tzv. vítězný únor, 1. máj, osvobození a další. Zástupci posádky se účastnili shromáždění nejen v Olomouci, ale i v dalších městech a obcích okresu.²⁶⁵ Zároveň samotná posádka k výročím pořádala vlastní

²⁵⁹ BÍLÝ, Teodor: O co šlo nepřátelům socialismu, in: *Stráž lidu*, 19. srpna 1969, s. 2; Získáme mládež pro pravdu a rozum, in: *Stráž lidu*, 21. srpna 1969, s. 1; O sovětsko-československých vztazích, in: *Stráž lidu*, 21. srpna 1969, s. 2; Poděkování a lásku vám, in: *Stráž lidu*, 23. srpna 1969, s. 1; Komunisté do čela úsilí za politickou a hospodářskou konsolidaci, in: *Stráž lidu*, 6. září 1969, s. 1.

²⁶⁰ URBANEC, Josef: Budování socialismu si nedáme nikdy a nikým narušit, in: *Stráž lidu*, 21. srpna 1971, s. 1-2; STEINER, František: Přátelství stále živé a pevné, in: *Stráž lidu*, 26. srpna 1971, s. 4.

²⁶¹ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 132, Zápis 34. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 20. srpna 1970; kart. 133, Zápis 47. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 10. prosince 1970.

²⁶² SOKA Olomouc, f. M5-109 Stráž lidu Olomouc (nezpracovaný fond), Jde upevnit přátelství?, 31.7.1969.

²⁶³ SOKA Olomouc, f. M5-109 Stráž lidu Olomouc (nezpracovaný fond), dokument bez uvedeného názvu, 12.2.[19]70.

²⁶⁴ Chceme být pevnou součástí socialistického tábora, in: *Stráž lidu*, 28. srpna 1969, s. 1; Poučení Velkým říjnem jdeme k dalším vítězstvím, in: *Stráž lidu*, 8. listopadu 1969, s. 1; Se Sovětským svazem na věčné časy!, in: *Stráž lidu*, 16. prosince 1969, s. 1.

²⁶⁵ Hold našim osvoboditelům, Pamětní medaile, in: *Stráž lidu*, 12. května 1970, s. 1; Aktivitou ke konsolidaci a prohloubení československo-sovětského přátelství, in: *Stráž lidu*, 16. července 1970, s. 4; STEINER, František: Pevné přátelství, in: *Stráž lidu*, 12. září 1970, s. 3; Naše armáda – pevný článek Varšavské smlouvy, in: *Stráž lidu*, 6. října 1970, s. 1; Hold Velkému říjnu, in: *Stráž lidu*, 10. listopadu 1970, s. 1-2; KÁŇA, Jan: Skromně, ale vřele, in: *Stráž lidu*, 10. listopadu 1970, s. 2; PINKAVA, Miroslav: Měsíc přátelství v Litovli, in: *Stráž lidu*, 12. listopadu 1970, s. 4; Oslavy 26. výročí osvobození v Olomouci, in: *Stráž lidu*, 11. května 1971, s. 1; Oslavy 26. výročí osvobození v okrese, in: *Stráž lidu*, 13. května 1971, s. 3; Za nová vítězství v budování socialismu, in: *Stráž lidu*, 22. května 1971, s. 1-2; ŠVARC, Ladislav: Se Sovětským svazem na věčné časy, in: *Stráž lidu*, 4. září 1971, s. 4; ŠVARC, Ladislav: Manifestace přátelství,

akce ve svých prostorách. Šlo jednak o setkání se zástupci stranických a státních orgánů okresních i krajských, jednak o akce pro širokou veřejnost.²⁶⁶

Z dosavadního výkladu vyplývá, že v období tzv. konsolidace ve veřejném prostoru převládla „družba“ s olomouckou sovětskou posádkou. Cílem bylo přimět obyvatelstvo města a okresu k loajálnímu postoji. Lze říci, že ke konci období jej bylo vcelku dosaženo. Na podzim 1971 byl přátelský vztah k útvarům posádky hodnocen jako tradiční.²⁶⁷ Je ovšem rovněž třeba uvést negativní projevy vůči sovětským vojákům a dalším lidem patřícím k posádce. Napadání nebo urážky se vyskytovaly zejména do srpna 1969. Velmi vážný případ se odehrál 1. července toho roku v blízkosti olomouckého hlavního nádraží. Napadení dvou důstojníků skončilo těžkým zraněním obou. Jeden utrpěl otřes mozku a tržné rány na hlavě, druhý dvojitou zlomeninu dolní čelisti a zhmožděnin v obličeji. Pachatelé byli obviněni z výtržnictví a ublížení na zdraví. Na dva z nich uvalil prokurátor vazbu, ostatní byli vyšetřováni na svobodě. Incident měl ještě dohru. Jiný sovětský důstojník vyvolal spolu se skupinou vojáků rvačku v nedaleké restauraci Koliba, odkud oba napadení šli. Jeho čin vyšetřovala vojenská prokuratura. Kolem celého incidentu se rozšířilo mnoho fám. 11. července pokřikovala ve Šternberku skupina občanů urážky na projíždějící sovětské vojáky. Také tímto incidentem se zabýval okresní prokurátor.²⁶⁸ Mezi urážejícími byl i člen KSČ, následně vyloučený ze strany.²⁶⁹ 23. července urážel opilý Olomoučan dva sovětské důstojníky a rotmistra ČSLA, kterého se posléze pokusil napadnout nožem. Incident se odehrál opět v olomoucké restauraci Koliba.²⁷⁰ Stojí za zmínku, že okresní prokurátor Vladimír Valoušek přisuzoval útoky na sovětské vojáky výhradně osobám na okraji společnosti – recidivistům a „chuligánům“. Rovněž jakékoli jednání považované za opoziční vůči politice tzv. konsolidace bylo podle něj jejich dílem. Oproti tomu řekl, že „většina občanů už má dost zmatků a krizí, nebude ochotna se angažovat pro cíle Svobodné Evropy a politických dobrodruhů.“²⁷¹ Tento obraz se ostatně snažily vytvářet i další texty ve *Stráži lidu* v období kolem prvního výročí vstupu vojsk.²⁷²

in: *Stráž lidu*, 9. listopadu 1971, s. 1-2; ŠVARC, Ladislav: Ať sílí a rozvíjí se přátelství československého a sovětského lidu, in: *Stráž lidu*, 11. prosince 1971, s. 1-2.

²⁶⁶ Srov. ZA Opava, f. KSČ – Severomoravský krajský výbor Ostrava, kart. 267, Zápis 15. schůze předsednictva severomoravského krajského výboru KSČ ze dne 3. listopadu 1971; Přišli v hodině dvanácté, in: *Stráž lidu*, 6. listopadu 1969, s. 1; Slavnostní shromáždění v Olomouci ke Dni Sovětské armády a námořnictva, in: *Stráž lidu*, 24. února 1970, s. 1; Společné česko-sovětské oslavy Mezinárodního dne žen, in: *Stráž lidu*, 10. března 1970, s. 1; Oslavy V. I. Lenina v sovětské posádce, in: *Stráž lidu*, 21. dubna 1970, s. 1; Z oslav v sovětské posádce, in: *Stráž lidu*, 10. listopadu 1970, s. 1.

²⁶⁷ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 137, Zápis 29. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 21.10.1971.

²⁶⁸ Co říká Bezpečnost k případu „Koliba“, in: *Stráž lidu*, 12. července 1969, s. 2; Provokace ve Šternberku, in: *Stráž lidu*, 19. července 1969, s. 2.

²⁶⁹ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 128, Zápis 11. schůze POV KSČ v Olomouci, konané 12. března 1970 v 9.00 hodin.

²⁷⁰ A znovu „Koliba“, in: *Stráž lidu*, 26. července 1969, s. 4.

²⁷¹ ŠNEJDAR, Václav: Každý se musí odpovídat za své činy, in: *Stráž lidu*, 12. srpna 1969, s. 2.

²⁷² Srov. URBANEC, Josef: Nepřipustíme jakékoliv narušení klidu a pořádku, in: *Stráž lidu*, 5. srpna 1969, s. 1-2; Naše Veřejná bezpečnost nedovolí narušit klid a pořádek, in: *Stráž lidu*, 7. srpna 1969, s. 2; VÍTEK, Karel: Bojujme za upevnění stranické a státní disciplíny, in: *Stráž lidu*, 14. srpna 1969, s. 1-2; ŠNEJDAR, Václav: Nedovolíme narušovat pokojné občanské soužití, in: *Stráž lidu*, 14. srpna 1969, s. 2; ŠNEJDAR, Václav: Nebudou podporovat nepřátelské síly, in: *Stráž lidu*, 16. srpna 1969, s. 2; KNEIP, František: Zabezpečit klid pro budování socialismu, in: *Stráž lidu*, 19. srpna 1969, s. 1-2; ŘEHÁČEK, František: Podporujeme rozhodný postup ústředního výboru KSČ, in: *Stráž lidu*, 21. srpna 1969, s. 1; Stanovisko předsednictva OV KSČ k současné situaci v okrese, in: *Stráž lidu*, 23. srpna 1969, s. 1-2; Provokace v Olomouci byly rázně zlikvidovány, in: *Stráž lidu*, 23. srpna 1969, s. 1; Republiku si rozvracet nedáme – Před soud národa!, in: *Stráž lidu*, 23. srpna 1969, s. 2; Jednotně v boji proti nepřítelům socialismu, in: *Stráž lidu*, 26. srpna 1969,

Průběh samotného prvního výročí byl v Olomouci a v okrese zřejmě poklidný. Nenastala zde taková situace jako v Praze nebo v Brně, kde připomínala občanskou válku, jak uvádí Zdeněk Doskočil.²⁷³ Na náměstí Míru (dnešní Horní náměstí) se večer konala demonstrace, které se podle dobové zprávy zúčastnilo 500 osob. Podle studie Miloslava Čermáka a Emila Gímeše jich bylo pouhých 100. Redaktor *Stráže lidu* možná počet demonstrujících záměrně nadsadil, aby zvýraznil nebezpečnost „kontrarevolučních živlů“. Na demonstraci podle stanoviska předsednictva OV KSČ zazněly výroky proti KSČ, stranickým a státním představitelům, příslušníkům SNB, LM a armádě. Není však známo, že by bylo došlo ke střetu se sovětskými vojáky, že by byli bývali napadeni nebo uráženi. *Stráž lidu* by o případném incidentu nejspíše informovala. V předcházejících týdnech totiž přinesla několik zpráv tohoto druhu, jak citujeme výše. První výročí vstupu vojsk se v Olomouci stalo především příležitostí předvést sílu represivního aparátu, který proti demonstraci zasáhl. Nastoupilo 145 příslušníků VB, StB, ČSLA a LM, kteří použili obušky, slzný plyn a vodní dělo. Stejnému účelu posloužil následný soudní proces s účastníky demonstrace, v němž padly tresty odnětí svobody v řádu měsíců.²⁷⁴ „Bratrské internacionální pomoci“ přitom nebylo třeba. Plukovník Dubrava se v klidu mohl o pár dní později zúčastnit slavnostního zasedání k výročí Slovenského národního povstání, o kterém jsme již hovořili.²⁷⁵ Doplňme, že někteří lidé v okrese šli 21. srpna 1969 do práce v černém nebo s černými prvky na vyjádření smutku. Ve Šternberku se vyskytly protisovětské nápisy. V lutínské Sigmě došlo ke dvěma pokusům o sabotáž.²⁷⁶

V dalším průběhu tzv. konsolidace se útoky na sovětské vojáky objevovaly jen výjimečně. Zástupce městského oddělení VB Olomouc Josef Vejbor se k nim vyjádřil na městské konferenci KSČ v březnu 1971. Uvedl, že po srpnu 1969 téměř vymizely, stejně jako projevy nesouhlasu se situací (ničení praporů a jiné výzdoby, psaní protestních hesel).²⁷⁷ Potvrzuje to také zpráva o vývoji kriminality a veřejného pořádku v okrese v letech 1961-1970. Podle ní bylo od srpna 1968 do konce roku 1969 evidováno 341 napadení nebo urážek sovětských vojáků ze strany československých občanů. Lze si domyslet, že většina případů spadá do období srpen 1968-srpen 1969. Zpráva dále konstatuje, že „s postupující normalizací našeho veřejného i politického života se vyskytly obdobné případy pouze ojediněle.“²⁷⁸ Například v průběhu roku 1971 šetřilo OO VB Olomouc napadení dvou důstojníků skupinou asi patnácti mladíků v Mrsklesích (obec v sousedství VVP Libavá), dále několik případů urážení a dvě krádeže věcí patřících důstojníkům (čepice a rádia). Došlo

s. 1-2; Zákeřné vystoupení kontrarevolučních sil energicky potlačeno, in: *Stráž lidu*, 26. srpna 1969, s. 2; Stanovisko předsednictva OV NF k současné situaci, in: *Stráž lidu*, 30. srpna 1969, s. 1; ŠNEJDAR, Václav: Výtržníci se představují, in: *Stráž lidu*, 2. září 1969, s. 2; Škůdci a provokatéři trestu neujdou, in: *Stráž lidu*, 9. září 1969, s. 2; ŠNEJDAR, Václav: Spravedlivé tresty výtržníkům, in: *Stráž lidu*, 27. září, s. 1-2.

²⁷³ DOSKOČIL, Zdeněk: *Duben 1969*, s. 339.

²⁷⁴ ČERMÁK, Miloslav – GÍMEŠ, Emil: Olomouc po srpnové okupaci 1968, s. 143; Provokace v Olomouci byly rázně zlikvidovány, in: *Stráž lidu*, 23. srpna 1969, s. 1; Stanovisko předsednictva OV KSČ k současné situaci v okrese, in: *Stráž lidu*, 23. srpna 1969, s. 1-2; ŠNEJDAR, Václav: Spravedlivé tresty výtržníkům, in: *Stráž lidu*, 27. září, s. 1-2.

²⁷⁵ Chceme být pevnou součástí socialistického tábora, in: *Stráž lidu*, 28. srpna 1969, s. 1.

²⁷⁶ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 125, Zápis 25., mimořádné schůze předsednictva OV KSČ konané 21. srpna 1969; kart. 126, Zápis 33. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 23.10.1969; ŠNEJDAR, Václav: Výtržníci se představují, in: *Stráž lidu*, 2. září 1969, s. 2; Škůdci a provokatéři trestu neujdou, in: *Stráž lidu*, 9. září 1969, s. 2.

²⁷⁷ SOKA Olomouc, f. M6-123 KSČ – Městský výbor Olomouc, kart. 4, Zápis z městské konference 6.3.1971.

²⁷⁸ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 135, Zápis 12., řádné, schůze POV KSČ v Olomouci, konané 22. dubna 1971.

také ke stržení a poškození několika sovětských vlajek.²⁷⁹ Počátkem prosince 1969 se stal svérázný incident na olomoucké transfuzní stanici. Sovětští vojáci v blíže neurčeném počtu přišli darovat krev. Akce však nebyla předem připravena a personál je odmítl k odběru připustit. O věci informovala *Stráž lidu* a ředitel nemocnice reagoval návrhem zorganizovat novou akci. Ta se uskutečnila v červnu 1970.²⁸⁰

Průběh druhého výročí vstupu vojsk v srpnu 1970 byl poklidný. Vyskytly se pouze „*ojedinělé výstřelky*“, zejména strhávání hesel „Kontrarevoluci v ČSSR již nikdy nepřipustíme“, která vydal OV KSČ.²⁸¹ Ve slévárně Uničovských strojíren došlo ke krátkému manifestačnímu zastavení práce.²⁸² V únoru 1971 se na vysokoškolských kolejích v Olomouci na třídě 17. listopadu objevila protisovětská a protistranická hesla.²⁸³ O případných protestních akcích v srpnu toho roku nejsou doklady. Ojedinělé události však nemohly změnit celkovou situaci. Projevy nesouhlasu s přítomností sovětských vojsk v Olomouci a v ČSSR byly vytlačeny mimo veřejný prostor. To patřilo jako druhá strana mince k prosazení loajálního postoje vůči SSSR a k akceptaci přítomnosti sovětské posádky ve městě – což byly cíle „družby“. Současně to vše spadalo do širšího rámce „*znevolnění občanské společnosti*“, charakteristického pro sedmdesátá a osmdesátá léta.²⁸⁴ V něm byly zbytečné protesty proti přítomnosti posádky ve městě a obecně sovětských vojsk ve státě. Smysl nemělo ani veřejně dávat najevo rozhořčení nebo zklamání.

I v této kapitole učiníme na závěr odbočku ke zkušenosti konkrétního člověka. Tentokrát jde o osobní setkání Olomoučana se sovětským vojákem, ovšem mimo předem vytvořený prostor „družební“ akce. Aktéry setkání byli důchodce a voják, tzv. staršina, účastník vstupu vojsk v srpnu 1968. Setkali se ve VVP Libavá na podzim 1970. Olomoučan sbíral houby a zašel přitom hlouběji do lesa. Na počátku rozhovoru došlo ke sporu o charakter vstupu vojsk. Olomoučan řekl: „*Ale, ale, povídám, u nás žádná kon[t]rarevoluce nebyla, bát se o nás nemuseli.*“ Voják odpověděl: „*Jo, děduško, pravda ještě nebyla, ale kolik k ní scházelo? Tak by bola tekla krv jako v Maďarstině, zabíjel[i] byste se mezi sebou a ničili vašu krásnou vlast.*“ Posléze se však Olomoučan nechal přesvědčit o přátelských úmyslech SSSR. Od vojáka dostal na památku odznak a fotografii. Byl rozhodnutý ponechat si dárek do konce života a pak jej předat vnukovi, kterého vede „*k lásce a úctě k sovětskému národu.*“ O setkání napsal obsáhlý dopis do redakce *Stráže lidu*, který ovšem pravděpodobně nebyl otištěn. Jde o pozoruhodné svědectví o setkání, které nemělo zcela neproblematický průběh. Proto je snad lze považovat za autentické. Dopis také věnuje dosti pozornosti tomu, že sovětský voják plnil rozkazy a mrzel jej nepřátelský postoj československého obyvatelstva. V závěru je výzva: „*[...] chovejte se trochu lidsky k těm dobrým Sovětským (sic s velkým) vojákům. Oni službu u nás dělat musí, a*

²⁷⁹ SOKA Olomouc, f. M5-109 Stráž lidu Olomouc (nezpracovaný fond), Svodky z hlášení VB, 1971.

²⁸⁰ SOKA Olomouc, f. M5-109 Stráž lidu Olomouc (nezpracovaný fond), dokument bez uvedeného názvu, 28. 12. 1969; ŠNEJDAR, Václav: Všechnu krev dáme vašemu lidu..., in: *Stráž lidu*, 6. prosince 1969, s. 3; Sovětští vojáci darovali svou krev, in: *Stráž lidu*, 9. června 1970, s. 1-2.

²⁸¹ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 132, Zápis 35. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 27. srpna 1970.

²⁸² ZA Opava, f. KSČ – Severomoravský krajský výbor Ostrava, kart. 255, sign. P-1024, Zápis 61. schůze předsednictva severomoravského krajského výboru KSČ ze dne 30. září 1970.

²⁸³ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 134, Zápis 5., řádné, schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 25.2.1971.

²⁸⁴ MENCL, Vojtěch: Důsledky potlačení Pražského jara. Místo Pražského jara ve světových a československých dějinách, s. 125. Srov. ČERNÁ, Marie: Náš nepřítel oportunist, s. 92.

*věřte, že raději by byli doma mezi svojími. Říká se, že milý úsměv a dobré slovo nic nestojí a zmůže mnoho.*²⁸⁵ V kontextu celého dopisu působí tato slova jaksi opravdověji než mnohé výzvy k „proletářskému internacionalismu“ (tj. prakticky loajálnímu postoji k SSSR), předávané na „družebních“ akcích a v tisku. Pisatel měl k sovětským vojákům zřejmě upřímně vstřícný postoj. V tomtéž duchu psal redakci i o několik let později.²⁸⁶

²⁸⁵ SOkA Olomouc, f. M5-109 Stráž lidu Olomouc (nezpracovaný fond), Setkání v lese, 18. října 1970. Dopis je částečně napsaný jako dialog. Jazykové zvláštnosti ve tvarech slov jsou ponechány.

²⁸⁶ SOkA Olomouc, f. M5-109 Stráž lidu Olomouc (nezpracovaný fond), K zamyšlení a poučení, 26. listopadu 1974.

Kapitola 3

Soužití ve „znormalizované“ společnosti

(listopad 1971-listopad 1989)

„Jako rozvážný hospodář a vynikající znalec všeho, co je spojeno s jeho milovaným městem, odpověděl s. dr. Tencián (sic) na dotazy, jak se město snaží pomoci sovětským obyvatelům, kteří v Olomouci našli svůj předchodný domov, s jakým uznáním sledují naši občané úsilí sovětských soudruhů o zvelebení části města, kde jsou domy, v nichž žijí. Slova uznání podtrhla tajemnice OV SČSP s. K. Vašková, když připomněla nesčetné příklady nezištné pomoci sovětských občanů orgánům naší lidové správy.“

tisk OV SČSP Olomouc, jaro 1975²⁸⁷

Proces tzv. konsolidace skončil v roce 1971 – připomeňme volby do zastupitelských orgánů v listopadu toho roku jako mezník.²⁸⁸ Jeho hlavní cíl se v zásadě podařilo prosadit. Byl obnoven mocenský monopol komunistické strany ve státě a společnosti jako základní princip – základní norma – socialismu sovětského typu. Můžeme říci, že společnost byla „znormalizována“ – pojem *normalizace* v sociologickém smyslu znamená „*uvedení vztahů mezi jedinci, skupinami, státy do stavu klidu, nastolení pořádku*“.²⁸⁹ Nositeli moci se stali výhradně lidé ochotní monopol komunistické strany udržovat. Československá společnost byla podřízena rozsáhlé kontrole. Společenské organizace sdružené v NF sloužily jako „převodové páky“ moci KSČ. Kádrová oddělení na pracovištích a ve školách sledovala a posuzovala postoje obyvatel k socialistickému zřízení. Oblast kultury, médií a umění byla omezena působením cenzury. Na pozadí, skrytě, jako svého druhu „šedá eminence“ působila Státní bezpečnost. Vyhledávala a prověřovala možné působení „nepřítelů“ s důsledností, která hraničila s paranoiou. Účelem přijatých opatření bylo udržet klid ve společnosti, „pořádek“ nastolený v průběhu tzv. konsolidace.²⁹⁰ Vojtěch Mencl uvádí, že „[p]ro normalizační moc se stal [...] ideálem úplný klid a poklidný koloběh stereotypů“ – zasedání stranických a státních orgánů, společenských organizací, vyhlášení pětiletých plánů, udělování vyznamenání, „a to vše stále dokola.“²⁹¹ Paulina Bren pak vysvětluje, že tento ideál sdílela většina československé společnosti. Popisuje ji jako „*národ soukromých osob, které spojovalo budování pohodlného života*“.²⁹² Z určitého pohledu se tak období sedmdesátých a osmdesátých let v československé společnosti jeví jako stagnace, ba nehybnost, tzv.

²⁸⁷ VYBÍRAL, M.: Milujeme město, v němž společně žijeme, in: *Zprávy OV SČSP*, jaro 1975, s. 7.

²⁸⁸ Srov. VILÍMEK, Tomáš: „*Všichni komunisté do ureň!*“, s. 129-134.

²⁸⁹ KRAUS, Jiří (ed.): *Nový akademický slovník cizích slov*, heslo *normalizace*. Srov. MAŇÁK, Jiří: *Čistky v Komunistické straně Československa*, s. 83 a 85.

²⁹⁰ BREN, Paulina: *Zelinář a jeho televize*, s. 116-117 a 377-380; KALINOVÁ, Lenka: *Konec nadějí a nová očekávání*, s. 69-76; MENCL, Vojtěch: Důsledky potlačení Pražského jara. Místo Pražského jara ve světových a československých dějinách, s. 125-128.

²⁹¹ MENCL, Vojtěch: Důsledky potlačení Pražského jara. Místo Pražského jara ve světových a československých dějinách, s. 128.

²⁹² BREN, Paulina: *Zelinář a jeho televize*, s. 379.

bezčasí.²⁹³ Zvláště tento rys vyniká při srovnání s přelomovými událostmi, jež období ohraničují. Na jedné straně je to Pražské jaro v roce 1968 a následná tzv. konsolidace, na straně druhé pak listopadová revoluce v roce 1989. Jak ovšem poznamenává Přemysl Houda, „[t]zv. *normalizace nebyla zastavením dějin, neustále se něco dělo*“.²⁹⁴ Sedmdesátá a osmdesátá léta v ČSSR měla svou vlastní dynamiku, a nešlo jen o profilování a činnost opozičních skupin a tzv. ostrůvků svobody, ač tyto jistě nechceme znevažovat.²⁹⁵ Bylo třeba řešit ekonomické otázky a problémy. Rozvíjela se sociální politika. Měnil se způsob života (prosazováním konzumních prvků a individualizace) a sociální struktura společnosti. Pozoruhodný je také například vývoj v oficiální kultuře a kulturní politice. Kultura byla podřizována požadavkům vládnoucí moci a zároveň měla naplňovat potřeby obyvatelstva, téměř v duchu antického hesla „chléb a hry“.²⁹⁶

Není pochyb o tom, že přítomnost sovětských vojsk v ČSSR byla toliko dílčí součástí dynamiky vývoje „znormalizované“ společnosti. Byla významná jen v místech dislokace sovětských posádek, respektive v jejich blízkém okolí. Pro mnoho obyvatel nemusela mít interakce s vojáky Střední skupiny sovětských vojsk (SSV) a dalšími lidmi patřícími k posádkám žádný význam. Útvary SSV sice byly dislokovány po celém území státu, ve všech krajích, soustředily se však zejména v kraji Severočeském, Severomoravském, Středočeském a Východočeském. Na Slovensku jich bylo méně a velmi málo pak v Jihočeském a Západočeském kraji. Na druhou stranu přece jen byla přítomnost sovětských vojsk jedním z důležitých rysů sedmdesátých a osmdesátých let v ČSSR. Ukončení konsolidačního procesu zpečetilo porážku reformy („kontrarevoluce“), proti níž vojska v srpnu 1968 zasáhla. Neznamenalo však, že by se otevřela možnost jejich odchodu. Obnovení „pořádku“ nebylo pro sovětskou stranu dostačujícím důvodem, aby svá vojska stáhla. Jejich dislokace na území státu byla strategickým zájmem SSSR. Vojska mohla jednak být využita, pokud by došlo k válečnému konfliktu v Evropě, jednak kdykoli zasáhnout v případě nepokojů mezi obyvatelstvem ČSSR.²⁹⁷ V sedmdesátých a osmdesátých letech se zdálo, že jsou na území státu usazená na trvalo. Vypadalo to také, jak uvádějí Prokop Tomek a Ivo Pejčoch, „*jako by si občané na Sovětskou armádu zvykli*.“ Vztah „znormalizované“ společnosti k SSV byl obecně klidný, až na výjimky bez otevřených konfliktů.²⁹⁸

Také ke „znormalizované“ Olomouci patřila sovětská posádka a interakce s lidmi, kteří k ní příslušeli, vojáky i civilními osobami. Její přítomnost ovlivňovala tvář města a život jeho obyvatel a měla vliv i na okres. Ve veřejném prostoru byla vyjádřením její trvalosti výstavba obytných domů a dalších staveb pro potřeby posádky. Největší sovětské sídliště navazovalo na Jiskrova kasárna v prostoru vymezeném ulicemi Černá cesta, Pasteurova a Sokolovská. Začalo se budovat v roce 1970. V první etapě výstavby šlo o 360

²⁹³ Srov. BREN, Paulina: *Zelinář a jeho televize*, s. 21; ČINÁTL, Kamil: *Časy normalizace*, s. 166-167; HOUDA, Přemysl: *Intelektuální protest, nebo masová zábava?*, s. 59; PETRÁŠ, Jiří – SVOBODA, Libor (eds.): *Bezčasí*, s. 9-10.

²⁹⁴ HOUDA, Přemysl: *Intelektuální protest, nebo masová zábava?*, s. 8.

²⁹⁵ Srov. OTÁHAL, Milan: *Opozice, moc, společnost 1969-1989*, s. 11-48; OTÁHAL, Milan: *Normalizace 1969-1989*, s. 68-78; VANĚK, Miroslav a kol.: *Ostrůvky svobody*, s. 7-10.

²⁹⁶ BREN, Paulina: *Zelinář a jeho televize*, s. 27-28, 168-169 a 372-373; HOUDA, Přemysl: *Intelektuální protest, nebo masová zábava?*, s. 8 a 223-225; KALINOVÁ, Lenka: *Konec nadějí a nová očekávání*, s. 139-290; PETRÁŠ, Jiří – SVOBODA, Libor (eds.): *Bezčasí*, s. 9-10.

²⁹⁷ MENCL, Vojtěch: *Důsledky potlačení Pražského jara. Místo Pražského jara ve světových a československých dějinách*, s. 126; DOSKOČIL, Zdeněk: *Duben 1969*, s. 345; TOMEK, Prokop – PEJČOCH, Ivo: *Černá kniha sovětské okupace*, s. 15, 22, 26, 29 a 60.

²⁹⁸ TOMEK, Prokop – PEJČOCH, Ivo: *Černá kniha sovětské okupace*, s. 46. Srov. *Tamtéž*, s. 62.

bytových jednotek.²⁹⁹ K obytným domům záhy přibyla škola pro děti sovětských důstojníků a civilních zaměstnanců posádky. Byla postavena na Pasteurově ulici, výuku zahájila v září 1971. Kapacita byla 240 žáků. Pozdější výstavba ji dále rozšířila, například v polovině osmdesátých let se vybudovala jídelna a tzv. muzeum bojové slávy.³⁰⁰ Další stavbou v této lokalitě byl Dům družby na Sokolovské ulici, společenské středisko, kde se konala slavnostní setkání a kulturní akce. Jeho výstavba byla zahájena v květnu 1972 a dokončena na podzim 1974. Jeho otevření bylo součástí oslav tzv. velké říjnové socialistické revoluce v tom roce. Hodnota objektu byla 26 miliónů Kčs. Je zajímavé, že zadavatelem byl KNV Jihomoravského kraje, který stavbu daroval sovětské posádce.³⁰¹ A konečně, v sousedství školy byla postavena sovětská samoobsluha, „univěrmag“, otevřená v květnu 1975. Vedle potravin se zde prodávalo průmyslové zboží, textil, sklo a porcelán, obuv a kožená galanterie.³⁰² Menší sovětské sídliště bylo budováno od poloviny sedmdesátých let na ulici Přichystalova v městské části Nový Svět. Rovněž zde byl postaven obchod. Zadavatelem byl i v tomto případě KNV Jihomoravského kraje, později též KNV Severomoravského kraje.³⁰³ Připomeňme zde informaci řečenou v úvodu, že byty sovětských rodin se nacházely i na dalších místech ve městě (v Neředíně u letiště, na Tabulovém Vrchu).

Ve „znormalizované“ společnosti byla v Olomouci nadále součástí soužití se sovětskou posádkou „družba“ etablovaná v letech tzv. konsolidace. Kontakty tohoto typu byly četné, v široké škále forem. Určitá část obyvatel města a okresu se jich účastnila – pravidelně, příležitostně, či nahodile, z vlastního zájmu, nebo z potřeby projevovat konformní postoj. Pod hlavičkou SČSP se konaly besedy, exkurze, zájezdy a jiná setkání s vojáky a dalšími lidmi, kteří k posádce patřili. Setkání byla pořádána na úrovni OV i nižších – MěV, CV, základní odbočky. OV přitom stál v pozici koordinačního orgánu. Jeho družební komise zajišťovala účast Sovětů (vojáků, učitelů a žáků ze sovětské školy, jiných občanů) na akcích pořádaných nižšími složkami SČSP. OV také pomáhal při organizaci sportovních soutěží mládeže, kterých se účastnili komsomolci (mladí vojáci) ze sovětské posádky.³⁰⁴ Koordinační činnost byla nezbytná. V období tzv.

²⁹⁹ ZA Opava, f. Severomoravský krajský národní výbor Ostrava – Odbor výstavby a územního plánování, kart. 358, inv. č. 459, dokument bez uvedeného názvu, 2.7.1970.

³⁰⁰ ŠVARC, Ladislav: První září v sovětské škole v Olomouci, in: *Stráž lidu*, 4. září 1971, s. 1; Ze sovětského velvyslanectví, in: *Stráž lidu*, 21. srpna 1979, s. 2; BIKIN, Sergej Sergejevič: Přátelství ve jménu míru, in: *Stráž lidu*, 7. února 1985, s. 4.

³⁰¹ Stavíme Dům družby, in: *Stráž lidu*, 19. září 1972, s. 4; Několik pohledů do MČSP 1974, in: *Zprávy OV SČSP Olomouc*, prosinec 1974, nestr.; Nepotvrzeno, in: *Stráž lidu*, 31. března 1990, s. 1.

³⁰² Nová sovětská velkoprodejna v Olomouci, in: *Stráž lidu*, 22. dubna 1975, s. 2.

³⁰³ SA MO, f. MNO Zmocněnec vlády ČSSR pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk v ČSSR, kart. 400, č. j. 09007, Investiční výstavba 1979; kart. 408, č. j. 02004, Investiční výstavba 1982.

³⁰⁴ SOKA Olomouc, f. M6-89 SČSP – Okresní výbor Olomouc (nezpracovaný fond), Plán práce OV SČSP Olomouc na rok 1978; Plán práce CZV SČSP při JZD 9. květen v Července na rok 1978; Ideově politické pojetí a politickoorganizační zajištění Měsíce československo-sovětského přátelství 1978 v okrese Olomouc; Zápis z předsednictva MěV SČSP [Šternberk] ze dne 30.10.1978 na sekretariátě; Dopis městského výboru SČSP Šternberk okresnímu výboru SČSP Olomouc, 27.11.1978; Zápis ze schůze MěV SČSP v Litovli, konané dne 28.11.1978; Zaměření činnosti okresní organizace Svazu československo-sovětského přátelství Olomouc na období do XVI. sjezdu KSČ; Návrh politicko-ideového zaměření oslav 63. výročí Velké říjnové socialistické revoluce a Měsíce československo-sovětského přátelství v roce 1980 v okresní organizaci SČSP Olomouc; Zaměření činnosti okresní organizace Svazu československo-sovětského přátelství Olomouc [n]a období do IX. sjezdu SČSP; Zaměření činnosti okresní organizace Svazu československo-sovětského přátelství Olomouc po IX. sjezdu SČSP na rok 1983; Zasedání POV SČSP v Olomouci dne 25. srpna 1983; Ideově politické zaměření oslav 66. výročí VŘSR a Měsíce Československo-sovětského přátelství v roce 1983 v okresní organizaci Svazu československo-sovětského přátelství v Olomouci; Zpráva o činnosti okresní organizace SČSP Olomouc při výchově mladé generace po IX. sjezdu SČSP; Zasedání předsednictva OV SČSP v Olomouci dne 23.8.1984; Plán činnosti komise pro družební styky při OV SČSP v

konsolidace se totiž ve spolupráci s posádkou projevovala živelnost. Důsledkem pak byly organizační nedostatky při konání „družebních“ aktivit.³⁰⁵ Na žádost velitelství koordinoval OV SČSP i „družbu“ olomoucké posádky s jinými okresy na Moravě.³⁰⁶ Dodejme, že SČSP patřil k nejpočetnějším organizacím NF v okrese. Prudký nárůst členstva zahájený v průběhu tzv. konsolidace, o němž je řeč v předchozí kapitole, pokračoval po celou první polovinu sedmdesátých let. Ke 30. listopadu 1976 měla okresní organizace téměř 32 tisíc členů a 407 odboček.³⁰⁷ V dalších letech byl nárůst počtu členů a nových odboček pozvolnější. I tak ovšem bylo na počátku osmdesátých let organizováno asi 20% obyvatelstva okresu nad 15 let (minimální věk pro vstup). Počtem odboček (451) byla olomoucká okresní organizace největší v ČSR.³⁰⁸ Ve druhé polovině desetiletí (k 1. lednu 1987) pak měla přes 34,5 tisíce členů a 485 odboček.³⁰⁹

Konkrétním příkladem spolupráce se sovětskou posádkou na úrovni odbočky SČSP je „družba“ mezi odbočkou v Domácích potřebách Olomouc a zaměstnanci Vojentorgu (podnik zajišťující posádce záležitosti obchodu a služeb). „Družební“ spolupráce zde navázala na kontakt obchodní – Domácí potřeby dodávaly Vojentorgu zboží. Průběžně se konaly besedy členů odbočky se zaměstnanci Vojentorgu. V březnu 1975 byl uspořádán společný výlet do „síně bojových tradic“ sovětské posádky v Bruntále a do Jeseníků. Zúčastnilo se 25 členů odbočky. Zaměstnanci Vojentorgu poskytli pro zájezd vlastní autobus. Takové exkurze se konaly i v následujících letech. Odbočka ostatně spolupracovala také s Vojentorgem v Bruntále. V roce 1976 pak pořádala „leninský večer“ k výročí tzv. vítězného února s účastí téměř 200 členů. Přítomni byli rovněž zástupci olomouckého Vojentorgu. Dva z nich se stali čestnými členy odbočky a obdrželi čestné uznání za podíl na rozvoji spolupráce. Součástí programu bylo vystoupení herců olomouckého divadla, ocenění nejaktivnějších členů odbočky a předání průkazů novým členům.³¹⁰

Prostřednictvím SČSP se do „družby“ a spolupráce se sovětskou posádkou zapojila také – více než v období tzv. konsolidace – Univerzita Palackého. Univerzitní organizace byla jednou z největších v okrese. K nárůstu počtu členů přispělo nepochybně to, že od roku 1973 bylo možné přijímat studenty. V roce 1976 měla organizace 1800 členů, z toho téměř 1000 studentů. V roce 1984 to bylo přes 2500 členů a nadpoloviční většina studentů. Lze ovšem uvažovat o tom, že pro mnohé bylo členství čistě formální záležitostí, aby splnili požadovanou „společenskou angažovanost“. Naznačuje to poznatek, že se mladí členové často

Olomouci pro rok 1985; Zápis z 2. plenárního zasedání OV SČSP v Olomouci dne 24.6.1985 – Nár. dům; 4. zasedání předsednictva OV SČSP v Olomouci dne 25. července 1985; Plán opatření a akcí OV SČSP k zabezpečení realizace usnesení ÚV SČSP k „Zaměření činnosti odboček SČSP v roce 1986“; f. M6-121 NF – Okresní výbor Olomouc (nezpracovaný fond), Informativní zpráva MěV SČSP [Olomouc] pro zasedání MěV NF; Informace o zabezpečování úkolů z volebního programu NF v období 1977-1980; f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 139, Zápis 6. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 25. března 1972.

³⁰⁵ Svaz československo-sovětského přátelství zahajuje předsjezdovou kampaň, in: *Stráž lidu*, 14. prosince 1971, s. 1-2.

³⁰⁶ SOKA Olomouc, f. M6-89 SČSP – Okresní výbor Olomouc (nezpracovaný fond), dokument bez uvedeného názvu, [1984].

³⁰⁷ SOKA Olomouc, f. M6-121 NF – Okresní výbor Olomouc (nezpracovaný fond), Přehled organizovanosti členských organizací a politické rozvrstvení předsedů ZO.

³⁰⁸ SOKA Olomouc, f. M6-89 SČSP – Okresní výbor Olomouc (nezpracovaný fond), Realizace plánu rozvoje a poznatky z plnění usnesení VIII. sjezdu SČSP o zkvalitňování členské základny v okrese Olomouc; Zpráva o činnosti okresní organizace SČSP Olomouc, při výchově mladé generace po IX. sjezdu SČSP.

³⁰⁹ SOKA Olomouc, f. M6-121 NF – Okresní výbor Olomouc (nezpracovaný fond), Charakteristika okresní organizace SČSP v Olomouci.

³¹⁰ Družba se sovětskými občany Bruntálu, in: *Zprávy OV SČSP*, jaro 1975, s. 11; Družba obchodních organizací, in: *Zprávy OV SČSP*, květen 1976, nestr.; B[rigáda] S[ocialistické] P[ráce] Č[eskoslovensko]S[ovětského] P[rátelství] v Domácích potřebách, in: *Zprávy OV SČSP*, březen 1979, s. 8; TOMEK, Prokop: Dvě armády v Olomouci, s. 8.

neúčastní akcí a schůzí.³¹¹ Kontakty se sovětskou posádkou byly udržovány jak na univerzitní úrovni, tak i odbočkami na jednotlivých fakultách. Ve spolupráci s vedením univerzity, základními organizacemi KSČ a dalšími složkami NF se několikrát uskutečnilo přijetí velitelů posádky na univerzitě.³¹² Zdá se, že mezi fakultními organizacemi SČSP byly v udržování „družby“ nejaktivnější tři odbočky na lékařské fakultě. Spolupracovaly s olomouckou sovětskou školou a s vojenskou nemocnicí. Stomatologická klinika a fakultní nemocnice poskytovaly péči sovětským vojákům i dalším občanům. Dvě odbočky na pedagogické fakultě také spolupracovaly se sovětskou školou a s Domem družby, s nímž měly kontakty i tři odbočky na filozofické fakultě.³¹³ Úkol udržovat a rozvíjet „družbu“ univerzity se sovětskou posádkou ve městě měl trvalý význam. Ještě 5. května 1987 byla na setkání vedení univerzity, fakult a složek NF se zástupci velitelství podepsána dohoda o spolupráci, která měla zahrnout stávající aktivity.³¹⁴ Mohlo jít o obnovení starší smlouvy, nebo o smlouvu úplně novou, uzavřenou na univerzitní úrovni.

SČSP zapojil sovětské vojáky a další občany dlouhodobě žijící v okrese do propagandy. Podíleli se na „politickém vzdělávání“ obyvatelstva. Vystupovali například na besedách o úkolech SSSR a jeho armády ve světovém socialistickém hnutí. Zapojili se také do popularizace brannosti a do „internacionální výchovy“ mladé generace. Šlo o aktivity prezentující mládeži potřebnost loajálního postoje k SSSR a dalším zemím se socialistickým zřízením.³¹⁵ Takto byli prezentováni jako lidé se zvláštní autoritou a kompetencí vyjadřovat se k daným otázkám, považovaným za politicky významné. OV SČSP ovšem pořádal také akce pro ně samotné. K tomu byl ve druhé polovině sedmdesátých let zřízen aktiv pro práci se sovětskými občany. Byl volně přidružený ke družební komisi OV, ale působil samostatně. Hlavní akcí byla každoroční setkání sovětských občanů žijících v okrese, která se konala v květnu a v listopadu. Účastnili se jich též zástupci generálního

³¹¹ SOKA Olomouc, f. M6-89 SČSP – Okresní výbor Olomouc (nezpracovaný fond), Zpráva celouniverzitního výboru SČSP na UP za rok 1973; Zpráva celouniverzitního výboru SČSP na UP za rok 1976; Realizace plánu rozvoje a poznatky z plnění usnesení VIII. sjezdu SČSP o zkvalitňování členské základny v okrese Olomouc; Zpráva ČSV SČSP o činnosti ČSV a celouniverzitní organizace za období od dubna 1982 do prosince 1984; Zpráva aktivu pro vnitrosvazovou činnost.

³¹² SOKA Olomouc, f. M6-89 SČSP – Okresní výbor Olomouc (nezpracovaný fond), Zpráva o činnosti organizace SČSP na přírodovědecké fakultě UP Olomouc v r. 1977; Podklady k hodnocení činnosti SČSP na Univerzitě Palackého v Olomouci; Zápis schůze ČSV SČSP konané dne 24.3.1983; Zápis ze schůze výboru ČSV SČSP konané dne 18.5.1983 na Univerzitě Palackého; Stav práce organizace SČSP na UP; Zápis ze schůze ČSV SČSP UP konané dne 22.2.1984; Zpráva ČSV SČSP o činnosti ČSV a celouniverzitní organizace za období od dubna 1982 do prosince 1984; Plán práce aktivu ČSV SČSP pro tisk a propagaci na rok 1985; Sověští hosté na Univerzitě Palackého, in: *Stráž lidu*, 1. března 1975, s. 1; Vyznamenání sovětským hostům, in: *Stráž lidu*, 16. února 1978, s. 1.

³¹³ SOKA Olomouc, f. M6-89 SČSP – Okresní výbor Olomouc (nezpracovaný fond), Zpráva celouniverzitního výboru SČSP na UP za rok 1973; Zpráva celouniverzitního výboru SČSP na UP za rok 1975; Zpráva celouniverzitního výboru SČSP na UP za rok 1976; Zpráva celouniverzitního výboru SČSP na UP za rok 1977; Podklady k hodnocení činnosti SČSP na Univerzitě Palackého v Olomouci; Plán práce ČSV SČSP na UP na rok 1982; dokument bez uvedeného názvu, [21.4.1982]; MěČSP na UP v roce 1982; Brigáda socialistické práce SČSP na katedře histologie a embrologie (?); Zápis z konference SČSP na UP konané dne 20. května 1987 v sále vysokoškolské koleje B. Šmerala.

³¹⁴ SOKA Olomouc, f. M6-89 SČSP – Okresní výbor Olomouc (nezpracovaný fond), Zápis z konference SČSP na UP konané dne 20. května 1987 v sále vysokoškolské koleje B. Šmerala; K naplňování společných cílů, in: *Stráž lidu*, 12. května 1987, s. 2.

³¹⁵ SOKA Olomouc, f. M6-89 SČSP – Okresní výbor Olomouc (nezpracovaný fond), Rozvojem činnosti Svazu československo-sovětského přátelství vstříc XVI. sjezdu KSČ /Zaměření činnosti SČSP k XVI. sjezdu KSČ/; Zasedání předsednictva OV SČSP v Olomouci dne 26.7.1984; Zasedání předsednictva OV SČSP v Olomouci dne 23.8.1984; Zpráva ČSV SČSP o činnosti ČSV a celouniverzitní organizace za období od dubna 1982 do prosince 1984; Návrh usnesení celoškolské konference SČSP na UP v Olomouci, konané 7.2.1985; Plán opatření a akcí OV SČSP k zabezpečení realizace usnesení ÚV SČSP k „Zaměření činnosti odboček SČSP v roce 1986“; 19. zasedání předsednictva OV SČSP v Olomouci dne 13.11.1986.

konzulátu SSSR v Brně. SČSP také pořádala kurzy češtiny pro vybrané funkcionáře sovětské posádky.³¹⁶ Dále se pod záštitou OV SČSP konalo na MěNV Olomouc vítání občánků pro rodiče z řad sovětských občanů města, jimž se nově narodily děti. V roce 1977 bylo přivítáno sedmnáct dětí, v roce 1989 pak 50.³¹⁷

Mnoho „družebních“ aktivit pořádal ve městě a v okrese také ČSŽ, jehož OV uzavřel v září 1972 dohodu s aktivem sovětských žen při politickém oddělení velitelství posádky. Obsahem dohody bylo rozvíjení spolupráce a pořádání politických, společenských a kulturně-výchovných akcí.³¹⁸ Akce ovšem byly pořádány již před uzavřením dohody. Z předchozí kapitoly víme, že ČSŽ se do „družby“ se sovětskou posádkou zapojil v období tzv. konsolidace. Aktivita se konala na úrovni OV i na nižších organizačních stupních. Jejich formy byly podobné jako u akcí zajišťovaných SČSP. Jednalo se zejména o slavnostní setkání k Mezinárodnímu dni žen, besedy a exkurze. „Družbu“ rozvíjel také SSM a další společenské organizace NF, samostatně nebo ve vzájemné spolupráci.³¹⁹ Například v únoru 1973 se konal celookresní aktiv k 30. výročí bitvy u Stalingradu, který pořádaly OV NF, OV SČSP, OV Svazu protifašistických bojovníků a Okresní odborová rada. Hlavní projev zde pronesl důstojník sovětské posádky Kombol Afanasijevič Bucikin. Aktiv vyzněl jako oslava Sovětské armády a hrdinství sovětského lidu.³²⁰ Jiným příkladem spolupráce několika organizací NF při „družbě“ se sovětskou posádkou, tentokrát na místní úrovni, byly „večery u samovaru“ v Olomouci-Nové Ulici. V osmdesátých letech je pořádaly místní odbočky SČSP a ČSŽ, posléze se přidal také Československý červený kříž. Účastnili se sovětské občané bydlící v obvodu. Obsahem setkání bylo popíjení čaje připravovaného v samovaru, zpěv českých a ruských písní, recitace básní a rozhovory.³²¹

³¹⁶ SOkA Olomouc, f. M6-89 SČSP – Okresní výbor Olomouc (nezpracovaný fond), Ideově politické pojetí a politickoorganizační zajištění Měsíce československo-sovětského přátelství 1978 v okrese Olomouc; Program plenárního zasedání okresního výboru SČSP v Olomouci konaného dne 28.5.1980; Návrh politicko-ideového zaměření oslav 63. výročí Velké říjnové socialistické revoluce a Měsíce československo-sovětského přátelství v roce 1980 v okresní organizaci SČSP Olomouc; Zaměření činnosti okresní organizace Svazu československo-sovětského přátelství Olomouc na období do XVI. sjezdu KSČ; Zaměření činnosti okresní organizace Svazu československo-sovětského přátelství Olomouc [na období do IX. sjezdu SČSP; Zaměření činnosti okresní organizace Svazu československo-sovětského přátelství Olomouc po IX. sjezdu SČSP na rok 1983; Ideově politické zaměření oslav 66. výročí VŘSR a Měsíce Československo-sovětského přátelství v roce 1983 v okresní organizaci Svazu československo-sovětského přátelství v Olomouci; dokument bez uvedeného názvu, [1984]; Zasedání předsednictva OV SČSP v Olomouci dne 23.8.1984; Zápis z jednání 3. zasedání POV SČSP v Olomouci 20.6.1985; Plán opatření a akcí OV SČSP k zabezpečení realizace usnesení ÚV SČSP k „Zaměření činnosti odboček SČSP v roce 1986“; 18. zasedání předsednictva OV SČSP v Olomouci dne 30.10.1986.

³¹⁷ Pod patronací Solných mlýnů, in: *Stráž lidu*, 3. prosince 1977, s. 3; PALÁN, Vladimír – SMOLA, Josef: Já, voják, chci mír, in: *Rudé právo*, 15. května 1989, s. 1-2.

³¹⁸ Spolupráce čs. a sovětských žen, in: *Stráž lidu*, 7. září 1972, s. 3.

³¹⁹ Srov. SOkA Olomouc, f. M6-121 NF – Okresní výbor Olomouc (nezpracovaný fond), Plán práce Okresního výboru Českého svazu žen v Olomouci na I. pololetí 1985; Plán práce Okresního výboru Českého svazu žen v Olomouci na II. pololetí 1985; KLEMEŠOVÁ, Věra: Mezinárodní den žen v duchu opravdu mezinárodním, in: *Stráž lidu*, 9. března 1972, s. 1; Besedovali se sovětskými vojáky, in: *Stráž lidu*, 16. května 1972, s. 5; HOLÝ, Aleš: Čestné uznání I. chirurgické klinice od sovětských přátel, in: *Stráž lidu*, 20. února 1973, s. 4; Důstojná oslava MDŽ, in: *Stráž lidu*, 8. března 1973, s. 1; Setkání mládí na Tesáku, in: *Stráž lidu*, 1. září 1973, s. 4; Zájezd družby, in: *Stráž lidu*, 11. července 1974, s. 2; Shromáždění k výročí bojů o Duklu, in: *Stráž lidu*, 10. října 1974, s. 2; Sovětské ženy na návštěvě v Šumvaldu, in: *Stráž lidu*, 22. března 1975, s. 2; Pomáhají pionýrům, in: *Stráž lidu*, 29. dubna 1975, s. 4; Bilancovali, in: *Stráž lidu*, 22. března 1977, s. 2; Odpovídají delegátky okresní konference ČSŽ, 31. března 1977, s. 3; Družba i na sportovním poli, in: *Stráž lidu*, 14. června 1977, s. 3; Důkaz přátelství, in: *Stráž lidu*, 7. listopadu 1978, s. 2; RUSMANOVÁ, Alena: Ženy-spolutvořitelky hodnot a bojovnice za mír, in: *Stráž lidu*, 5. března 1981, s. 1; Předpoklady nových úspěchů, in: *Stráž lidu*, 2. dubna 1985, s. 1; Setkání našich a sovětských žen, in: *Stráž lidu*, 19. listopadu 1987, s. 2.

³²⁰ Trvalý význam stalingradské bitvy a odkaz pro celé mírumilovné lidstvo, in: *Stráž lidu*, 3. února 1973, s. 1-2.

³²¹ SOkA Olomouc, f. M5-109 Stráž lidu Olomouc (nezpracovaný fond), Večer u samovaru, 1. 3. 1984; Večer u

I nadále se zástupci sovětské posádky v Olomouci účastnili oficiálních setkání ke slavnostním příležitostem, zejména k tzv. vítěznému únoru, 1. máji, výročí osvobození a tzv. velké říjnové socialistické revoluce. Jednalo se jak o veřejná shromáždění v Olomouci nebo jinde v okrese, tak o uzavřená zasedání okresních stranických špiček. Zástupci posádky zde obvykle vystoupili s krátkým pozdravem.³²² Stejně tak byla organizována výpomoc sovětských vojáků v průmyslu, na stavbách, v zemědělství. Například v roce 1972 se zapojili do žňových prací, které v tom roce byly obzvlášť náročné. V září 1974 se zúčastnili tzv. sobotní směny NF na výstavbě v areálu olomoucké nemocnice. V srpnu 1978 jich 650 nastoupilo k víkendové brigádě při sklizni slámy a raných brambor.³²³ V osmdesátých letech pomáhali při rozsáhlejších opravách na ulicích Hodolanská a Litovelská.³²⁴ Konaly se rovněž návštěvy vojáků ve školách v Olomouci i dalších obcích okresu. Podle zpráv určených pro tisk byly charakteristické radostnou atmosférou, vzájemnou vstřícností a neformálností. Vojáci s dětmi zpívali a hráli jim na harmoniku.³²⁵ Konkrétním příkladem budiž setkání v mateřské škole na Mošnerově ulici v rámci tzv. měsíce československo-sovětského přátelství v roce 1975. Článek ve *Stráži lidu* je popisuje takto: „*Radost a očekávání provázely přivítání hostů ve škole, předání květin a malých pozorností, které děti hostům připravily. Odměnou jim byla harmonika vojáků a mnoho, mnoho sovětských písní. Jen těžko se děti smířovaly s tím, že je nutno ukončit příjemné chvíle*“.³²⁶

Ve všech uvedených formách „družby“ se sovětskou posádkou v Olomouci nacházíme onu cykličnost, která charakterizovala slavnostní setkání a zasedání ve „znormalizované“ společnosti. „Družba“ byla navázána na toto základní nastavení – a tím i na jeho určitou banalitu. Marie Černá k aktivitám píše: „*Staly se široce provozovaným, uznávaným a veřejně propagovaným projevem politické loajality s režimem, jakých bylo mnoho*.“ Byly „trochu trapné, trochu směšné, každopádně do velké míry formální a jakoby víceméně

samovaru, in: *Stráž lidu*, 3. října 1985, s. 2; Společný večer, in: *Stráž lidu*, 10. října 1987, s. 5; Spolupráce se vyplácí, in: *Stráž lidu*, 12. listopadu 1987, s. 2.

³²² První máj – symbol jednoty a síly našich pracujících, in: *Stráž lidu*, 3. května 1973, s. 1-2; Plněním usnesení XIV. sjezdu KSČ uskutečníme odkaz Února 1948, in: *Stráž lidu*, 28. února 1974, s. 1-2; Důstojně oslavili 58. výročí VŘSR, in: *Stráž lidu*, 11. listopadu 1975, s. 3; Prvomájové oslavy vyjádřily jednotu a odhodlání naplnit závěry XV. sjezdu strany, in: *Stráž lidu*, 3. května 1977, s. 1 a 3; PROKOPOVÁ, Anna: Necht' žije a vzkvétá přátelství Československa a Sovětského svazu, in: *Stráž lidu*, 6. května 1979, s. 1-2; Odkaz věčně živý, in: *Stráž lidu*, 7. listopadu 1981, s. 1-2; Tvořivou prací za další rozkvet vlasti, in: *Stráž lidu*, 3. května 1983, s. 1-2; Únor žije v naší socialistické současnosti, in: *Stráž lidu*, 2. března 1985, s. 1; Hold tisícům hrdinů, in: *Stráž lidu*, 7. května 1987, s. 2; Stále aktuální zdroj poučení a inspirace, in: *Stráž lidu*, 25. února 1988, s. 1; V čele přestavby a demokratizace, in: *Stráž lidu*, 6. května 1989, s. 1-2.

³²³ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 202, Zápis 9. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 24. srpna 1978; Patronátní smlouva s útvarem skupiny Sovětských vojsk, in: *Stráž lidu*, 24. února 1972, s. 1-2; RICHTR, Jan: Dík a uznání sovětským vojákům, in: *Stráž lidu*, 19. září 1972, s. 1; K hlavním úkolům ideologické práce v olomouckém okrese, in: *Stráž lidu*, 16. prosince 1972, s. 3-4; Úspěšná směna NF ve fakultní nemocnici, in: *Stráž lidu*, 22. října 1974, s. 3; Urychlení sklizňových prací je záležitostí nás všech, in: *Stráž lidu*, 31. října 1974, s. 1; Za utužení přátelství, in: *Stráž lidu*, 30. března 1985, s. 2; Výsledek poctivé a obětavé práce zemědělců, in: *Stráž lidu*, 30. srpna 1988, s. 1.

³²⁴ PALÁN, Vladimír – SMOLA, Josef: Já, voják, chci mír, in: *Rudé právo*, 15. května 1989, s. 1-2.

³²⁵ Srov. SOKA Olomouc, f. M5-109 Stráž lidu Olomouc (nezpracovaný fond), Věc: uveřejnění zprávy, 5. listopadu 1973; Jak jsme na našem učňovském středisku oslavili 56. výročí VŘSR, 9. listopadu 1973; Pionýrská organizace při ZDŠ ve Štěpánově – bratrské setkání, 29. listopadu 1974; Uvítali jsme milého hosta, in: *Stráž lidu*, 13. května 1972, s. 4; Příprava Měsíce přátelství v Troubelicích, in: *Stráž lidu*, 26. října 1972, s. 1; HALÁŠTOVÁ, D.: Pionýři udržují družební tradice, in: *Stráž lidu*, 5. prosince 1972, s. 3; Komsomolci mezi svazáky, in: *Stráž lidu*, 19. listopadu 1974, s. 3; NEPUŠTILOVÁ, Jitka – POLÁŠKOVÁ, Jana: Měsíc přátelství v naší škole, in: *Stráž lidu*, 6. prosince 1975, s. 5; DVOŘÁK, Josef: Svátek sovětských pionýrů, in: *Stráž lidu*, 19. května 1977, s. 2; Pionýři II. sjezdu SSM, in: *Stráž lidu*, 26. května 1977, s. 2; Radostné setkání, in: *Stráž lidu*, 22. listopadu 1979, s. 5.

³²⁶ Sovětští přátelé mezi dětmi, in: *Stráž lidu*, 11. prosince 1975, s. 5.

neškodné“.³²⁷ Taktéž o nich soudí Prokop Tomek a Ivo Pejčoch: „*Chtě nechtě [...] vyvolávaly dojem nepřírozených a inscenovaných kulturních a politických divadel.*“³²⁸ Podobnou funkci měla vystoupení uměleckého souboru SSV z Milovic, která se v Olomouci občas konala (poprvé v květnu 1972). Byla údajně velmi oblíbená.³²⁹ Z tohoto rámce se vymykala pomoc sovětských vojáků při mimořádných událostech. Nejvýraznějším příkladem jsou povodně, které postihly okres ve dnech 12.-20. března 1981. Na žádost povodňové komise MěNV Olomouc pomáhali sovětsští vojáci s evakuací v Olomouci-Chomoutově a v nedaleké obci Horka nad Moravou a se zásobováním potravinami a pitnou vodou.³³⁰ V srpnu následujícího roku se jednalo o pomoc na 40 hektarech chmelnic stržených následkem silné bouře a krupobití.³³¹

Zvláštní příležitostí k „družební“ aktivitě byl odsun dvou sovětských praporů z Olomouce do SSSR v květnu (automobilní prapor) a v červnu (ženijní prapor) 1989. K odsunu došlo v rámci snížení stavu Sovětské armády ve východní Evropě. V oba dny zahájení odsunu se konalo slavnostní rozloučení s odcházejícími vojsky. Účastnily se delegace okresu i Severomoravského kraje, složené ze zástupců KSČ, státní správy a organizací NF, a delegace pionýrů (poprvé ze ZŠ Stupkova, podruhé ze ZŠ Demlova). Sovětsští velitelé obdrželi od představitelů okresu upomínkové dary. Při zahájení odsunu ženijního praporu byly deseti vojákům uděleny odznaky ÚV SČSP a celému praporu pak čestné uznání ministra obrany ČSSR.³³² Toho dne měl slavnostní projev tajemník KV KSČ Severomoravského kraje Ladislav Brumek, který připomněl vstup vojsk v roce 1968 jako „bratrskou internacionální pomoc“. Způsob, jakým se o vstupu vojsk oficiálně mluvilo a psalo, se nijak nezměnil. Probíhající tzv. přestavba se do něj nepromítla: „*Z paměti jen stěží může vymizet internacionální pomoc poskytnutá Sovětskou armádou v krizovém roce 1968. Pobyt sovětských vojsk v ČSSR jednoznačně přispěl a přispívá k upevnění vzájemných bratrských vztahů. V Sovětském svazu spatřujeme přítele i garanta naší svobody a našeho socialismu.*“³³³ Dodejme, že automobilní prapor se do SSSR vracel vlastními vozidly po silnici. Šlo o kolonu nákladních automobilů dlouhou jedenáct (!) kilometrů. Ženijní technika (100 vozidel) byla transportována zvláštními vlaky.³³⁴

Jako důležitého „družebního“ partnera je třeba zmínit také olomouckou sovětskou školu Julia Fučíka. Jak víme z předchozí kapitoly, byla sovětská desítiletka otevřena v září 1971 jako první svého druhu na území ČSSR. Stala se přirozeným partnerem olomouckých škol. Postupně (k roku 1985) navázala dlouhodobou spolupráci s 11 základními školami ve městě. Příslušné „družební smlouvy“ byly každý rok obnovovány. K těmto školám patřily: Holice (od roku 1974 součást Olomouce), Na Hradě, Neředín (dnešní ulice Helsinská), Pionýrská, Spojenců, Staré Hodolany, Zeyerova. Obsahem spolupráce byly vzájemné

³²⁷ ČERNÁ, Marie: „Ten boj si musíte vybojovat sami“, s. 431.

³²⁸ TOMEK, Prokop – PEJČOCH, Ivo: *Černá kniha sovětské okupace*, s. 60.

³²⁹ KLIMEŠ, Miroslav: Soubor Střední skupiny sovětských vojsk nadchl olomoucké publikum, in: *Stráž lidu*, 30. května 1972, s. 1; Koncert sovětského souboru, in: *Stráž lidu*, 20. listopadu 1973, s. 2; KUČEROVÁ, Soňa: Nezapomenutelný večer, in: *Stráž lidu*, 6. prosince 1979, s. 4.

³³⁰ O práci povodňové komise, in: *Stráž lidu*, 24. března 1981, s. 2; RÝCOVÁ, Jarmila: Boj s vodou, in: *Stráž lidu*, 7. května 1981, s. 5.

³³¹ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 238, Zápis 45. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 19. srpna 1982.

³³² MARCOULIS, Dalibor: Loučení s vůní šeríku, in: *Stráž lidu*, 16. května 1989, s. 1; Ve jménu mírového života, in: *Stráž lidu*, 22. června 1989, s. 1.

³³³ Ve jménu mírového života, in: *Stráž lidu*, 22. června 1989, s. 1.

³³⁴ MARCOULIS, Dalibor: Loučení s vůní šeríku, in: *Stráž lidu*, 16. května 1989, s. 1; Ve jménu mírového života, in: *Stráž lidu*, 22. června 1989, s. 1.

hospitace učitelů, setkání třídních kolektivů při slavnostních příležitostech (Den Sovětské armády, složení pionýrského slibu, vánoce – tzv. jolka, zahájení školního roku) a při sportovních soutěžích.³³⁵ Vedle toho se konala příležitostná setkání nebo vzájemné návštěvy s učiteli a žáky dalších škol ve městě a v okrese.³³⁶

Ve spolupráci s OV SČSP byl od roku 1977 každoročně pořádán jednodenní až dvoudenní zájezd pionýrů ze sovětské školy s tou olomouckou odbočkou Pionýrské organizace SSM, která byla držitelem putovního praporu OV SČSP (na základě vítězství v celoroční soutěži). V rámci zájezdu pionýři navštěvovali tzv. místa bojů za svobodu (Ostrava-Hrabyně, Banská Bystrica). Pionýři ze sovětské školy se výběrově účastnili tábora s výukou ruského jazyka. Pořádala jej odbočka Pionýrské organizace SSM ve Velkém Týnci (asi 5 km jihovýchodně od Olomouce) ve spolupráci se sovětskou školou. Učitelé ze sovětské školy se jako lektori podíleli na jarních kursech ruštiny, pořádaných OV SČSP, a dalších podobných aktivitách. Pomáhali také českým dětem s přípravou na soutěže v ruštině – Puškinův památník (recitační soutěž) a Olympiáda v ruském jazyce. Některé školy organizovaly pro sovětské učitele výlety. Spolupráce byla celkově velmi dobře hodnocena. Sovětská škola dále udržovala kontakty se školami v okresech Brno-venkov, Gottwaldov a Uherské Hradiště.³³⁷

S organizací „družby“ s olomouckou sovětskou posádkou byly spojeny některé problémy. Jedním z nich byla povrchnost a formálnost některých aktivit, což kritizuje zpráva z roku 1979 o činnosti tzv. brigád socialistické práce v okrese. Zde se uvádí: „*Družební činnost je někde chápána tak, že jednou za určité období, kdy pořádáme slavnostní večer nebo podobnou akci, pozveme na ni zástupce Sovětské armády a domníváme se, jak bohatou družební činností provádíme.*“ Členové tzv. brigád socialistické práce měli více usilovat o „zpříjemnění“ pobytu sovětských občanů. Autoři zprávy navrhuji zvát Sověty na společné výlety nebo umožnit sovětským dětem účast na pionýrských táborech. Jako příklad vzorného přístupu uvádějí brigády socialistické práce v závodech Sigma Lutín a Uničovské strojírny.³³⁸ Jiný problém popsal OV SČSP Olomouc v dopise adresovaném ÚV organizace v roce 1984. Ve spolupráci se sovětskou posádkou „*nejde o*

³³⁵ SOKA Olomouc, f. M6-89 SČSP – Okresní výbor Olomouc (nezpracovaný fond), Zápis z 2. plenárního zasedání OV SČSP v Olomouci dne 24.6.1985 – Nár. dům; Družba se prohlubuje, in: *Stráž lidu*, 9. listopadu 1971, s. 2; Slibně započatá družba, in: *Stráž lidu*, 25. listopadu 1971, s. 3; Slavnost pionýrů, in: *Stráž lidu*, 9. prosince 1971, s. 4; Družba se upevňuje, in: *Stráž lidu*, 8. února 1972, s. 4; Píše nám pionýrka, in: *Stráž lidu*, 16. září 1972, s. 3; Družba se sovětskými pionýry, in: *Stráž lidu*, 6. března 1973, s. 2; „Vánoční merenda“, in: *Stráž lidu*, 29. prosince 1981, s. 4; BIKIN, Sergej Sergejevič: Přátelství ve jménu míru, in: *Stráž lidu*, 7. února 1985, s. 4; S dlouholetou tradicí, in: *Stráž lidu*, 8. června 1985, s. 2; Neformální setkání, in: *Stráž lidu*, 21. září 1985, s. 2.

³³⁶ ZATLOUKALOVÁ, Alena: Ještě ke Dni učitelů, in: *Stráž lidu*, 6. dubna 1972, s. 4; PEKOVÁ, Alice: Na návštěvě u přátel, in: *Stráž lidu*, 18. prosince 1973, s. 4; Setkání českých a sovětských pedagogů, in: *Stráž lidu*, 17. prosince 1974, s. 2; Přátelské setkání, in: *Stráž lidu*, 16. prosince 1975, s. 4; Večer družby, in: *Stráž lidu*, 7. června 1977, s. 5.

³³⁷ SOKA Olomouc, f. M5-109 Stráž lidu Olomouc (nezpracovaný fond), Věc: žádost o otištění příspěvku, 19. června 1980; f. M6-89 SČSP – Okresní výbor Olomouc (nezpracovaný fond), Zápis ze zasedání předsednictva OV SČSP v Olomouci dne 22.9.1977; Zaměření činnosti okresní organizace Svazu československo-sovětského přátelství Olomouc na období do XVI. sjezdu KSČ; Zaměření činnosti okresní organizace Svazu československo-sovětského přátelství Olomouc [n]a období do IX. sjezdu SČSP; Zaměření činnosti okresní organizace Svazu československo-sovětského přátelství Olomouc po IX. sjezdu SČSP na rok 1983; Zpráva o činnosti okresní organizace SČSP Olomouc, při výchově mladé generace po IX. sjezdu SČSP; Zápis z jednání 2. zasedání předsednictva OV SČSP v Olomouci dne 23. května 1985; Zápis z 2. plenárního zasedání OV SČSP v Olomouci dne 24.6.1985 – Nár. dům; 4. zasedání předsednictva OV SČSP v Olomouci dne 25. července 1985; Plán opatření a akcí OV SČSP k zabezpečení realizace usnesení ÚV SČSP k „Zaměření činnosti odboček SČSP v roce 1986“; 21. zasedání předsednictva OV SČSP v Olomouci dne 19.1.1987; Plán činnosti komise ruského jazyka OV SČSP v Olomouci na rok 1987.

³³⁸ SOKA Olomouc, f. M6-89 SČSP – Okresní výbor Olomouc (nezpracovaný fond), Zpráva předsednictva Okresního výboru SČSP v Olomouci „K rozvoji pracovní a společenské aktivity v okresní organizaci SČSP Olomouc“ předkládaná plenárnímu zasedání OV SČSP dne 4. července 1979.

pravidelnost, chybí systém, protože i výměna kádrů u sov. strany přináší neustálé řešení vzniklé situace“. Organizace „družby“ tedy narážela na průběžné personální změny ve velitelství posádky, respektive jednotlivých útvarů. Tyto změny byly přirozené vzhledem k omezené délce služby sovětských důstojníků na území ČSSR. Při organizaci „družby“ však znamenaly, že podmínky spolupráce bylo nutno dojednávat stále znovu a s jinými lidmi. Pro aparát i dobrovolnický aktiv OV to představovalo značnou zátěž. A to tím spíše, že byl koordinátorem „družby“ olomoucké posádky pro oba moravské kraje.³³⁹

S vojáky ze sovětské posádky a s dalšími lidmi, kteří k ní patřili, existovaly styky také mimo rámec „družby“. Byly poněkud paradoxní. Když někdo z československých občanů pozval sovětského vojáka do své rodiny, bylo to na jedné straně vyzdvihováno jako projev československo-sovětského přátelství.³⁴⁰ Na straně druhé šlo ovšem o soukromý prostor, jež nebylo tak snadné kontrolovat jako „družební“ aktivity pod hlavičkou institucí. Občané, kteří se soukromě stýkali se Sověty z posádky, se mohli stát předmětem pozornosti StB a také KGB působícího při posádce. Pracovníci tajných služeb se totiž obávali, že by tyto styky sloužily nežádoucím činnostem. K těm patřil nelegální obchod, ideologické ovlivňování Sovětů ze strany občanů a zejména špionáž pro západní země. Zdá se, že tajnou službu nejvíce zajímaly právě kontakty občanů se Západem, kudy by mohly být předávány informace o Sovětské armádě.³⁴¹ Podezřelé ostatně bylo už to, když občan věnoval více pozornosti sovětským vojenským objektům nebo pohybu vojenské techniky.³⁴² Úzkostlivé hledání možných špiónů je konkrétní podobou onoho až paranoidního pátrání po „nepříteli“, jež zmiňujeme v úvodu kapitoly. StB a KGB spolupracovaly. Docházelo k tomu, že KGB zjistil kontakt Sověta z posádky s československým občanem a požádal StB o prošetření. V některých případech tak byl pouze zjištěn přátelský vztah, na němž nebylo nic (z hlediska tajné služby) „závadného“. Jindy však šlo o protizákonné jednání, a to výhradně o nelegální obchod a spekulaci. Díky tomu jsou doloženy příklady jevu, který je s přítomností sovětské posádky obecně spojován. Není ovšem znám případ, že by československý občan prováděl špionáž prostřednictvím styků se Sověty z posádky v Olomouci nebo pozorováním sovětských vojenských objektů a pohybu techniky ve městě či v okrese.³⁴³ (Na okraj výkladu můžeme uvést, že tajná služba věnovala ještě více pozornosti pohybu diplomatů západních států v místech, kde byla umístěna sovětská posádka. To se tedy týkalo také Olomouce. Je třeba říci, že jedním z účelů těchto cest diplomatů skutečně bylo získávání informací o Sovětské armádě v ČSSR – poloze vojenských objektů, druhu a stavu výzbroje, přesunech jednotek. Diplomaté získávali poznatky pozorováním a snažili se pořizovat fotografie. StB tedy důkladně sledovala jejich pohyb a zájem o sovětské vojenské objekty a přesuny techniky.³⁴⁴)

³³⁹ SOkA Olomouc, f. M6-89 SČSP – Okresní výbor Olomouc (nezpracovaný fond), dokument bez uvedeného názvu, [1984].

³⁴⁰ TOMEK, Prokop – PEJČOCH, Ivo: *Černá kniha sovětské okupace*, s. 62.

³⁴¹ TOMEK, Prokop: Státní bezpečnost a Střední skupina sovětských vojsk v ČSSR, s. 25-27.

³⁴² Srov. ABS, f. tzv. Přírůstky krajských správ StB 1985-1989, č. j. OS-00412/?-89, Vyhodnocení StB situace v S[evero]m[oravském] kraji a přijetí opatření k zabezpečení klidu a veřejného pořádku v období oslav 1. a 9. května [1989].

³⁴³ Srov. ABS, Objektový svazek 30415, díl 4, část 2; díl 5, části 3, 4 a 5; TOMEK, Prokop: Státní bezpečnost a Střední skupina sovětských vojsk v ČSSR, s. 31-32.

³⁴⁴ Srov. ABS, f. tzv. Přírůstky krajských správ StB 1985-1989, č. j. OS-00412/?-89, Vyhodnocení StB situace v S[evero]m[oravském] kraji a přijetí opatření k zabezpečení klidu a veřejného pořádku v období oslav 1. a 9. května [1989]; TOMEK, Prokop: Státní bezpečnost a Střední skupina sovětských vojsk v ČSSR, s. 27.

Uvedme nyní několik příkladů nelegálního obchodu a spekulace, do nichž byli zapojeni lidé příslušící k sovětské posádce v Olomouci. O následujícím případě se tajné služby dozvěděly díky anonymnímu udání z června 1978. Bylo adresováno sovětskému vojenskému prokurátorovi. Šlo o kontakt sovětských důstojníků s jedním Olomoučanem. Podle udání i následného šetření ze strany StB důstojníci Olomoučana opakovaně navštěvovali. Přijížděli auty k jeho domu a přiváželi mu benzin a další zboží, které nejspíše odcizovali u svých útvarů. On pro ně sháněl a vlastnoručně opravoval ojeté osobní automobily značky Volha a Moskvíč. Se získaným zbožím dále obchodoval. Díky těmto kontaktům znal podrobnosti o sovětské posádce, například údaje o velitelích jednotlivých útvarů. Sít jeho kontaktů na SSV ovšem přesahovala olomouckou posádku. Sahala do dalších posádek, včetně hlavního velitelství v Milovicích. Současně udržoval styky s příbuznými v Německé spolkové republice. Při návštěvách sovětských důstojníků v jeho bydlišti docházelo k pitkám a rvačkám, což v okolí vzbuzovalo veřejné pohoršení. Olomoučan byl před zjištěním tohoto případu již několikrát soudně trestán. Důvěru sovětských důstojníků prý získával tak, že se vydával za příslušníka SNB a bývalého partyzána.³⁴⁵

Jiný případ byl zjištěn rovněž na základě udání. V červnu 1987 ve dvou případech přišel (pokaždé jiný) sovětský voják základní služby, příslušící do kasáren Prokopa Holého, do závodu Moravských elektrotechnických závodů v Olomouci-Holici. Z kasáren se vzdálil zřejmě svévolně. Zaměstnancům závodu nabízel sovětské zboží a požadoval za ně československé peníze. Poprvé šlo o elektronickou hru, podruhé o elektrický holicí strojek. Podle osoby, která záležitost na StB udala, k tomuto jevu docházelo i dříve. Poznotek měl být předán KGB.³⁴⁶ K černému obchodu lze zařadit i styky jedné Olomoučanky s příslušníky sovětské posádky, zjištěné v dubnu 1985. Stýkali se v Bzenecké vinárně (na dnešním Horním náměstí). Žena některé vojáky následně zvala do svého bytu nebo do některého olomouckého hotelu a poskytovala jim za úplatu sexuální služby. Zřejmě si takto přivydělávala ke vdovskému důchodu. V době zjištění poznatku nikde nepracovala, údajně se řádně nestarala o své děti a měla špatnou pověst. Poznotek byl předán KGB, a to nejspíše kvůli jednomu setkání ženy s nějakými Italy (opět tedy případ pátrání po špionech).³⁴⁷

Věnujme nyní pozornost jinému aspektu soužití se sovětskou posádkou, totiž problémům, které z něj vyplývaly. Zde šlo v první řadě o „systémové“, dlouhodobé, těžko řešitelné potíže. Jak jsme pověděli v závěru předchozí kapitoly, byly projevy nesouhlasu s přítomností sovětských vojsk vytlačeny mimo veřejný prostor. O ty se ani zdaleka nejednalo tolik. Častější byly střety dané shodou okolností, mezi nimiž dominovaly dopravní nehody. Vyskytovaly se ovšem i jiné podoby trestné činnosti nebo přestupků. Ke střetům daným okolnostmi i protestním projevům se ještě ve výkladu vrátíme. Nyní si ovšem všimněme oněch prve zmíněných problémů – jmenovitě komplikací při výstavbě tzv. jižního obchvatu Olomouce, hluku z provozu vrtulníků a nedbalého přístupu Sovětů k životnímu prostředí.

Výstavba tzv. jižního obchvatu či spíše jižního průtahu městem (dnešní ulice Foerstrova, Albertova, Velkomoravská a Tovární) byla předmětem významného sporu města a okresu s velitelstvím sovětské

³⁴⁵ ABS, Objektový svazek 30415, díl 3, Machynace (sic) s benzinem přísl. sovětské armády v Olomouci – oznámení; [N. V.], styk přísl. Sovětské armády – poznatky; [N. V.] z Olomouce – zpráva o závadovém styku příslušníků Sovětské armády.

³⁴⁶ ABS, Objektový svazek 30415, díl 4, část 2, Vojáci sovětských vojsk z kasáren Prokopa Holého v Olomouci – poznatky o vzdalování se z voj. objektu se spekulat. úmysly.

³⁴⁷ ABS, Objektový svazek 30415, díl 5, část 5, Věc: [S. M.], nar. [...] – předání poznatku.

posádky v sedmdesátých letech. Územní plán počítal s novou čtyřproudovou silnicí, která měla přispět ke zlepšení tíživé dopravní situace ve městě. Šlo zejména o odlehčení frekventované ulice Polské a nevyhovujících mostů na třídě 17. listopadu (u tržnice) a na ulici Holické (dnes Wittgensteinova). Náročná stavba byla rozdělena do tří etap. První etapa zahrnovala ulice Foerstrovu a Albertovu až po tehdejší náměstí ČSLA, včetně mimoúrovňového křížení s ulicí Mičurinovou (dnes Brněnská, výpadek směr Prostějov a Brno). Kvůli jeho výstavbě byla asanována část zástavby v tomto prostoru a náměstí zaniklo. Druhá etapa měla překrýt tehdejší ulici Vrbovou, křížit ulice Marxovu (dnes Schweitzerova) a Rooseveltovu a zahrnovala výstavbu nového mostu přes Moravu. Poblíž ulice Holické se měla dočasně provizorně napojit na ulici Tovární. Začala se budovat jako první v roce 1972. Dnes tvoří celá ulici Velkomoravskou. Ve třetí etapě mělo být vybudováno dlouhé přemostění, které mělo být napojeno na nadjezd přes železniční trať u hlavního nádraží.³⁴⁸

Právě třetí etapa byla problematická. Komunikace totiž měla procházet nad areálem kasáren Prokopa Holého. Kvůli výstavbě bylo také nutné asanovat některé objekty v tomto areálu a v sousedním tzv. barákovém táboře Nový Svět. O výstavbě bylo rozhodnuto již v roce 1966. Tehdy oba areály využívala ČSLA a v budoucnu měly sloužit jen jako sklady.³⁴⁹ Dislokaci sovětské posádky v Olomouci na podzim roku 1968 se však situace změnila. V areálech byl umístěn motostřelecký pluk.³⁵⁰ O věci se průběžně jednalo od roku 1970, a to i na ústřední úrovni. Konečného řešení se však do zahájení výstavby nedosáhlo. V roce 1972, kdy se jižní průtah začal stavět, se počítalo s výše zmíněným provizorním napojením druhé etapy na ulici Tovární. Komunikace tak měla areál využívaný sovětskou posádkou dočasně obcházet. Výstavba přemostění se předpokládala v pozdější, ovšem dohledné době. Mezitím měla být vybudována nová kasárna pro sovětskou posádku, což nyní požadovalo i MNO ČSSR.

Sporná věc nabyla na důležitosti v roce 1974. Na zasedání zmocněnců pro pobyt sovětských vojsk v ČSSR v březnu toho roku informoval sovětský zmocněnec generál Vladimír Jefimovič Jermakov o probíhající výstavbě. Komunikace prý již tehdy byla dobudována k hranicím vojenských areálů, další práce však byly zatím zastaveny. Sověti se zřejmě cítili dotčeni blízkostí výstavby a hlavně plánem vést ji přes areály, které využívali. Generál Jermakov uvedl, že nemají k dispozici dostatek finančních prostředků na vybudování nového areálu. Československý zmocněnec generál Jozef Turošík odpověděl, že o věci doposud nebyl oficiálně informován, že však dá podnět MNO, aby se jí zabývalo. Přítomný místopředseda federální vlády František Hamouz přislíbil záležitost osobně projednat s vládou ČSR.³⁵¹

Následující jednání se konalo přímo v Olomouci v červenci 1974 na OV KSČ. Představitelé okresu (tajemník OV Zdeněk Ostrý a náměstek předsedy ONV J. Vašků) se setkali se zástupci federální vlády a hlavního velitelství SSV. Poradu řídil František Hamouz. Generál Jermakov byl přítomen osobně, generála

³⁴⁸ Kdy budeme na Olomoucku lépe jezdit?, in: *Stráž lidu*, 1. srpna 1972, s. 3; Řeší se dopravní situace v Olomouci, in: *Stráž lidu*, 27. listopadu 1973, s. 2; BUREŠ, Miroslav a kol.: *Sto let městské hromadné dopravy v Olomouci*, s. 32.

³⁴⁹ VHA, f. MNO Zmocněnec vlády ČSSR pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk v ČSSR, 1974, kart. 601, sběrač 004001-74 Informační zprávy pro ministra národní obrany a N[áčelníka] G[enerálního] Š[tábu].

³⁵⁰ SA AČR, f. 663 KVUSS Olomouc, kart. 6, č. j. 028971 Věc: Olomouc – narušené objekty S[měrným] Ú[zemním] P[lánem].

³⁵¹ VHA, f. MNO Zmocněnec vlády ČSSR pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk v ČSSR, 1974, kart. 601, sběrač 004001-74 Informační zprávy pro ministra národní obrany a N[áčelníka] G[enerálního] Š[tábu].

Turošíka zastupoval plukovník Rostislav Doleček. Představitelé okresu (a KNV Severomoravského kraje) trvali na výstavbě přemostění přes vojenské areály. Zástupci vlády a sovětského velitelství však s tímto řešením nesouhlasili a dohody nebylo dosaženo. Z jednání vyplynula pouze nutnost hledat jiné řešení, které by umožnilo i nadále využívat vojenské areály v potřebném rozsahu a zároveň pokračovat v budování komunikace. Na výstavbu nových kasáren, která by věc vyřešila nejlépe, neměla ani jedna strana finance. Návrhy jiného řešení měly být předloženy co nejdříve. František Hamouz v závěru porady uvedl, že bude třeba, aby se věci zabývala federální vláda. Projednání předpokládal v září toho roku.³⁵²

Na konec listopadu 1974 svolal československý zmocněnec další poradu ústředních a regionálních orgánů, ovšem bez účasti zástupců SSV. Na ní byly posouzeny různé návrhy, jak postupovat dále. Mezi nimi se objevily i „fantastické“, zcela nereálně vyznívající možnosti, jako výstavba tunelu pod vojenskými areály a vybudování nového obchvatu mimo město. Pochopitelně byly zamítnuty. Jako reálné se na poradě jevily ty návrhy, které počítaly s výstavbou přemostění a současně s dalším využíváním stávajících vojenských areálů. První varianta předpokládala vybudování nového autoparku jižně od Přichystalovy ulice, asi jeden kilometr od kasáren Prokopa Holého. Tam by se přemístila bojová technika sovětských útvarů. Ve druhé variantě mělo dojít k rozšíření areálu kasáren. Tím by byly zabráněny prostory závodu Silnice Olomouc, které s ním sousedily. Závod by se musel přestěhovat jinam podle rozhodnutí MěNV Olomouc. Tato varianta se podle generála Turošíka jevila jako nejreálnější.³⁵³ Ani jeden z návrhů však nebyl přijatelný pro sovětskou stranu. Nesouhlasila „s jakoukoli variantou, která by zasahovala do prostoru kasáren a tím narušovala vojenský život v těchto kasárnách.“ Sovětský zmocněnec Jermakov doporučoval výstavbu komunikace mimo vojenské areály nebo vybudování nových kasáren. Také pracovníci ministerstva vnitra ČSR viděli vybudování nových kasáren jako jedinou reálnou možnost, jak situaci vyřešit. Československý zmocněnec Turošík o tom v listopadu 1976 napsal místopředsedovi federální vlády Rudolfu Rohlíčkovi.³⁵⁴ Není však známo, že by bývaly byly zahájeny byť i přípravné kroky tímto směrem. Důvodem nepochybně byly stále chybějící finance.

Ke konci roku 1976 byla druhá etapa tzv. jižního obchvatu dokončena včetně provizorního napojení na ulici Tovární. Dosavadní náklady na výstavbu činily 200 milionů Kčs, ale další práce byly zastaveny. Sověti z nesouhlasného stanoviska neustoupili a jiné řešení nebylo nalezeno. Věc současně vyvolávala u veřejnosti Olomouce a okresu nespokojenost, v níž se objevoval i protisovětský náboj. Komplikace výstavby se staly závažným politickým problémem, zvláště v souvislosti s volbami do zastupitelských sborů na podzim 1976. Záležitost byla předmětem diskusí na předvolebních schůzích a rovněž na jaře 1977 při volbách do občanských výborů v Olomouci a na schůzích NV v obcích okresu. Kritika směřovala rovněž na adresu

³⁵² VHA, f. MNO Zmocněnec vlády ČSSR pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk v ČSSR, 1974, kart. 601, sběrač 004001-74 Informační zprávy pro ministra národní obrany a N[áčelníka] G[enerálního] Š[tábu]; SOkA Olomouc, f. M5-109 Stráž lidu Olomouc (nezpracovaný fond), Zápis porady tajemníků OV KSČ v Olomouci, dne 22.7.1974 v 10,00 hod.

³⁵³ VHA, f. MNO Zmocněnec vlády ČSSR pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk v ČSSR, 1974, sběrač 04016 Informace pro místopředsedu vlády ČSSR s. Hamouze a protokoly ze zasedání Z[mocněnců] V[lád] ČSSR a SSSR.

³⁵⁴ VHA, f. MNO Zmocněnec vlády ČSSR pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk v ČSSR, 1976, sběrač 06053 Informace pro místopředsedu vlády ČSSR s. Rohlíčka.

vyšších státních orgánů.³⁵⁵ Taková pozornost věci, která souvisela s přítomností sovětské posádky v Olomouci, jistě nebyla ve „znormalizované“ společnosti žádoucí. Ve zprávě o plnění smlouvy o dočasném pobytu sovětských vojsk v ČSSR za rok 1976 je uvedeno, že „s ohledem na kritiku veřejnosti [...] řešení této záležitosti nelze již oddalovat“ a během roku 1977 bude třeba věc konečně rozhodnout.³⁵⁶ Po několika letech jednání se však nezdálo, že by mohlo být nalezeno uspokojivé východisko. Poslední známý návrh vypracoval na podzim roku 1977 místopředseda vlády ČSR a předseda České plánovací komise Stanislav Rázl. Návrh v podstatě potvrzoval stávající stav. Výstavba jižního průtahu se měla realizovat podle původního plánu, ovšem až v pozdější době. Na deset až patnáct let měla být situace řešena stávajícím provizorním napojením na ulici Tovární. Do té doby měla být vybudována nová kasárna. Předpokládané náklady činily asi 500 milionů Kčs.³⁵⁷

Tím záležitost na několik let utichla a s přípravou výstavby nových kasáren se nezačalo ani tehdy, ani později. Ve druhé polovině osmdesátých let se ovšem stala opět aktuální. Byla totiž provedena rozsáhlá rekonstrukce nadjezdu u hlavního nádraží. Jižní průtah tamtudy pokračoval a ústil do ulice Lipenské, výpadovky směr Ostrava. Rekonstrukce probíhala od července 1985 do dubna 1988.³⁵⁸ Tehdy se objevily nové návrhy vybudovat pro sovětské útvary náhradní prostory a poté zahájit výstavbu přemostění. Opět, jako už několikrát, však narazily na nedostatek financí.³⁵⁹ První dvě etapy jižního průtahu – od křižovatky s třídou Míru na výpadovce směr Mohelnice po provizorní napojení na ulici Tovární – byly k roku 1985 dokončeny. Předseda MěNV Olomouc Jan Tencian na to s oprávněnou hrdostí poukázal ve výčtu úspěchů v rozvoji města v období sedmé pětiletky (1981-1986).³⁶⁰ S výstavbou třetí etapy, tedy přemostění nad kasárnami Prokopa Holého, se počítalo v osmé pětiletce (1986-1990).³⁶¹ Bylo ji však možno realizovat až v devadesátých letech po odchodu sovětských vojsk. Areál tehdy převzala československá armáda a záhy poté byla kasárna zrušena.³⁶² Teprve na počátku roku 1992 byla vypsána veřejná soutěž na projekt výstavby. Přemostění, zvané nyní estakáda Prokopa Holého, pak bylo dokončeno v roce 1995. Dokládá to kovová tabulka umístěná na mostní konstrukci na východním konci přemostění (v blízkosti hlavního nádraží). Jedná se o 666 metrů dlouhý most o dvou samostatných konstrukcích (pravé a levé).³⁶³ Komplikace výstavby jižního průtahu Olomoucí ukazují, jak velký vliv na město měly zájmy sovětské posádky. Postoj velitelství, podpořený nadřízenými orgány i MNO, na dlouhá léta zdržel realizaci klíčové dopravní stavby, jejíž význam

³⁵⁵ VHA, f. MNO Zmocněnec vlády ČSSR pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk v ČSSR, 1976, sběrač 06068-77 Plnění smlouvy – 1976; 1977, sběrač 07015-77-Šp, Jižní obchvat – Olomouc.

³⁵⁶ VHA, f. MNO Zmocněnec vlády ČSSR pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk v ČSSR, 1976, sběrač 06068-77 Plnění smlouvy – 1976.

³⁵⁷ VHA, f. MNO Zmocněnec vlády ČSSR pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk v ČSSR, 1977, sběrač 07015-77-Šp Jižní obchvat – Olomouc.

³⁵⁸ TENCIAN, Jan: Směle do dalšího období, in: *Stráž lidu*, 14. prosince 1985, s. 2; BUREŠ, Miroslav a kol.: *Sto let městské hromadné dopravy v Olomouci*, s. 40.

³⁵⁹ SA MO, f. MNO Zmocněnec vlády ČSSR pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk v ČSSR, 1989, kart. 361, sběrač 09013 Evidence objektů.

³⁶⁰ TENCIAN, Jan: Směle do dalšího období, in: *Stráž lidu*, 14. prosince 1985, s. 2.

³⁶¹ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 15, Zápis okresní konference Komunistické strany Československa v Olomouci konané ve dnech 25. a 26. ledna 1986.

³⁶² Odchod bez zbytečných emocí, in: *Stráž lidu*, 28. dubna 1990, s. 1; Kasárna v civilu, in: *Hanácké noviny*, 25. října 1991, s. 1.

³⁶³ <https://libri.cz/databaze/mosty/heslo.php?id=680> (zobrazeno 7. srpna 2019).

přesahoval místní úroveň a dotýkal se zájmů okresu i kraje. Věc je závažná i negativní odezvou veřejnosti, již zdržení v určité době vyvolalo.

Jiným problémem, který na obyvatele Olomouce – zejména západního okraje města – dopadal bezprostředněji, byl hluk způsobený létáním sovětských vrtulníků. Startovaly z neředínského letiště východním směrem nad město. Prokop Tomek věc označuje za pravděpodobně nejzávažnější problém soužití se sovětskou posádkou. Vrtulníky létaly nízko nad městem ve dne i v noci. Občané si na hluk opakovaně marně stěžovali.³⁶⁴ Letové trasy nebyly projednány s ONV a MěNV Olomouc. ONV začal situaci intenzivně řešit teprve v roce 1983 v souvislosti s dostavbou neředínského sídliště, plánovanou na léta 1984-1990. Nová zástavba měla vzniknout v prostoru, kudy vedly letové trasy vrtulníků. Na to výslovně upozornila Krajská vojenská ubytovací a stavební správa (KVUSS) ČSLA. V souvislosti s tím odmítla převzít zodpovědnost za zhoršené životní prostředí a přijímat další stížnosti na hluk způsobovaný přelety. Na druhé straně stanovil okresní hygienik pro dostavbu sídliště podmínku, aby před zahájením osídlování nových bytů bylo zajištěno ukončení přeletů. ONV posléze začal požadovat nápravu situace.³⁶⁵ Šlo však o potíž přetrvávající z předchozích let. Dokládá to požadavek členské schůze ZO KSČ Dopravní stavby Olomouc – závod Živičné vozovky ze srpna 1980. Byl adresován OV KSČ. Se sovětskou posádkou mělo být projednáno rušení nočního klidu létáním vrtulníků. Týkalo se sídlišť Tabulový Vrch a Neředín.³⁶⁶ Hlukem byla původně postižena rovněž nemocnice, jejíž areál se nachází nedaleko obou sídlišť. Hlavní letová trasa vedla právě nad ním. To bylo natolik neúnosné, že byla odkloněna ještě před rokem 1983. Šlo ovšem o zcela nedostatečné řešení. Hluk vrtulníků trápil celou okolní oblast, kde navíc do roku 1982 vznikly tisíce nových bytů.

Předseda ONV Olomouc Bořivoj Vepřek požádal v červnu 1983 o pomoc úřad zmocněnce vlády pro pobyt sovětských vojsk.³⁶⁷ Je zajímavé, že žádost neadresoval samotnému zmocněnci, jímž byl tehdy generál Karel Rusov,³⁶⁸ ale jeho zástupci plukovníku Dolečkovi. Ten v záležitosti sehrál úlohu schopného prostředníka mezi ONV a hlavním velitelstvím SSV. Zajistil nejprve jednání, jehož výsledkem byl souhlas Sovětu s dostavbou neředínského sídliště. Posléze se Vepřek v červenci vyslovil pro zásadní řešení problému s hlukem vrtulníků. Požadoval změnu letových tras „*odklonem letů od zástavby Olomouce, at' opačným směrem letů s využitím stávajících vzletových ploch, nebo i s eventuální (sic) dostavbou potřebných ploch.*“ Zároveň vyjádřil ochotu orgánů NV podílet se na této výstavbě. Plukovník Doleček jednal rychle. Vepřekův dopis je datován 26. července 1983 a již o dva později (!) se v Olomouci uskutečnilo jednání o změně letových tras. Vedle funkcionářů ONV byl přítomen předseda MěNV Olomouc Jan Tencian a zástupci KVUSS. Sovětskou stranu pak zastupovali plukovník Maslenikov z hlavního velitelství SSV a podplukovník Zalitko (?), velitel neředínského letiště. Bořivoj Vepřek v dalším dopise plukovníku Dolečkovi poděkoval za pomoc se zprostředkováním jednání. Zároveň ocenil přístup sovětských velitelů jako „*vysoce pozitivní,*

³⁶⁴ TOMEK, Prokop: Dvě armády v Olomouci, s. 12.

³⁶⁵ SA MO, f. MNO Zmocněnec vlády ČSSR pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk v ČSSR, 1983, kart. 445, sběrač 3350-83-Šp Výstavba sídliště Neředín V – změna letové trasy Olomouc.

³⁶⁶ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 221, Zápis 65. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané dne 4.9.1980.

³⁶⁷ SA MO, f. MNO Zmocněnec vlády ČSSR pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk v ČSSR, 1983, kart. 445, sběrač 3350-83-Šp Výstavba sídliště Neředín V – změna letové trasy Olomouc.

³⁶⁸ TOMEK, Prokop – PEJČOCH, Ivo: Černá kniha sovětské okupace, s. 368.

cháající a vstříc[ní]“. Požádal proto plukovníka Dolečka, aby Sovětům za tento přístup vyslovil poděkování.³⁶⁹

Výsledkem jednání byla dohoda o výstavbě nové startovací dráhy, díky níž by mohly vrtulníky vzletat jižním směrem, mimo zastavěnou oblast. Náklady na dráhu včetně nutného příslušenství (řídící věž, dvě radiostanice, osm stojánek pro vrtulníky) činily 23,4 milionů Kčs. Stavbu měla hradit československá strana.³⁷⁰ Se zahájením se počítalo v roce 1985.³⁷¹ V informativní zprávě pro místopředsedu federální vlády Rudolfa Rohlička z konce listopadu 1984 je výstavba na neředínském letišti uvedena jako naléhavý úkol, neboť „*létání [vrtulníků] nad Olomoucí j[e] předmětem stálých stížností čs. občanů*.“³⁷² Nová startovací dráha byla zprovozněna v březnu 1986. Prokop Tomek uvádí, že se nacházela v místech, kde dnes vede dálnice D35 (západní obchvat Olomouce). V roce 1988 navíc hlavní velitelství SSV zakázalo létat nad oblastmi s hustým osídlením a omezilo lety v noci.³⁷³ Záležitost se tedy podařilo poměrně rychle vybavit, zejména co se týče přijetí řešení, které bylo oboustranně uspokojivé. Oběma stranám je třeba přiznat snahu nalézt východisko a během několika let je uplatnit. Nelze však opomenout, že problém předtím zůstal dlouhá léta neřešený, kromě výše zmíněného odklonění letových tras tak, aby nevedly nad nemocnicí. Zodpovědnost za situaci v tomto případě leží i na olomouckém MěNV a ONV, které nepožadovaly nápravu již dříve v souvislosti s výstavbou nových sídlišť v oblasti Neředína a Tabulového Vrchu.

Dále je otázkou, zda byl problém hluku z vrtulníků výstavbou nové startovací dráhy vyřešen úplně. Ještě v únoru 1989 si na něj stěžoval jeden Olomoučan. Zaslal dopis redakci *Rudého práva*, v němž vedle jiných problémů se soužitím se sovětskou posádkou kritizuje létání vrtulníků do pozdních večerních hodin. Uvádí, že vrtulníky „*[n]alétávají na naše domy s odůvodněním, že jsou to pro ně dobré orientační body. [...] Když létají vrtulníky, nemůžeme na dvoře ani promluvit, protože se neslyšíme*“. Problémy podle něj zpochybňovaly oprávněnost sovětské vojenské přítomnosti, ba dokonce samo socialistické zřízení. Velmi výmluvná je pak následující pasáž dopisu: „*Jak mám přesvědčit své děti o tom, že přítomnost sovětských vojsk není okupací, když [děti] přiběhnou v noci, protože je vzbudilo střelení Sov. armády na Libavé a nálety sov. vrtulníků*.“ Dodejme, že tento Olomoučan bydlel na opačném konci města, než se nacházelo letiště...³⁷⁴ Problém s tím, že hluk vrtulníků trval i po zprovoznění nové startovací dráhy, dokládají také zmínky v okresním tisku z počátku devadesátých let.³⁷⁵

Na nedbalém přístupu sovětské posádky k životnímu prostředí a okolí vůbec se nejlépe ukazuje, jak byly mnohé problémy vyplývající ze soužití téměř neřešitelné. Zdá se, že na rozdíl od výstavby nové startovací dráhy zde sovětská strana neměla dostatek vůle uplatnit účinná řešení. A to přesto, že z československé

³⁶⁹ SA MO, f. MNO Zmocněnec vlády ČSSR pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk v ČSSR, 1983, kart. 445, sběrač 3350-83-Šp Výstavba sídliště Neředín V – změna letové trasy Olomouc.

³⁷⁰ TOMEK, Prokop: Dvě armády v Olomouci, s. 12.

³⁷¹ SA MO, f. MNO Zmocněnec vlády ČSSR pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk v ČSSR, 1983, kart. 445, sběrač 3350-83-Šp Výstavba sídliště Neředín V – změna letové trasy Olomouc.

³⁷² SA MO, f. MNO Zmocněnec vlády ČSSR pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk v ČSSR, 1984, kart. 356, sběrač 04006 Informace pro M[ísto]P[ředsedu] V[lády] ČSSR 1984.

³⁷³ TOMEK, Prokop: Dvě armády v Olomouci, s. 12, 14 a 29.

³⁷⁴ SA MO, f. MNO Zmocněnec vlády ČSSR pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk v ČSSR, 1988, kart. 316, sběrač 8303 Stížnosti na letecký provoz sov. letectva.

³⁷⁵ Srov. článek bez uvedeného názvu (s fotografií vrtulníku), in: *Stráž lidu*, 28. července 1990, s. 1; Z redakční pošty, in: *Hanácké noviny*, 17. ledna 1991, s. 5.

strany přicházely stížnosti orgánů státní správy a institucí a projevovala se nespokojenost veřejnosti. Vyřizování stížností bylo zdoluhavým procesem. Dále jej prodlužovalo zprostředkování přes úřad zmocněnce vlády ČSSR pro pobyt sovětských vojsk, kam byly stížnosti podávány. Adekvátního řešení často nebylo dosaženo. Nelze se tedy vyhnout dojmu, že nedbalý přístup sovětské posádky přecházel mnohdy až do bezohlednosti. Československé orgány proti ní celkem nic nezmohly.

Jedním z příkladů jsou stížnosti Školního statku Střední zemědělské technické školy v Olomouci. Školní statek užíval pozemky v blízkosti neředinského letiště. Sověti po nich svévolně projížděli těžkou technikou, čímž ničili porosty. Jiné pozemky byly znečištěny ropnými látkami unikajícími z podzemních nádrží na letišti. Vedení statku si v letech 1983 a 1984 vícekrát stěžovalo KVUSS ČSLA i úřadu zmocněnce vlády ČSSR pro pobyt sovětských vojsk. KVUSS se pokusila situaci řešit a v červnu 1984 svolala jednání. Pokus ztroskotal na tom, že zástupci sovětské strany bez udání důvodu nepřišli. Úřad zmocněnce následně rozhodl velmi podivným způsobem, kterým byl Školní statek poškozen. Dosud svévolné projíždění techniky přes pozemky mělo být legalizováno – pozemky měly být sovětské posádce předány (!). Pokud by Školní statek chtěl náhradu za poškození, musel by iniciovat vyšetřování VB. To by muselo prokázat, že poškození bylo způsobeno jízdou konkrétního sovětského vozidla. Takové řešení pochopitelně mohlo stěžovatele těžko uspokojit. Co se týče znečištění pozemků ropnými látkami, sovětské velitelství údajně přijalo opatření k zamezení jejich úniku.³⁷⁶ Snahu o řešení projevila opět KVUSS ČSLA, která v roce 1984 objednala čištění půdy. Brněnský podnik Geotest vybudoval 35 vrtů a z osmi z nich čerpal měsíčně 100 až 200 litrů ropných látek.³⁷⁷ K jejich prosakování z nádrží na letišti však docházelo i nadále. V roce 1986 na to v dopise úřadu zmocněnce upozornil předseda MěNV Olomouc Josef Votoček.³⁷⁸ V roce 1987 si stěžoval ONV Olomouc a dokonce i KNV Severomoravského kraje. Ještě v roce 1989 se zde ze sanačních vrtů čerpal měsíčně 150 litrů ropných produktů.³⁷⁹ Školní statek ostatně nebyl jediným poškozeným v této lokalitě. Již v roce 1982 si na problém stěžovala jedna občanka. Prosakující ropné látky ohrožovaly její studnu. Šetření České vodohospodářské inspekce tehdy zjistilo porušení hygienických norem. Na základě toho bylo zahájeno výše zmíněné čištění půdy.³⁸⁰

Dalších potíží, které vyplývaly z přítomnosti sovětské posádky, byla celá řada. Vojenské kolony projíždějící městem byly zdrojem nadměrného hluku, prachu a zplodin. Sověti nedbale nakládali s odpady a zakládali černé skládky. Rovněž odhazovali nepotřebnou pěchotní munici ve veřejném prostoru v blízkosti vojenských areálů. Jízda těžkých vojenských vozidel poškozovala cesty. Vozidla také nesprávně parkovala, například na fotbalovém hřišti na Novém Světě. V kasárnech Olomouc-Tabulový Vrch znečišťovala vzduch kotelna, v níž byly vedle nevhodného uhlí z Polska spalovány také odpady. V těchto kasárněch navíc Sověti provozovali zemědělské hospodářství včetně chovu zvířat. Kasárna se přitom nacházela uprostřed velkých sídlišť a v blízkosti nemocnice (!). Ve druhé polovině osmdesátých let bylo na uvedené potíže podáno hned několik stížností. Stěžoval si jak předseda MěNV Olomouc Josef Votoček, tak také ředitel Výrobní správy

³⁷⁶ TOMEK, Prokop: Dvě armády v Olomouci, s. 13.

³⁷⁷ Otřesná pravda o Neředíně, in: *Stráž lidu*, 7. dubna 1990, s. 1.

³⁷⁸ SA MO, f. MNO Zmocněnec vlády ČSSR pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk v ČSSR, 1986, kart. 309, sběrač 06008-86-A Problémy okresu Olomouc a VVP Libavá.

³⁷⁹ TOMEK, Prokop: Dvě armády v Olomouci, s. 13.

³⁸⁰ Otřesná pravda o Neředíně, in: *Stráž lidu*, 7. dubna 1990, s. 1.

vojenských staveb Brno, dále výše zmíněný Olomoučan, který zaslal dopis *Rudému právu*, a rovněž jeden anonym.³⁸¹

Ze soužití se sovětskou posádkou vyplývalo také vzájemné protizákonné jednání mezi obyvatelstvem a vojáky nebo dalšími lidmi, kteří k posádce patřili. Docházelo k trestným činům a přestupkům v různých formách. Již jsme uvedli případy nezákonného obchodu a spekulace. Ty vyplývaly z neoficiálních kontaktů obou skupin a měly jiný charakter – šlo o hospodářskou kriminalitu. Nyní se zaměříme na kriminalitu obecnou, tedy na provinění proti zdraví nebo majetku osob. Obecně bylo více těch případů, kde viníkem byl Sovět a poškozeným československý občan.³⁸² Přesný počet provinění, jež se v období „znormalizované“ společnosti udála v souvislosti s osobami z olomoucké posádky (vojáky i ostatními), není k dispozici. Na základě údajů z let 1972-1973³⁸³ a 1984-1989³⁸⁴ lze pouze vyslovit hrubý odhad. V okrese se za celé období vyšetřovaly stovky dopravních nehod a desítky případů jiného protizákonného jednání, v nichž figurovaly vojenské nebo civilní osoby příslušící k SSV. Ne vždy ovšem šlo o Sověty z olomoucké posádky a na druhé straně nestáli pouze občané Olomouce a okresu. To platí zvláště u dopravních nehod, jejichž účastníci v mnoha případech přes město nebo okres pouze projížděli. Příklady uvedené níže jsou ovšem vybrány tak, aby v nich pokud možno na obou stranách figurovali lidé z Olomouce a okresu.

Přibližme nyní jednotlivé formy provinění. Nejčastější byly dopravní nehody, ve většině případů zaviněné sovětskými vojáky. Podle Prokopa Tomka a Iva Pejčocha bylo příčin mnoho: nízká zkušenost řidičů, nedodržování dopravních předpisů a zásad bezpečné jízdy, únava řidičů dlouhými přesuny bez přestávek na odpočinek, řízení pod vlivem alkoholu. Sovětská vojenská vozidla navíc často byla ve špatném technickém stavu a neodpovídala československým předpisům.³⁸⁵ Dopravní nehody se sovětskou účastí se v Olomouci a v okrese pochopitelně vyskytovaly i v letech 1968-1971. Nejvážnější se stala zřejmě 20. května 1969, v níž přišla o život žena z Hněvotína (asi tři kilometry západně od Olomouce). Srazil ji opilý sovětský voják, který nezvládl řízení automobilu značky ZIL a sjel na chodník. Z místa nehody ujel, aniž zraněné poskytl pomoc. Žena byla se zraněními vnitřních orgánů převezena do nemocnice, kde zemřela. Viník nehody byl odsouzen na pět let v pracovním táboře.³⁸⁶ Z dalších, naštěstí již méně vážných nehod zmiňme například srážku automobilu značky GAZ s motocyklem Jawa. Došlo k ní 26. srpna 1971 na Gorazdově náměstí. Viníkem byl řidič automobilu GAZ, voják ze sovětské posádky v Olomouci. Motocyklistovi nedal přednost v jízdě. Důsledkem bylo lehké zranění spolujezdce motocyklisty. 10. listopadu toho roku srazil jiný voják jedoucí automobilem značky GAZ Olomoučana, který přecházel vozovku na Žižkově náměstí. I v tomto případě bylo zranění „jen“ lehké.

Z let následujících však lze uvést další události, jež skončily tragicky. 22. srpna 1972 na ulici Belojanisově (dnes Rolsberská) najelo sovětské vojenské vozidlo značky GAZ z olomoucké posádky do stojícího nákladního automobilu Tatra. Při střetu byl smrtelně zraněn sovětský voják sedící na místě spolujezdce. Nehodu zavinil řidič sovětského vozu, který řídil pod vlivem alkoholu. 28. listopadu 1973 srazil

³⁸¹ TOMEK, Prokop: *Dvě armády v Olomouci*, s. 8 a 14-15.

³⁸² TOMEK, Prokop – PEJČOCH, Ivo: *Černá kniha sovětské okupace*, s. 78-79.

³⁸³ SOKA Olomouc, f. M5-109 Stráž lidu Olomouc (nezpracovaný fond), Svodky z hlášení VB, 1972, 1973.

³⁸⁴ ABS, Objektový svazek 30415, díl 5, část 7.

³⁸⁵ TOMEK, Prokop – PEJČOCH, Ivo: *Černá kniha sovětské okupace*, s. 84-88.

³⁸⁶ *Tamtéž*, s. 168.

na ulici Polské sovětský automobil dodávkového typu značky UAZ olomouckou občanku, která přecházela cestu. Automobil řídil civilní zaměstnanec sovětské posádky. Olomoučanka utrpěla vážné zranění a zemřela po prevozu do nemocnice.³⁸⁷ 25. března 1976 srazil sovětský nákladní automobil značky GAZ dvě ženy čekající na tramvaj na třídě Míru. Sovětský řidič jel příliš rychle, nezvládl řízení a vjel na nástupní ostrůvek. Osádka vozidla neposkytla těžce zraněným pomoc a z místa ujela. Jedna ze zraněných zemřela ještě téhož dne v nemocnici, druhá naštěstí přežila. Viník nehody byl odsouzen na tři roky vězení. 31. května 1985 se na silnici z Olomouce do Samotíšek (v té době část města, dnes samostatná obec) srazil osobní automobil značky VAZ s nákladním automobilem sovětské posádky v Olomouci značky ZIL. V osobním autě jeli tři lidé. Jeden muž byl na místě mrtev, druhý muž a žena byli těžce zraněni, ale přežili. Nehodu zavinil řidič sovětského automobilu, který řídil pod vlivem alkoholu. Nezvládl řízení a vjel do protisměru. Byl odsouzen na pět let odnětí svobody a na dalších pět let zákazu řízení.³⁸⁸

Příkladem vážné nehody, kterou zavinil československý řidič, je srážka stěhovacího automobilu značky Škoda se stojícími vozidly ZIL. Nehoda se stala 5. dubna 1973 na silnici z Olomouce do Křelova. Byli usmrceni dva sovětské řidiči z posádky ve VVP Libavá. Došlo také ke zranění spolujezdce v nákladním automobilu Škoda a řidiče protijedoucího osobního automobilu značky Fiat. Ten byl posléze zjištěn jako hlavní viník nehody, protože řídil v opilosti a neztlumil dálková světla. Tím oslnil řidiče automobilu Škoda, který přehlédl stojící sovětská vozidla a vrazil do nich.³⁸⁹ Sovětský major z olomoucké posádky se stal obětí dopravní nehody 18. listopadu 1986. Jel jako velitel vozidla značky UAZ po silnici I. třídy č. 35 (dnes dálnice D35) u Mladče (asi šest kilometrů západně od Litovle). Sovětské vozidlo předjížděl nákladní automobil s přívěsem, jehož řidič nedodržel potřebný boční odstup a zachytil je. Následně bylo odhozeno na jiný nákladní automobil s přívěsem, který jel před ním. Po nárazu se převrátilo. Oba řidiči nákladních automobilů z místa nehody ujeli, aniž zastavili. Vyšetřování nezjistilo totožnost řidičů ani typ automobilů.³⁹⁰ I další tragická nehoda, 23. června 1987 u Křelova, byla zřejmě vinou československého občana, který se však zároveň stal obětí. Šlo o cyklistu z Olomouce, jenž zezadu vrazil do stojícího sovětského vozidla značky ZIL od vojenského útvaru z Vysokého Mýta. Vozidlo zastavilo kvůli poruše. Cyklista údajně nevěnoval jízdě dostatečnou pozornost a nedíval se před sebe. Srážkou utrpěl vážná zranění, kterým na místě podlehl.³⁹¹

Další formou provinění bylo napadání a (ze strany sovětských vojáků) znásilnění či pokus o ně. Prokop Tomek a Ivo Pejčoch uvádějí, že obecně ke vzájemnému napadání docházelo často pod vlivem alkoholu. Roli mohlo hrát též jazykové nedorozumění a kulturní rozdíly. Píší dále: „*Politická motivace byla zpravidla skrytá, ale na čs. straně ji nelze většinou vyloučit.*“³⁹² Příčinou znásilnění nebo pokusů o ně byla podle těchto autorů nucená dlouhodobá sexuální abstinence mladých sovětských vojáků základní služby. Příležitost k tomuto provinění se naskytla buď při svévolném opuštění kasáren, nebo případně při přesunu vozidlem, kdy

³⁸⁷ SOKA Olomouc, f. M5-109 Stráž lidu Olomouc (nezpracovaný fond), Svodky z hlášení VB, 1971, 1972, 1973.

³⁸⁸ TOMEK, Prokop – PEJČOCH, Ivo: *Černá kniha sovětské okupace*, s. 244-245 a 320-321.

³⁸⁹ SOKA Olomouc, f. M5-109 Stráž lidu Olomouc (nezpracovaný fond), Svodky z hlášení VB, 1973.

³⁹⁰ ABS, Objektový svazek 30415, díl 5, část 7, Příloha č. 1 k Situační zprávě za oper. den 18.11.-19.11.1986.

³⁹¹ ABS, Objektový svazek 30415, díl 5, část 7, Dopravní nehoda s účastí vozidla sovět. armády – hlášení. Se smrtelným zraněním cyklisty.

³⁹² TOMEK, Prokop – PEJČOCH, Ivo: *Černá kniha sovětské okupace*, s. 94.

voják svezl stopařku.³⁹³ Uvedme opět několik konkrétních případů z Olomouce. V dubnu 1973 se na Dukelské ulici, v blízkosti kasáren na Pasteurově, pokusil opilý voják oloupit dvě ženy. S pomocí manžela jedné z nich mu v tom zabránily. Voják se dal na útěk k nedaleké řece Moravě, do které spadl. Vytáhla jej přivolaná hlídka VB. Posléze byl odveden na služebnu, kde jej převzal sovětský major. V listopadu toho roku napadl v Neředíně opilý voják dvě mladé ženy a pokusil se jednu z nich znásilnit. Druhá z nich začala volat o pomoc a utíkat. Voják ji nejprve pronásledoval a uhodil, poté z místa utekl. Skrýval se v jedné zahradě, kde jej zadrželi čtyři českoslovenští občané. Za pomoci sovětského majora byl odveden na služebnu VB.³⁹⁴ 30. března 1987 byl v ulici Na Hradě napaden a zbit středoškolák z Olomouce. Pachatelé jej bili do obličeje a poté jej shodili na zem a kopali do něj. Následně mu ukradli digitální hodinky v ceně 200 Kčs a utekli. Šlo o tři Sověty. Zvláště závažné je, že jeden z nich byl žák základní školy Julia Fučíka, ještě nezletilý. Ostatní dva byli vojáci z olomoucké posádky.³⁹⁵

Proviněním československých občanů byla například rvačka v Bzenecké vinárně na náměstí Míru (dnešní Horní náměstí) 10. prosince 1973. Vzhledem k místu v ní mohl hrát roli alkohol, ač ve zprávě VB to není uvedeno. Rvačku vyprovokoval důstojník ČSLA, k němuž se připojili dva Olomoučané. Společně napadli dva sovětské důstojníky a také vstupenkáře, který se snažil rvačku zabránit. Jeden ze sovětských důstojníků byl zraněn na oku. Českoslovenští občané jinak na Sověty útočili spíše slovně, urážkami, které však byly chápány jako politicky závažné a trestně stíhány.³⁹⁶ Došlo však také k útoku na civilního zaměstnance sovětské posádky ze strany jednoho Olomoučana, jehož následkem bylo velmi vážné zranění. Snad se jednalo o krvácení do mozku, jehož následkem Sovět zemřel. Stalo se to 9. září 1989 v pohostinství na Novém Světě. Mohl tedy opět hrát roli alkohol, ač ani tady to zpráva VB neuvádí. Střetu předcházela slovní rozepře obou aktérů, načež se vzájemně fyzicky napadli. Olomoučan následně Sověta udeřil pěstí do hlavy. Sovět upadl na zem, poté vstal, vyšel ven před pohostinství a znovu upadl. Nalezli jej tam další Sověti z posádky, kteří zavolali záchrannou službu. Zraněný však zemřel krátce po jejím příjezdu. Viník byl vzat do vazby a obviněn z ublížení na zdraví.³⁹⁷

Nejtragičtější zločin, jehož se dopustil příslušník sovětské posádky v Olomouci, byla trojnásobná vražda 3. dubna 1981 v Břuchotíně (v té době součást Olomouce, dnes součást obce Křelov-Břuchotín). Prokop Tomek a Ivo Pejčoch ji hodnotí jako „*rozsahe, ale i brutalitou nejotřesnější[i] krimináln[i] přípa[d] v dějinách pobytu sovětských vojsk na československém území.*“³⁹⁸ Olomoucký občan zde ztratil manželku a dvě děti... Vraždu spáchal sovětský voják, který zběhl od útvaru v Olomouci-Neředíně. Vloupal se do domu, kde ukradl potraviny, hodinky, dva snubní prsteny, dámské oblečení a další věci. Žena s dětmi jej vyrušila, když se vrátila domů. Voják je napadl kladivem a způsobil jim těžká poranění hlavy, jimž podlehl. Žena a mladší dítě zemřely ještě téhož dne, starší dítě o den později v nemocnici. Vrah z domu utekl. Převlékl se do ukradeného oblečení a vojenskou uniformu ukryl. Byl zadržen následujícího dne ráno na Foerstrově ulici v Olomouci, kde se pokoušel ukrást osobní automobil. Byl odsouzen k trestu smrti zastřelením.

³⁹³ *Tamtéž*, s. 93-94.

³⁹⁴ SOKA Olomouc, f. M5-109 Stráž lidu Olomouc (nezpracovaný fond), Svodky z hlášení VB, 1973.

³⁹⁵ ABS, Objektový svazek 30415, díl 5, část 7, Trestná činnost příslušníků sovětské armády – hlášení.

³⁹⁶ SOKA Olomouc, f. M5-109 Stráž lidu Olomouc (nezpracovaný fond), Svodky z hlášení VB, 1972, 1973.

³⁹⁷ ABS, Objektový svazek 30415, díl 5, část 8, Smrtelné zranění st. přísl. SSSR – hlášení.

³⁹⁸ TOMEK, Prokop – PEJČOCH, Ivo: *Černá kniha sovětské okupace*, s. 288.

S případem byla spojena snaha StB šířit v olomouckém okrese dezinformaci o totožnosti vraha, kterým měl být dělník zahraničního původu, projíždějící přes okres. Pokyn dezinformaci šířit byl vydán již 5. dubna. Tím se mělo zabránit, aby se pravdu o zločinci dozvěděli představitelé československé opozice. StB se nepochybně obávala, že by toho „zneužili“. Dezinformace vyvolala odpor občanů a uvedla do složitého postavení místní funkcionáře KSČ, s nimiž StB své rozhodnutí předem nekonzultovala. Posléze začali o případu informovat pravdivě. Občané na zločin reagovali se strachem a s pochopitelným značným rozhořčením. K protisovětským vystoupením či k výraznému zhoršení vztahu k posádce však nedošlo. Pohřeb obětí v olomouckém krematoriu 10. dubna provázela zvláštní opatření SNB, která měla zabránit očekávaným protestům. Smutečního obřadu se zúčastnilo asi tisíc osob, mezi nimiž byli také příslušníci SNB a LM v civilu. Shromáždění však proběhlo v klidu.³⁹⁹

Méně závažnou formou protizákonného jednání v soužití se sovětskou posádkou byly krádeže a vloupání. Zde nešlo o násilí proti lidem, ale pro poškozené to byly jistě velmi nepříjemné události. Například v srpnu, září a říjnu 1972 kradli sovětsí vojáci v Topolanech (v té době samostatná obec, dnes součást Olomouce necelé tři kilometry od Neředína). Ze dvou zahrad odcizili asi 220 kilogramů jablek. Také se dvakrát vloupali do místní prodejny Jednota, kde odcizili zboží za celkem asi 600 Kčs. Během roku 1973 spáchali několik krádeží v pevnůstce v Neředíně, která sloužila jako skladovací prostor. Ze skladu civilní obrany patřícího organizaci Svazarm ukradli křísící přístroj a dva páry gumových holínek. Z radiolokátoru, který byl rovněž majetkem této organizace, odcizili technické vybavení. Ze skladu podniku Drobného zboží vzali pět dovozových rohoží. Celková způsobená škoda dosáhla výše přes 16 tisíc Kčs, z čehož největší položkou bylo technické vybavení radiolokátoru (15 tisíc Kčs).⁴⁰⁰ V tomtéž roce byl jeden voják zjištěn jako pachatel 60 vloupání do chat v okolí Olomouce. V září 1974 se sovětsí vojáci opakovaně vloupali do ubytovacích prostor Vojenských staveb v Olomouci a ukradli věci v celkové hodnotě asi 6 500 Kčs.⁴⁰¹ Od února do června 1985 se dva praporčíci dopustili celkem 26 vloupání do osobních aut ve městě. Kradli autorádia, přehrávače a oblečení a způsobili celkovou škodu ve výši 77 800 Kčs.⁴⁰² Ze strany československých občanů šlo například o krádež bundy sovětského důstojníka 11. ledna 1972 v olomoucké vinárně Vegeta. Bunda byla kožená v hodnotě 1200 Kčs. Byla nalezena u pachatele a vrácena majiteli. Pachatel byl obviněn z přečinu.⁴⁰³

Docházelo i ke kuriózním případům. V noci z 30. dubna na 1. května 1988 odcizil sovětský občan příslušící k olomoucké posádce (není známo, zda voják či civilista) kytaru, která patřila mladému Olomoučanovi. Jde zároveň o příklad setkání mimo oficiální „družbu“. Popis případu vychází z výpovědi Olomoučana při výslechu na VB. Se Sovětem se shodou okolností seznámil v Moravské restauraci na náměstí Míru. Následně se společně vydali na cestu domů. Přitom popíjeli víno, které patřilo Sovětovi. Odjeli autobusem na Tabulový Vrch, kde pokračovali v popíjení a hovořili o svých zálibách. Olomoučan

³⁹⁹ *Tamtéž*, s. 284-288; TOMEK, Prokop: Dvě armády v Olomouci, s. 25.

⁴⁰⁰ SOKA Olomouc, f. M5-109 Stráž lidu Olomouc (nezpracovaný fond), Svodky z hlášení VB, 1972, 1973.

⁴⁰¹ VHA, f. MNO Zmocněnec vlády ČSSR pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk v ČSSR, 1974, sběrač 004003 Věc: zprávy o plnění smlouvy – 1973; sběrač 004057 Zprávy o plnění smlouvy 1974.

⁴⁰² SA MO, f. MNO Zmocněnec vlády ČSSR pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk v ČSSR, 1986, kart. 309, sběrač 06010-86-7S(?) Plnění smlouvy za rok 1985.

⁴⁰³ SOKA Olomouc, f. M5-109 Stráž lidu Olomouc (nezpracovaný fond), Svodky z hlášení VB, 1972.

řekl, že hraje na kytaru. Sovět jej požádal, aby ji přinesl. Mladík bydlel nedaleko, kytaru skutečně přinesl a zahrál tři písně. Poté ji na chvíli odložil. Sovět ji vzal a vyzval Olomoučana, aby šel s ním a zahrál dětem a manželce (což byl dosti podivný požadavek, vzhledem k pozdní večerní hodině). Olomoučan odmítl a Sovět s kytarou utekl. Olomoučan se pokusil jej hledat na uzavřeném sovětském sídlišti u letiště v Neředíně, ale nenalezl jej. Při hledání však zvonil na jednotlivé byty, čímž rušil noční klid. Sověti jej zadrželi asi jednu hodinu po půlnoci a předali VB. Odcizená kytara prý měla cenu 16 tisíc Kčs. Není známo, zda se Olomoučanovi vrátila.⁴⁰⁴ Jiný poněkud kuriózní a i lehce úsměvný případ krádeže se odehrál 12. července 1989 v Daskabátě (10 kilometrů východně od Olomouce). Dva sovětsí seržanti z olomoucké posádky zde v neoploceném sadu trhali ze stromů ovoce. Při této činnosti je vyrušil syn majitele sadu, který na ně pustil psy. Jednomu Sovětovi se podařilo utéct za potok ohraničující sad. Druhý však upadl poté, co seskočil ze stromu. Psi jej pokousali a lehce zranili. Jeho kamarád dvakrát vystřelil do vzduchu ze samopalů slepými náboji, aby je zastrašil. Záležitost se údajně nestala předmětem pozornosti místních, protože se odehrála na okraji obce v blízkosti lesa. Byla vyřízena kázeňským postihem ze strany velitele útvaru, ke kterému seržanti patřili.⁴⁰⁵

Vraťme se nyní ještě krátce k protestům proti přítomnosti sovětských vojsk, které byly ve „znormalizované“ společnosti jevem zcela vzácným, izolovaným, a proto málo významným.⁴⁰⁶ Jedním z ojedinělých případů v Olomouci byl jistý leták, který koncem října 1984 našla manželka jednoho sovětského důstojníka ve dveřích do bytu. Obsah letáku, blíže neznámý, měl porušovat zákon o hanobení států světové socialistické soustavy a o hanobení národa, rasy a přesvědčení. Zřejmě tedy urážel SSSR a Sověty. Žena podobné letáky viděla na dveřích sousedních bytů, kde rovněž bydlely rodiny sovětských důstojníků. K incidentu došlo v domě na ulici Skupova (Olomouc-Nové Sady), obývaném společně československými a sovětskými občany. Důstojník leták odevzdal svému nadřízenému.⁴⁰⁷

Protestní projevy byly ojedinělé i při výročí vstupu vojsk v srpnu, které by se k nim nejspíše nabízelo. Stranické, státní a bezpečnostní orgány sice v „srpnových dnech“ držely pohotovost a přijímaly bezpečnostní opatření,⁴⁰⁸ ale zdá se, že to nebylo nutné. Pouze v roce 1978 byl v Olomouci na ulici Lipenská zjištěn nápis bílou barvou „*Rusi pryč*“ a na automobilu dopravního podniku, taktéž bílou barvou, „*1968-1978 a hákový kříž*“. Na dalších dvou místech ve městě byly nalezeny samostatné hákové kříže. MěV KSČ v Litovli obdržel anonymní dopis, jehož pisatel se hlásil blíže neznámým způsobem „*k srpnu 1968*“. Jinak informativní zpráva konstatuje, „*že v okrese Olomouc je dobrá politická atmosféra. [...] Uvedené případy lze charakterizovat jako ojedinělé.*“⁴⁰⁹ O rok později bylo na silnici u obce Pňovice (asi šest kilometrů od Litovle

⁴⁰⁴ ABS, Objektový svazek 30415, díl 5, část 8, Vniknutí do prostoru vojsk SA na Neředíně a zadržení z jejich strany dne 1. 5. 1988 kolem 01.00 hodin.

⁴⁰⁵ ABS, Objektový svazek 30415, díl 5, část 8, Trestná činnost sovět. vojáků – předběžná zpráva; Trestná činnost sovět. vojáků – dodatek – hlášení.

⁴⁰⁶ TOMEK, Prokop – PEJČOCH, Ivo: *Černá kniha sovětské okupace*, s. 62-63.

⁴⁰⁷ ABS, Objektový svazek 30415, díl 5, část 7, [V. I. K.], přísl. Sovětské armády – zajištění letáku s protistátním motivem dle § 104 v souběhu s § 198.

⁴⁰⁸ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 149, Zápis 8. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 9.8.1973; kart. 202, Zápis 9. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 24. srpna 1978; kart. 247, Zápis 9. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 18. srpna 1983.

⁴⁰⁹ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 202, Zápis 9. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 24. srpna 1978.

severovýchodním směrem) zjištěno několik nápisů blíže neurčených.⁴¹⁰ V dalších letech se informace o průběhu „srpnových dnů“ v okrese v zápisech ze zasedání předsednictva OV KSČ ani neobjevuje. Lze tedy předpokládat, že žádné projevy protestu nebo jiné neobvyklé jevy nebyly zjištěny. Pro léta 1985 a 1987 to dokládají situační zprávy StB.⁴¹¹

Teprve měnící se atmosféra ve společnosti v roce 1989 narušila v Olomouci a v okrese stereotyp „znormalizovaného“ období. Straničtí představitelé se obávali vystoupení československé opozice k 21. výročí vstupu vojsk. Nebylo divu, vždyť o rok dříve na Václavském náměstí v Praze demonstrovalo několik tisíc lidí za odchod sovětských vojsk z ČSSR.⁴¹² Nyní se podle mínění předsednictva OV KSČ mohlo něco podobného odehrát také v Olomouci. Na jeho zasedání 10. srpna 1989 byla přijata rozsáhlá bezpečnostní opatření, ne nepodobná těm, která platila v „srpnových dnech“ v období tzv. konsolidace. Po linii ONV měl být zrušen folkový koncert plánovaný na 20. srpna v olomouckém Letním kině. Vedoucí tajemník OV KSČ Vladimír Janota upozornil na jiné možné rizikové události: zahájení letní květinové výstavy Flora Olomouc (18. srpna), svěcení biskupa v dómu sv. Václava (26. srpna) a Hanácké dožínky v Náměstí na Hané.⁴¹³ 21. srpna se pokus o manifestaci skutečně objevil (na náměstí Míru), ale byl neúspěšný. Podle zprávy v tisku se účastnilo jen 26 osob. Pokus skončil tím, že je VB předvedla na služebnu k ověření totožnosti. Na místě kontrolovala totožnost několika dalších desítek lidí, zřejmě přihlížejících. *Stráž lidu* k akci napsala, že prý „všechny podpisové akce, manifestace či provokační shromáždění nelegálních skupin pracujících našeho okresu jednoznačně odsoudili a nadále odsuzují.“⁴¹⁴ Z tohoto pohledu tak manifestace ani nemohla mít úspěch... Těžko by si tehdy někdo představil, že neuplyne ani půl roku a na témže místě bude velká demonstrace za odchod sovětských vojsk z Olomouce i z Československa. Na konci ledna 1990 se k ní sešlo více než dvacet tisíc lidí. To však již bylo po listopadové revoluci ve zcela změněných politicko-sociálních poměrech.⁴¹⁵

⁴¹⁰ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 212, Zápis 39. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 23.8.1979.

⁴¹¹ ABS, Objektový svazek 30415, díl 4, část 2, Prováděná opatření k výročí internacionální pomoci zemí Varšavské (sic) smlouvy; Opatření k výročí internacionální pomoci – výsledek šetření.

⁴¹² TOMEK, Prokop – PEJČOCH, Ivo: *Černá kniha sovětské okupace*, s. 67.

⁴¹³ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 294, Zápis 34. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 10.8.1989. Srov. SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 125, Zápis 22. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané dne 7.8.1969; kart. 131, Zápis 33. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané dne 6. srpna 1970.

⁴¹⁴ Manifestace se nekonala, in: *Stráž lidu*, 26. srpna 1989, s. 2.

⁴¹⁵ JANKŮ, Josef: Děkuje za návštěvu, in: *Stráž lidu*, 30. ledna 1990, s. 1.

Kapitola 4

Svědectví pamětníků⁴¹⁶

„Působili jak relikvie, jak ze starých časů. Armáda – poměrně moderní zbraně, mezikontinentální rakety, a proti tomu ten voják, jak o desítky let zpátky.“

výpověď pamětníka⁴¹⁷

Pro lidi, kteří v Olomouci (případně v jeho blízkém okolí) žili v sedmdesátých a osmdesátých letech, se přítomnost sovětské posádky nacházela na pozadí každodenního života. Došlo-li k neobvyklé události, například osobnímu setkání s někým z posádky, dokonce se „prolomila“ do prostoru jejich osobního života. Výpovědi pamětníků uvedené v této kapitole zachycují příklady individuální zkušenosti – dojmy, obrazy, prožitky vyplývající ze soužití se sovětskou posádkou. Prostřednictvím předchozího výkladu jsou zasazené do širšího kontextu. To se jeví jako nezbytné, abychom jim lépe porozuměli.⁴¹⁸ Je třeba, aby čtenář při čtení čtvrté kapitoly podržel v paměti představu o soužití s posádkou, kterou podává třetí kapitola, potažmo celý předchozí výklad. Většinu výpovědí nelze přesně datovat, což by ovšem bylo vedlejší. Důležité je říci, že zůstáváme v časovém rámci stanoveném předchozí kapitolou. Věnujme nejprve pozornost výpovědím, které vyplývají z pohledu „zdálky“. Tento pohled lidé získávali, když osoby patřící k posádce potkávali letmo ve veřejném prostoru, který s nimi sdíleli. Zároveň se zde ukazuje celkový postoj daného pamětníka k posádce. Ostatně, velká většina občanů nejčastěji právě takto potkávala vojáky a další lidi, kteří k posádce příslušeli. Osobní setkání (ve výkladu se k nim dostaneme níže) neprožil každý, kdo se do výzkumu zapojil.

Kontakty s lidmi, kteří patřili k sovětské posádce, pamětníci nevyhledávali a snažili se jim vyhybat.⁴¹⁹ Například pro paní M. snaha vyplývala z jednoznačně odmítavého postoje: *„Prostě jsme je neviděli. Chodili jsme skrz ně. Byli tu fyzicky, ale nechtěli jsme je vidět. Jak kdo, samozřejmě. V životě jsem s nimi nemluvil. [...] Prostě to byli okupanti. [...] Vzpomínám na to velmi negativně.“*⁴²⁰ Odmítavý postoj si vybavuje i pan T. (II.): *„My jsme vlastně měli jaksi pocit, že bysme se s něma vůbec neměli bavit a neměli bysme se na ně usmívat [...]. Jo, třeba těch vojáků obyčejných [základní služby, pozn. aut.] by mně bylo líto, že bych asi tušil, že moc nevědí, kde jsou a proč tu jsou a tak, ale stejně jsem si říkal, že by člověk neměl... že by se jim měl vyhybat.“* Sovětskou posádku si vybavuje také jako určitým způsobem skrytou: *„[Vojáci] nebyli příliš vidět [...], jenom ti důstojníci se občas objevili, [vojenská] auta jezdily občas přes Olomouc, a ti vojáci*

⁴¹⁶ Tato kapitola je upravenou verzí autorovy studie Lidé z obsazeného města. Sonda do vzpomínek pamětníků přítomnosti sovětské posádky v Olomouci. Studie vznikla za podpory MŠMT, grant IGA_FF_2018_006 Společnost v historickém vývoji od středověku po moderní věk IV.

⁴¹⁷ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s panem Z., 10. července 2018.

⁴¹⁸ Srov. ZAPLETAL, Aleš: Lidé z obsazeného města, s. 307.

⁴¹⁹ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s panem B., 6. srpna 2018; rozhovor s paní B., 6. srpna 2018; rozhovor s panem D., 6. března 2019; rozhovor s panem J., 24. října 2018; rozhovor s panem L., 19. června 2018; rozhovor s paní M., 15. července 2018; rozhovor s paní N., 11. února 2019; rozhovor s panem R., 3. října 2018; rozhovor s panem T. (II.), 26. března 2018; rozhovor s panem Z., 10. července 2018; rozhovor s paní Z., 27. července 2018; písemné svědectví paní H., 30. května 2018; písemné svědectví pana O., 10. listopadu 2018.

⁴²⁰ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s paní M., 15. července 2018.

[základní služby, pozn. aut.] *vlastně nesměli ta kasárna vůbec opustit.*“ Podle něj bylo důvodem skrytosti, že Sověti „*vlastně věděli, že je nemáme rádi a že je lepší, aby nám příliš nechodili na oči.*“ V souvislosti s tím uvádí zvláštní vzpomínku. Bydlel nedaleko kasáren na Novém Světě. Jednou v noci se probudil podivným zvukem „[...] *asi, já nevím, ve tři, ve čtyři hodiny ráno.*“ Zvuk mu připadal, „*jako kdyby venku pršelo silně. Tak jsem šel k oknu a zjistil jsem, že to v tu noc jde ta Sovětská armáda [...]. To byl zvuk těch stovek a tisíců bot, který šly po silnici.*“ Vnímá v tom určitý posun oproti počátečnímu období po 21. srpnu 1968. Vzpomíná, že tehdy se sovětská vojska ve veřejném prostoru okázale prezentovala. Když se v jednotlivých útvarech měnilo mužstvo, pochodovali vojáci ulicemi do kasáren z hlavního nádraží, kam přijeli vlakem ze SSSR. Při přesunu „*vpředu šla dechovka.*“ Později „*to najednou utichlo [...] a nebyli v ulicích vidět.*“ Pan T. (II.) uvádí, že lidé si říkali: „[...] *už dlouho jsme je [neviděli], jak to, že nechodí – a pak najednou se zjistilo, že chodí v noci.*“⁴²¹

O odmítavém postoji k lidem ze sovětské posádky hovoří také paní J., jejíž zkušenost se vztahuje k osmdesátým letům. Tehdy v Olomouci studovala a posléze pracovala: „[...] *my jsme se jim vyhýbali. My jsme v podstatě se na ulicích chovali jako – jako kdyby oni byli duchové. Jako kdyby nebyli. [...] kolem nich se takzvaně chodilo jenom. Nebo možná lidi tak jako spíš přecházeli na druhou stranu ulice.*“ Podle jejího názoru ani nebylo zájmem sovětských velitelů, aby k nějakým setkáním docházelo: „*Oni věděli moc dobře, jak normální lidé to tady vnímají, tu jejich přítomnost každodenní a že jim to teda připomíná nějaký jho, do kterýho jsme zapřažení a že to není normální. Takže oni [sovětské velitelé, pozn. aut.] těžko mohli očekávat, že my tady budeme nějak jim přizvukovat a budeme říkat, no my jsme tak rádi, že vás tady máme – to asi těžko, to zas tak blbě nebyli.*“ Sovětskou posádku v Olomouci označuje za „*v podstatě takové ghetto. Ale ghetto, které se vytvořilo samo pro sebe, ne že by ho vytvořil někdo. Bylo otevřené, ale ti lidi tam žili v takovém nějakém tom svém...*“ Sídliště se jí zdála jako místa, „*kam normální člověk nechodil. Prostě tam nechodil.*“ Lidé příslušící k posádce na ni působili velmi nedobрым, až odpudivým dojmem, v rozporu s dobrým vkusem: „[...] *mně celá tady ta komunita přišla naprosto... já nevím, jak to mám říct. Je na to pěkné německé slovo „unappetitlich.“ Bylo to prostě nechutné. [...] Oni byli takoví „schmutzig“. [...] Celé to bylo takové zatuchlé. Ty jejich [vojáků] uniformy a ty jejich manželky [...], ty děcka s těma velikánskýma mašlema... Prostě bylo to takový neakceptovatelný.*“ Dojem byl patrně umocněn tím, že paní J. do Olomouce přišla z Ostravy, kde vyrostla. Tam podle ní panovala úplně jiná atmosféra – obecně, nejen tím, že v Ostravě nebyla sovětská posádka. V rozhovoru obě města hodně srovnává a srovnání dopadá ve prospěch Ostravy. Dodejme, že využití německých slov je dáno tím, že pamětnice němčinu vystudovala a má k tomuto jazyku blízko.⁴²²

Pan D. vnímal oddělenost mezi lidmi příslušícími k sovětské posádce a obyvatelstvem města takto: „[...] *oni nechodili do našich kin, do našich hospod. [...] Rusi [rozumí se Sověti – tak i dále, pozn. aut.] měli svoje, my jsme měli svoje. Nikdy se nepletli nám do života.*“ Jedinou výjimkou byl černý obchod: „*Prodat jo, koupit jo, ale nic víc.*“ Vzpomíná ovšem na časté přesuny vojenské techniky: „*Sovětská armáda se pohybovala často městem [...], nikdo neměl přehled, kde všude jsou. [...] Podle mě nemuseli hlásit, když*

⁴²¹ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s panem T. (II.), 26. března 2018.

⁴²² Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s paní J., 4. dubna 2018.

někam jeli.“ Lidé podle něj posádce nevěnovali mnoho pozornosti, *„měli svoje starosti [...] s nedostatkem zboží, jak sehnat byt, a tak.“* Zvykli si a posádku chápali jako nutné zlo. Ani on sám se o ni příliš nezajímal. Důvod toho vidí i v propagandě: *„Komunisti nás krmili, že tady musí Rusové [míni Sovětskou armádu, pozn. aut.] být, a my jsme tomu kolikrát věřili. Oni říkali, že nás Rusové chrání před imperialisty. Komunisti šířili strach [...] fámama, který sis nemohl ověřit. Byls rád, že tady Sovětská armáda udržuje mír, pořádek.“* Někteří lidé (*„ta stará komunistická garda“*) navíc podle něj *„byli rádi, že nás chrání Sovětská armáda.“* Propagandu akceptoval i on sám: *„Bral jsem to, že je to náš spojeneckej národ, že nejde proti nám.“* Prožil jednu nepříjemnou situaci, o níž ještě bude řeč. Jinak neměl s přítomností sovětské posádky problém: *„Nemůžu říct, [...] že by mi nějak ubližovali [...], že by nás mladý lidi to nějak omezovalo.“*⁴²³

Pan L. vzpomíná na to, že lidi patřící k sovětské posádce vídal na ulicích denně: *„[...] to nebyli jenom vojáci, to byli i civilové, to byli důstojníci a jejich paničky, anebo vlastně i celý rodiny někdy“*. Bydlel na Nové Ulici, tedy v blízkosti sovětských vojenských objektů i bytových domů. V sedmdesátých letech chodil do školy podél kasáren. Někdy se stalo, že *„[sovětský] voják vykoukl zpoza plotu a volal na mě, jestli nemáme cigarety. [...] Tak jsem řekl, že nekouříme, že cigára nemáme“*. Na druhé straně podobně jako další pamětníci uvádí, že rodiny důstojníků byly od ostatních obyvatel města izolovány. Dokonce se *„nesměly stýkat s našima lidma. Tomu oni [míni snad velitelství posádky, pozn. aut.] se snažili všemožně bránit.“* Pan L. vnímal přítomnost posádky negativně, což spojuje s tím, že měl *„docela silnou protikomunistickou výchovu“*. Doma o situaci mluvili jako o okupaci a bylo to časté téma. Vzpomíná, že jeho rodina *„tu okupaci nesla poměrně těžce, zvlášť otec, ten v podstatě se tím užíral neustále. [...] často [jsme] reflektovali tu realitu té okupace [...] a samozřejmě, že jsme to vnímali jako velký bezpráví.“* Rozhovory nebyly příliš nadějné, *„že vlastně je to [přítomnost Sovětské armády] něco, z čeho není východisko, že ten náš národ dopadl špatně. [...] tak do poloviny osmdesátých let to vypadalo, že je to navěky. Pak se začaly pomalinku ledy lámat.“* Ze vzpomínek nicméně zaznívá určitý soucit s vojáky základní služby: *„[...] já jsem je vnímal jako okupanty, jakkoli mi bylo jasné, že ti kluci, že jim... asi není úplně nejlíp. [...] já jsem je vnímal jako okupanty. I když to byli kluci, kteří vlastně za nic nemohli“*.⁴²⁴

Paní N. v Olomouci bydlela a pracovala v osmdesátých letech. Přítomnost sovětské posádky vnímala negativně. Vzpomíná, že se o posádce i v té době mluvilo (v soukromí) jako o okupantech. Lidi patřící k sovětské posádce denně potkávala na ulici. Působili na ni nadřazeně: *„[...] byli docela takoví... nechci říct nepřátelští, ale dávali už na tý ulici na povrch [najevo, pozn. aut.], že „my tady vládnem.“ Něco takovýho.“* Když je potkala, tak raději ustoupila stranou. Nadřazenost ovšem pozorovala zvláště u důstojníků, u vojáků základní služby tolik ne. Důstojníci se podle ní cítili *„být pány.“* Vybavuje si rovněž zvláštní praxi ze skladů textilu (pracovala na krajském oddělení nákupu v podniku Oděvy): *„[...] přicházely do těch skladů, ta vrchnost sovětská [míni ženy důstojníků, pozn. aut.] a jim byly ty nejlepší kousky nabízeny. Pak teprv to šlo do obchodů. [...] když jsem přijela do skladu Oděvů [...], tak tam jsem je potkala a musela jsem čekat, až oni si vyříděj to svoje [...]. Vyloženě oni měli přednost.“* Také jí se rodiny důstojníků zdály *„izolovaný ve svých domech.“* Vysvětluje to obavami na sovětské straně, *„že je český národ nepřijme, že jsou okupanti“*.

⁴²³ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s panem D., 6. března 2019.

⁴²⁴ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s panem L., 19. června 2018.

Sama se vyhýbala příležitostí promluvit s někým, kdo k posádce patřil. Pouze radila sovětským ženám, když se ptaly na cestu. Neodvážila by se je oslovit jako první. Zachovávala tedy odstup, nevybavuje si však pocity nepřátelství, ale smíření se situací: „*Jsmo netušili, že taky někdy odejdou, takže jsme si říkali: musíme s tím žít. [...] jednou jsou tady, jsou to taky lidi jako my a potřebují nějak žít. [...] nemůžeme je nějak... odsuzovat, taky tady nešli dobrovolně [...]. Protože co proti tomu [míní přítomnost posádky, pozn. aut.] šlo dělat? Že – je nějak přijmout, spíš je trpět.*“⁴²⁵

Paní Z. popisuje vztah, který lze označit za chladný, a to z obou stran: „*Když nemáš někoho rád, tak se mu snažíš vyhnout. Přátelský vztah, to vůbec ne. Myslím, že vzájemně jsme se nějak... Oni neměli rádi nás, my jsme neměli rádi je.*“ Ke konfliktům však podle ní v zásadě nedocházelo: „*[...] nějaký potyčky, nebo že bys mu [člověku patřícímu k sovětské posádce, pozn. aut.] nadával, to ne.*“ Přítomnost posádky vnímala jako „*nutné zlo. Když rachotily v noci tanky, tak člověk nadával, ale jinak ani ne.*“⁴²⁶ Paní H. uvádí pochopení pro situaci Sovětů v Olomouci, zejména rodin důstojníků: „*Víc než vojáky jsem potkávala na ulici i v obchodě manželky důstojníků s jejich dětmi. Časem jsem si uvědomila, že to tady taky nemají jednoduché. Byli vytrženi ze svého prostředí, školy, jazyka, okolí, na které byli zvyklí.*“⁴²⁷ Paní B. konstatuje prostě: „*[...] člověk [se] jim [Sovětům] snažil vyhýbat. Potkávali jsme se s nimi víc akorát v tom [sovětském] obchodě.*“ Na vojáky základní služby vzpomíná se soucitem: „*ubozí kluci*“.⁴²⁸

Pan B. uvádí, že se sovětskými vojáky se nestýkal. Civilisty, kteří k posádce patřili, nezmiňuje vůbec. Hovoří však o některých lidech, již se přítomnost posádky pokusili využít ve svůj prospěch. Vzpomíná, že „*takovejch bylo taky dost.*“ Vnímá v tom určitý vývoj: „*V období hned po invazi od nich [Sovětů] dávali všichni ruce pryč, ale potom ten odpor začal ubývat. Já jsem si toho všiml až později. Jel jsem autem kolem [neředitelského] letiště, které obsadili. Tam stálo jedno české auto za druhým, naši soudruzi přišli navazovat družbu.*“ Podle něj pro tyto lidi znamenalo navázání kontaktu se sovětskou posádkou „*začátek jejich kariéry.*“ Šlo také o to, co mohli získat od samotných Sovětů. Říká, že „*se nechali zkorumpovat, šli na to úplně pragmaticky.*“ Konkrétně uvádí, že jeden z jeho nadřízených „*si pořídil volhu, aby mu Rusové vždycky někde nechali kanystr benzínu.*“⁴²⁹

Pan J. v sedmdesátých letech chodil na základní školu. Přítomnost Sovětů pro něj v té době byla neproblematickou součástí každodenního života: „*[...] jsme je občas potkávali na ulici [...], to byli taková kolemjdoucí, jako všichni ostatní. A vzhledem k tomu, že jsem to měl od raného věku, tak mi to přišlo takové normální, nedivil jsem se ničemu. [...] Až pozdějš [...] mi přišlo, že jsou to vlastně okupanti.*“ I on je popisuje jako určitým způsobem skryté: „*Já myslím, že oni zas tak moc nevylézali z těch kasáren. [...] jsem měl pocit, že opravdu na to, kolik jich bylo v těch kasárnách, [...] tak že ven mezi normální civily vylízáli poměrně zřídka. [...] neměl jsem pocit, že by se jima to tady nějak příliš hemžilo.*“⁴³⁰ Nekonfliktní zkušenost, i v souvislosti s dětským věkem, uvádí také pan Z.: „*Neměl jsem vůči sovětským vojákům negativní pocit, nevypěstoval jsem si nenávist. Tehdy jsem to bral tak neutrálně. Jako děcko, malý děcko je v tom věku celkem*

⁴²⁵ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s paní N., 11. února 2019.

⁴²⁶ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s paní Z., 27. července 2018.

⁴²⁷ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, písemné svědectví paní H., 30. května 2018.

⁴²⁸ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s paní B., 6. srpna 2018.

⁴²⁹ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s panem B., 6. srpna 2018.

⁴³⁰ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s panem J., 24. října 2018.

adaptabilní. Mně už to pak bylo celkem ukradený. [...] Ti Rusáci pro mě přešli do takové kulisy.“ Hovořil i o tom, že v dané době přijal oficiální vysvětlení vstupu vojsk: „[...] říkal jsem si, jestli by nám tady někdo chtěl ubližovat, ti Rusáci nás přijeli chránit? To pro mě bylo zdůvodněný. Bral jsem to jako nutnost, že to je v pořádku, že tady jsou.“ Na sovětské vojáky základní služby vzpomíná smířlivě: „A většinou jsi viděl ty chudáky, jak člověk na ně měl být naštvanej? [...] Ti vojáci, to bylo nejposlednější kolečko v systému. Takhle ve mně ten pohled je uloženej už spoustu let. Vůči těm vojákům velmi smířlivej.“ Tento postoj vysvětluje vlastní špatnou zkušeností s vojenskou službou v ČSLA: „Vím, co ta armáda je za moloch a jaký tam je postavení jednotlivce. [...] Lidi tam zažili tvrdou šikanu, hnus. Z toho se ti pak obrátí žaludek. A to se dělo v naší civilizované armádě, mezi našima klukama.“⁴³¹

Ve srovnání s jinými pamětníky vnímal pan O. sovětskou posádku v Olomouci velmi neobvykle. Jako malý kluk si všímal hlavně vojenských automobilů a jiné techniky. Spolu s vrstevníky je „za hojných komentářů kreslili“. Po městě jezdila „vojenská policejní auta s nápisem БАИ (četl jsem to jako „BAN“)“ a vojenské kolony: „Bylo to zpravidla několik hřmotně vypadajících nákladňáků značky ZIL nebo KAMAZ, typické cisterny s nápisem ОГНЕОПІАЧО a s emblémy hořící pochodně (myslel jsem, že je to zmrzlina), džípy, ale také transportéry a tanky.“ Pamětník popisuje své tehdejší nadšení: „Mně jako malému klukovi ta jejich technika imponovala, ježily se mi chlupy na těle radostí a strachem dohromady, když kolona projížděla kolem. Pamatuji si také, že jsem na ně někdy mával – cítil jsem ale, že tohle mávání se mamince nebo babičce moc nelíbilo.“ Zaujaly jej i sovětské vrtulníky stále létající nad městem: „Pozoroval jsem je, příjemně jsem se bál, nejraději jsem měl bitevníky Mil Mi-24 s bočními křídélky jezatými od zavěšených raket.“ Dokonce uvádí, že mu „zvuk vojenského vrtulníku“ asociuje dětská léta. Až s odstupem času si uvědomuje, že stále přelety vrtulníků lidem velmi vadily. „Klukovská“ zaujatost vojenskou technikou Sovětů i útlý věk jej také vedly k tomu, že je dlouhou dobu nevnímal jako okupanty: „Že jsou to okupanti, mi došlo až na úplném sklonku socialismu [...], když jsem po důvěrném rozhovoru s tatínkem „politicky prohlédl“, to mi bylo deset let. Tehdy jsem si už jasněji všímal toho, že moje rodina [...] pohlíží na Sověty i na celou československou realitu kriticky a s obavami.“

Pan O. také uvádí jednu kuriozitu – svoji alergii na zplodiny ze sovětských vozidel, která tak rád pozoroval: „[...] ve výfukových zplodinách sovětských aut bylo něco, co ve zplodinách našich aut nebylo. A tak [...] jsem poté, co jsem byl delší dobu vystaven průjezdu sovětské kolony, opuchnul. Byla to zkrátka alergická reakce“. Věc byla vážná a zabývala se jí i dětská lékařka. Pan O. vzpomíná, „že se tomu všichni v ordinaci opatrně zasmáli – mám prý asi alergii na sovětskou (sic s malým) armádu.“ Řešení bylo prosté: „Doporučili nám, abychom se před kolonami pakovali do závětrí a hodně jezdili na Kopeček „nadýchat se čerstvého vzduchu“.“⁴³²

Bližší setkání s lidmi, kteří patřili k sovětské posádce, zachycují vzpomínky dvou pamětníků. V souvislosti se zaměstnáním přišli do kontaktu s důstojníky. V těchto případech šlo o setkání s pozitivním vyzněním. Paní Z. si vybavuje situaci, kdy sháněla chybějící součástku na pracovní stroj sovětské výroby. Situace se opakovala „asi dvakrát nebo tak.“ V kasárnech se přitom dostala až do kanceláře velitele, kterou

⁴³¹ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s panem Z., 10. července 2018.

⁴³² Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, písemné svědectví pana O., 10. listopadu 2018.

popsala: „*To je tak jak v ruských filmech [...]. Těžký takový červený závěsy, všude tam trůnil Lenin na podobizně. Měla jsem pocit, že k tomu stolu kancelářskému jdu jak přes chrámovou loď.*“ Vystupování velitele si vybavuje jako korektní: „*Nemůžu v tom smyslu říct nic špatného.*“ Když potřebnou součástku dostala a neměla ji čím zaplatit, nechali jí ji Sověti zadarmo, „[...] *že éto charašo.*“⁴³³ Pan Z. pracoval po určitou dobu na podnikovém ředitelství Drogerie, jejíž zboží sovětská posádka také odebírala. Uvádí, že se několikrát setkal s někým z vyšších důstojníků v rámci hodnocení tzv. dodavatelsko-odběratelských vztahů. Přitom „*panovala ryze přátelská atmosféra.*“ Vzpomínku datuje do počátku osmdesátých let, „*to už byl třeba rok 1982, nejdřív konec roku 1982*“, kdy v Drogerii pracoval.⁴³⁴ Pan J. se rovněž s vojáky z posádky setkal blíže. Jednou na výletě stopoval u silnice, protože se chtěl vrátit zpátky do Olomouce. Zastavil mu sovětský vojenský automobil značky UAZ, vezoucí důstojníka s doprovodem: „*Tak mě posadil dozadu [...] a kousek cesty mě svezli.*“ Na dotaz, zda přitom se Sověty hovořil, odpověděl: „[...] *myslím si, že dost málo. Já jsem ruštinu se sice učil, ale že bych ji nějak zvlášť moc zvládl, to nemůžu říct. A když je člověk takhle překvapený, tak mu ten jazyk nenaskakuje.*“⁴³⁵

Blízký, přátelský vztah měl ke dvěma sovětským vojákům otec paní L., který s rodinou bydlel nedaleko kasáren na Tabulovém Vrchu. Jednalo se o křesťanskou rodinu. Jeden voják hledal právě kontakt s křesťany a k této rodině se dostal díky doporučení jejího známého. Pamětnice si vybavuje: „*Voják si nás našel, přišel v galoších k nám do paneláku. Tatínek mu říká: „Co chceš – vykoupat, najíst, obléknout...“ – On řekl – „Jenom modlit.*““ Uvádí také, že její rodiče půjčili Sovětovi peníze, aby mohl jet navštívit svou rodinu do SSSR. Z vděčnosti pak přivezl dárky – plastovou panenku a příborové nože. Další vzpomínku, kterou má paní L. s tímto Sovětem spojenou, byla návštěva jeho matky a sourozence. Společně přišli do bytu rodiny pamětnice a „*chtěli si zazpívat u klavíru. [Z]pívali jsme „Želajem štastia“ – hlasitě v paneláku.*“ Druhý Sovět, který pomoc otce paní L. vyhledal, byl důstojník. Když za ním poprvé přišel, odešli spolu někam pryč. Otec se dlouho nevracel, a tedy „*maminka měla strach, co se stalo.*“ Žena důstojníka (mimochodem dcera pravoslavného kněze) čekala dvojčata – chlapce. Rodina paní L. jim věnovala kočárek a fusak a otec k nim chodil se modlit. Snad z jeho vyprávění se paní L. dozvěděla, jak vypadal byt sovětské rodiny: „*společná kuchyně, v každém pokoji jedna rodina, koberce na zdi, noviny na oknech.*“ Po návratu rodiny tohoto důstojníka do SSSR s ní rodina paní L. zůstala v písemném kontaktu. Pamětnice doplnila, že její otec byl velmi obětavý a štedrý k lidem obecně, nejen k Sovětům. Současně se podílel na tajné distribuci křesťanské literatury ze zahraničí. Vybavila si rovněž, že byt její rodiny byl sledovaný agentem StB.⁴³⁶

Osobní setkání s jedním sovětským důstojníkem popsal také pan B. (II.). Vzpomínku datuje do roku 1988. Jako v předchozím případě byla iniciativa na straně Sověta, který pamětníka oslovil zřejmě shodou okolností. Pan B. (II.) bydlel nedaleko sovětského sídliště v Neředíně. Jednoho večera hloubil na svém pozemku výkop pro novou plynovou přípojku. Setkání popisuje takto: „*A teď slyším za sebou kroky a slyším hlas: „Pivečko chotiš?“ A tak jsem si říkal: Rusák, to já ignoruju. A opakoval to asi třikrát, tak jsem se otočil a říkám „Co je?“ No a tak na mě zase spustil [...], že jde z obchodu a nese pivo a že vidí, jak tam dřú,*

⁴³³ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s paní Z., 27. července 2018.

⁴³⁴ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s panem Z., 10. července 2018.

⁴³⁵ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s panem J., 24. října 2018.

⁴³⁶ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, písemné svědectví paní L., 11. srpna 2018.

a jestli nechci, že mně nabídne pivo... Vyloženě se chtěl dát do řeči.“ Pan B. (II.) s ním posléze navázal déle trvající kontakt a navštívil jej v bytě u neředínského letiště. Popisuje jej jako velmi chudě zařízený: „[Sověť] vysvětloval, že v podstatě oni jsou bez majetku. [...] dostal přidělený byt, zašel si tady do nějakýho garnizoního skladiště, tam mu vydali nějaké postele, nějaké skříně, [...] nejnutnější výbavu [...]. Myslím, že jeho majetek byl koberec [...] a barevný televizor a to v podstatě bylo všechno, jinak jenom oblečení a nic jinýho ti lidi nevlastnili.“ Později od Sověta kupoval kradený benzin. Ze strany pamětníka se tento kontakt vyznačoval určitým cynismem. Sověť se zajímal o kulturu a způsob bydlení v Československu. Pan B. (II.) mu ukázal západoněmecký časopis o bydlení, „*abych ho trochu navnadil, že se dá bydlet i jinak, než po sovětském vzoru.*“ Poté, co navštívil jeho byt, byl pan B. (II.) „*rád, že tyto lidi popichuju, že se dá bydlet jinak*“. Vzpomíná i na poslední setkání před odchodem vojsk: „[...] *jsem mu popřál mnoho štěstí, ani jsem si na něho adresu nebral. Asi to nebyl nějaký bolševický hajzl, ale přesto všechno jsem si říkal: Běž a nevracej se.*“⁴³⁷ Dodejme k této výpovědi pro srovnání jiný dojem z bytu rodiny sovětského důstojníka. Uvádí jej pan D., který navštívil jednu rodinu, rovněž na sídlišti v Neředíně. Dostal se tam díky svému tchánovi, jenž se s ní seznámil: „*Ten Rus nás pozval, přijal velice srdečně. Ukázal nám různou techniku, digitálky, barevný televizory. Měli všechno pompézní.*“⁴³⁸

Podobně málo jako blízké či dokonce přátelské kontakty s lidmi ze sovětské posádky uvádějí pamětníci konflikty s nimi. Častěji je zažíval pouze pan B. (II.). Na počátku osmdesátých let totiž krátce brigádně pracoval u olomouckého dopravního podniku jako přepravní kontrola. Stávalo se mu, že zjistil Sověta jako „černého pasažéra“. Jeden případ, který nazval jako nejzávažnější, popisuje blíže: „[...] *jsem odchytil nějaké Rusáky, kteří cestovali bez dokladu, bez jízdenky [...], neprokázali se.*“ K incidentu došlo v tramvaji, která právě přijížděla na Žižkovo náměstí. Tam byla služebna VB a zároveň budova velitelství sovětské posádky. Tramvaj zůstala stát v zastávce „[...] *a já jsem vlítl na tu policejní stanici, řekl jsem, že tam mám Rusáky bez jízdenky [...], a že teda potřebuju jejich zajištění a zjištění totožnosti.*“ Příslušníci VB po určitém průtahu Sověty vyvedli z tramvaje a odvedli na služebnu. Bylo nutno zavolat jednoho ze sovětských velitelů pro ověření totožnosti zadržených, protože neměli žádné doklady. Velitel zároveň uhradil pokutu. Pan B. (II.) měl pocit zadostiučinění, v němž se promítá jeho výše zmíněný cynismus vůči Sovětům. Uvádí: „[...] *měl jsem opravdu prasečí radost z toho, že mně i ten bolševický režim umožnil v mezích zákona škodit. Takže se mně povedlo za tu dobu [práce u dopravního podniku], já nevím, asi nějakých čtyřicet Rusáků takhle vybrat.*“ Zmínil ještě, že se v takové situaci ostatní cestující postavili na jeho stranu, „*takže jsem si mohl dovolit tady tuto taškařici uhájit a nikdy jsem z toho skutečně neměl polízanici*“. Ze vzpomínek tohoto pamětníka vyznívá otevřené nepřátelství vůči Sovětům, v ostatních rozhovorech nezaznamenané. On sám uvedl: „[...] *než bych viděl, že je to, řekněme, člověk, spolubratr (?), tak jako já, tak jsem v tom viděl: je to náš nepřítel. A [...] opravdu jsem se tak k nim choval.*“⁴³⁹

Pan D. popisuje konfliktní setkání s osádkou sovětského vojenského automobilu, při kterém se cítil ohrožený na životě. Tehdy mu bylo asi patnáct let a ve volném čase se hodně věnoval cyklistice. Incident se

⁴³⁷ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s panem B. (II.), 22. května 2018.

⁴³⁸ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s panem D., 6. března 2019.

⁴³⁹ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s panem B. (II.), 22. května 2018.

odehrál u křižovatky v Olomouci-Hodolanech. Pan D. jel na kole na okraji vozovky a začala jej předjíždět sovětská vojenská kolona: „*A najednou za mnou pořád hučelo nákladní auto, začalo na mě najíždět. Vyroženě mě chtěli omezit v jízdě, tlačili mě na obrubník. Věděl jsem, že jak najedu do toho obrubníku, tak spadnu pod to auto. Já jsem zrychlil, oni zrychlili, já jsem zpomalil a oni zpomalili. To by byl nekontrolovatelný pád, oni by mě tím autem rozmaširovali.*“ Osádka vozidla se tímto nebezpečným počínáním dobře bavila: „*Oni se mi smáli, měli srandu z toho, jak jsem vyděšený, neuvědomovali si, co se může stát.*“ Pamětník na to vzpomíná jako na projev arogance vojáků. Zároveň s odstupem času vyjadřuje pochopení s ohledem na jejich situaci: „*To byli všechno osmnáctiletí ušáci, z těch zapadlých vesniček, co bys po nich chtěl. [...] Po letech si myslím, že to bylo politováníhodné. Slyšel jsem, že je ti důstojníci i hodně šikanovali.*“ Ostatně, jak jsme uvedli výše, byla to pro tohoto pamětníka ojedinělá situace. Jiný střet se sovětskou posádkou nezažil.⁴⁴⁰

Poměrně okrajovou roli hrají ve zkušenostech pamětníků oficiální „družební“ aktivity, organizované ve škole, na pracovišti či jinde. Někteří uvádějí, že se těchto aktivit neúčastnili.⁴⁴¹ Pan O. si uchoval dojem, že „družba“ celkově byla „*asi dost málo výrazná a omezovala se jen na verbální projevy o tom, že tu pomáhají [Sovětská armáda, pozn. aut.] zajistit mír.*“⁴⁴² Pan T. (II.) se zamýšlí nad možným důvodem své zkušenosti. V sedmdesátých letech chodil „*na elektrotechnickou průmyslovku a tam přeci jenom [...] ta ideologická výchova nebyla asi taková jak na těch gymnáziích, nevím. Taky záleželo možná, jak byl kde kovaný ředitel. Tady byli vyhlášeni kování ředitelé těch dvou olomouckých gymnázií [...] a na těch průmyslovkách se to tak [neprojevovalo], tam byl ředitel takový celkem dobrotivý člověk, [...] nepamatuju se, že by byla nějaká družba se sovětskými vojáky.*“ Z toho zřejmě vyplývá jeho následující tvrzení: „*A myslím si, že obecně, že to nebylo, protože opravdu se jaksi vědělo, že nejsou tady [sověští vojáci] vítáni.*“⁴⁴³

Dva pamětníci vzpomněli na akce pořádané v Domě družby, společenském středisku sovětské posádky. Pan O. uvádí vystoupení žáků 1. třídy ZŠ pro sovětské vojáky a civilisty, pravděpodobně rodinné příslušníky vojáků. Datuje je přibližně na jaro roku 1986. Vybavuje si, že z vojáků se představení zřejmě účastnili jen důstojníci: „*[...] pamatuji si totiž jen na placaté čepice, tzv. elpíčka, nikoli na [...] čapky obyčejných vojáků.*“⁴⁴⁴ Pan R. zmiňuje povinnou účast na setkáních při příležitosti výročí: „*[...] tam nás nadirigovali, [...] vždycky nějaký důvod se našel.*“ Dále si vybavuje „*besedy s různými pamětníky, partyzány...*“. K těm „*ti Rusové už byli takovej přílepek.*“ Besedy mu připadaly nezajímavé a v paměti mu svým obsahem splývají: „*Všichni mluvili o tom samým: být revoluční. Bylo nám to vzdálené, to už jsme v osmdesátých letech neřešili.*“⁴⁴⁵ Na povinnou účast na slavnostních setkáních vzpomíná také pan B.: „*[...] museli jsme chodit do Reduty, třeba na výročí VŘSR. [...] Nikdo by si nedovolil tam nejít. Tam byli všichni ti [sověští] generálové*

⁴⁴⁰ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s panem D., 6. března 2019.

⁴⁴¹ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s panem J., 24. října 2018; rozhovor s paní J., 4. dubna 2018; rozhovor s paní M., 15. července 2018; rozhovor s paní N., 11. února 2019; rozhovor s panem T. (II.), 26. března 2018; rozhovor s panem Z., 10. července 2018; rozhovor s paní Z., 27. července 2018; písemné svědectví paní H., 30. května 2018.

⁴⁴² Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, písemné svědectví pana O., 10. listopadu 2018.

⁴⁴³ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s panem T. (II.), 26. března 2018.

⁴⁴⁴ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, písemné svědectví pana O., 10. listopadu 2018.

⁴⁴⁵ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s panem R., 3. října 2018.

a žvanili.“⁴⁴⁶ Paní N. popisuje přítomnost sovětských důstojníků na oslavách 1. máje: „*Stáli jsme [zaměstnanci podniku Oděvy] na schodech Červeného kostela [na Leninově třídě, dnes tř. Svobody, pozn. aut.], tam bylo místo na těch schodech právě pro Oděvy Olomouc, a tak tam vedle nás stáli [...] sovětští vojáci a mávali a byli takoví nadšení*“. I ona na tyto oslavy chodila z povinnosti: „[...] *důležitý bylo ukázat se panu řediteli, pozdravit a na chvíličku tam setrvat, aby nebylo zle, že se vyhýbám takovému slavení*“.⁴⁴⁷

Osobnější vzpomínku na „družební“ aktivitu uvádí pouze pan L., který popisuje jednu návštěvu sovětských vojáků na základní škole (šlo o ZDŠ Stupkova). Iniciativou některých jeho spolužáků zřejmě poněkud vybočila z toho, co se očekávalo: „[...] *byla z toho tehdy taková trošku fraška, protože někteří spolužáci si dost pouštěli pusy na špacír. [...] padaly takové trochu provokace. [...] spolužák se zeptal: „A jak dlouho tady ještě budete?“ Paní učitelka, to byla taky taková soudružka echt, zrudla, rozčilila se a řekla: „Myslíš si, že tady vojáci budou odpovídat na tak hloupé otázky?“ [...] Vojáčci se jaksi zapýřili a řekli: „Dva měsíce.“ [...] Samozřejmě mysleli svoji vojenskou službu, a ne trvání dočasného pobytu sovětských vojsk [...]. V té chvíli jsem si uvědomil: to by bylo krásné, kdyby za dva měsíce celá Sovětská armáda z Československa měla odejít*“. V besedě se dále mluvilo o nepřátelství mezi SSSR a Čínou: „*No a teďka jeden spolužák [...] vykřikl: „No, kdyby Rusi se měli mlátit s Číňanama, tak Čínani by je umlátili čepicema!*“ *No a paní učitelka zrudla a už nebyla schopná slova a myslím, že tím to skončilo, schůzka byla rozpuštěna, [učitelka] poděkovala sovětským vojákům a šli jsme domů*“. Pan L. si nevybavuje, že jeho spolužáci by za své projevy byli nějak postihnuti. K jednomu z nich uvádí: „[...] *pokud si vzpomínám, tak ten spolužák byl synek docela vysokého stranického funkcionáře*“. Tento zážitek zpětně hodnotí jako úsměvný: „[...] *dodneška, když si na to vzpomenu, [...] tak se tomu směju*“.⁴⁴⁸

Odlišný pohled na „družební“ aktivity podávají vzpomínky pana B. a pana T., kteří hovoří o činnosti svých nadřízených v Sigmě Olomouc. Ti se snažili rozvíjet kontakty se sovětskou posádkou a snad se i Sovětům „zavděčit“. Šlo tedy spíše o osobní iniciativu. Mohla se však promítat do podoby „družebních“ aktivit na pracovišti. Tito lidé mohli být zprostředkovateli při organizaci „družby“. Oba pamětníci vzpomínají s určitým despektem jak na snahy nadřízených, tak na nadřízené samotné. Pan B., pracující v oné době na ředitelství Sigmy, uvádí: „*Měl jsem vedoucího, byl to vysloužilý voják, mladej, hloupej. On na schůzi KSČ někdy v lednu 1969 vystoupil a řekl památnou větu: „Soudruzi, domluvili jsme se, že jim nebudeme říkat okupanti.“ [...] Ten chodil každý den s Rusama chlastat a netajil se tím. On tu družbu držel za všechny. [...] Oni [Sověti] na tom ředitelství byli každý den, ta družba už pak byla veliká*“. Vzpomíná dále na situaci, kdy byl vyslán na neředínské letiště, které sloužilo sovětské posádce. Měl zde vyřešit nějaký „problém s čerpadlami“ (ta patřila k základnímu sortimentu podniku): „*Na tom letišti byla hromada čerpadel. To se každý z těch šéfů snažil těm Rusům zavděčit, ale nerozuměli tomu. Co mohli, to jim poslali. Když jsem to viděl, šel jsem od toho. To nemělo smysl*“.⁴⁴⁹ Pan T. popisuje neúspěšnou snahu svého nadřízeného o „družební“ aktivitu – prohlídku města Olomouce pro sovětské důstojníky z letiště: „*On jednou přišel, že má takovej problém, že ti Rusáci na letišti, že by chtěli udělat takovou nějakou výpravu do*

⁴⁴⁶ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s panem B., 6. srpna 2018.

⁴⁴⁷ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s paní N., 11. února 2019.

⁴⁴⁸ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s panem L., 19. června 2018.

⁴⁴⁹ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s panem B., 6. srpna 2018.

města, po tech památkách, jestli bych to jaksi nemohl na ruskom jazyke [...], a tak že tam dojedem to dohodnout. On uměl rusky akorát zdravstvujtě, víc nic.“ Na letišti byli přátelsky přijati sovětským plukovníkem a pan T. s ním komunikoval. Když na pokyn nadřízeného přednesl nabídku, plukovník „začal bédovat, že kolik oni toho mají [...], tech úkolů, že voni tak toho času nemají“. Tehdy si pan T. uvědomil, o co se jedná: „Prostě jsem pochopil, že to byla nabídka tady tohohle hňupa [míní svého nadřízeného, pozn. aut.] a von [sovětský plukovník] o ni nestál.“ Vzpomínku datuje do poloviny sedmdesátých let.⁴⁵⁰

Paní N. vzpomíná na vstřícnost svého nadřízeného v podniku Oděvy vůči sovětské posádce. Má za to, že tato vstřícnost byla motivovaná ekonomickým zájmem: „[...] jim [sovětské posádce] [se] dost strnilo, i ředitel toho podniku jim byl velmi, velmi nakloněn. Protože mu přinášeli peníze, samozřejmě. Kdo ví, jak to myslel vevnitř“. Současné však v tom podle ní hrála roli povinnost: „Ale on asi musel, to bylo taky nařízení zvrchu: přijměte tady tu sovětskou posádku a starejte se o ni.“ Neuvádí však, zda z této vstřícnosti vedoucího pracovníka vyplývaly nějaké „družební“ aktivity či setkání. Na dotaz odpověděla, že se obecně společenských večírků na pracovišti neúčastnila, protože byly hlavně pro členy KSČ a ona byla nestraník.⁴⁵¹

Podívejme se nyní na výpovědi pamětníků z jiného pohledu. V rozhovorech lze zaznamenat určité opakující se obrazy. Zachycují výrazné znaky, jimž je společná neobvyklost vzhledem ke zkušenosti pamětníků. Sověti v nich figurují jako svým způsobem exotičtí. Častým motivem je sovětská samoobsluha, „univěrmag“, kam mělo české obyvatelstvo běžný přístup. Prodavačky zde používaly místo pokladen počítadla, tzv. sčoty, které poutaly pozornost. Ocitujme konkrétní výpovědi: „Mám takovou vzpomínku, jak chodíme nakupovat do univěrmaga. Ten byl v Domě armády. Mělo to tři oddělení – s jídlem, s šatstvem a ještě jedno. Počítali peníze sčotem. V prvním oddělení měli dobré bonbóny, děckám to chutnalo, to jsem jim chodila kupovat.“ (paní B.)⁴⁵² „Si pamatuju, že jsme jednou byli tady v tom ruském obchodě na, myslím, ulici 1. máje, [...] tak jsme koukali, jak mluví rusky ty prodavačky, jak tam místo normálních kas [...] používaly ty sčoty, taková ta počítadla legrační. Myslím, že jsme tam snad ani nic nekoupili tehdy, možná tak hrst nějakých bonbónů, nebo něco takovýho. No, pravidelně jsme tam věru nechodili.“ (pan J.)⁴⁵³ „[...] já jsem se tam byla jednou podívat, do toho univěrmagu, protože mě to zajímalo [...], a byla jsem teda v šoku, protože poprvé jsem tam viděla ty sčoty. [...] člověk [si] připadal opravdu jako někde na vesnici kdysi před dvěma sty lety, kdy se počítalo na počítadlech, a já jsem na to hleděla úplně – jsem byla úplně fakt v šoku. A jinak ty obchody byly poměrně dobře zásobené, takže samozřejmě lidi tam chodili. A asi se ani nijak moc nevzpěchovali, že by jim to bylo nějak proti srsti politicky“. (paní J.)⁴⁵⁴ „Jak je armádní dům [míní Dům armády, pozn. aut.], tak tam mohl vlízt a tam měli oni obchod s čistě ruským zbožím. Oni tě nevyhodili. Ženská měla sčot, takový počítadlo, nevím, jak to fungovalo, ale jí to šlo. Tam sis mohl koupit nějaký čaj, tam toho zboží taky moc nebylo, možná nějaký matřjošky...“ (pan Z.)⁴⁵⁵ Tato výpověď ukazuje, že dojem z pestrosti nabídky a množství zboží se u pamětníků může značně lišit. Dodejme, že někteří pamětníci (pan L.,

⁴⁵⁰ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s panem T., 5. července 2018.

⁴⁵¹ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s paní N., 11. února 2019.

⁴⁵² Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s paní B., 6. srpna 2018.

⁴⁵³ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s panem J., 24. října 2018.

⁴⁵⁴ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s paní J., 4. dubna 2018.

⁴⁵⁵ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s panem Z., 10. července 2018.

paní M., pan T. II.) více či méně kategoricky odmítají, že by do „univěrmagu“ někdy byli šli.⁴⁵⁶ Pan B. si vybavuje, že se tam byl podívat jednou „*a tam byl perský koberec a na něm Lenin. Nedovedu si představit, že bych si něco takového koupil.*“⁴⁵⁷

Pro pana D. byla možnost nakupovat v sovětské samoobsluze vstřícným gestem ze strany Sovětů: „*Určitej sympatickej rys té družby byl, žes tam mohl taky jít. V tom byla družba. To se mi líbilo, že nám to umožnili. Nemuseli.*“ Sortiment pro něj byl zajímavý: „*Tam jsme leccos ochutnali a spoustu věcí nám tam chutnalo.*“ Pochopitelně i on si povšiml tzv. sčotů: „*Byl to pro nás takovej zážitek. Nebyly pokladny, nebyly počítače, oni měli sčot.*“⁴⁵⁸ Paní N. uvádí, že do sovětských obchodů v Olomouci někdy ze zvědavosti zašla: „*[...] mě to zajímalo, co všechno ruský obchod nabízí oproti českýmu.*“ Dalším důvodem mohlo být, že sháněla nedostatkové zboží. Nebyla to pro ni příliš příjemná zkušenost, protože prodavačky se k ní chovaly „*až s arogancí [...], bylo vidět, že když přijde Čech – a třeba já bych si tam šla něco koupit –, tak že [vystupují] velmi odměřeně. A že mi nenabídnou všechno, co těm manželkám těch vyšších šarží.*“ I v jejích vzpomínkách figurují tzv. sčoty, které jí připadaly komické. Měla dojem, že prodavačky „*vlastně to neuměly ani spočítat pořádně.*“⁴⁵⁹ Paní G. rovněž do sovětské samoobsluhy chodívala shánět nedostatkové zboží. Podle ní tam bylo téměř výhradně zboží české a jen výjimečně dovezené ze SSSR (například koberce). Obchod byl mnohem lépe zásoben než běžné prodejny. Paní G. vzpomíná, „*že se tam sehnalo něco, třeba bavlněný trička, čistě bavlněný trička, to v [běžném] obchodě nebylo.*“ I ona se setkala s občasnou neochotou personálu prodejny: „*A oni nám to nechtěli prodat. Oni řekli, že to pro nás není, že to je jenom pro ně [sovětské zákaznický, pozn. aut.]. Tak záleželo na prodavačce samozřejmě taky, někdo prodal, někdo neprodal.*“ Uvádí také, že v sovětské samoobsluze prý platilo pravidlo, že důstojníci nemuseli čekat v řadě a byli obslouženi přednostně.⁴⁶⁰

Druhým opakujícím se motivem je sovětský důstojník následovaný sluhou nesoucím zavazadla, „pucflekem“. Je zde naznačen výrazný nepoměr mezi důstojníkem a vojákem základní služby. Citujme opět několik příkladů: „*Chovali se vždycky oficiři vůči těm nížkejším šaržím opravdu jako ke sluhům. Taková ti pucflekové, jak za první republiky u nás byli, třeba Švejk nebo něco takovýho, tak tenhle ten styl. [...] Vždycky šel oficiř, dáma v kožichu [...] a za nima pucflek táhl loďáky. To byl velice častej obrázek.*“ (paní G.)⁴⁶¹ „*Často jsme [...] vidali typický obraz – sovětský důstojník [...] si jen tak, aniž by cokoli nesl, švihácky kráčet na nádraží nebo naopak rázoval od nádraží, a za ním, neuvěřitelně obtížen zavazadly, se vlekl obyčejný voják, vojenský sluha.*“ (pan O.)⁴⁶² „*Sověťští důstojníci měli ještě pořád ty sluhy, jako ty takzvané pucfleky, takže šel důstojník s manželkou a před nimi šel ten voják v uniformě, nějaký prostý, a nesl jim kufry nebo jiná zavazadla. Nebo za něma, nevím, jak to bylo správně. Takže to bylo takový zvláštní... pro nás.*“ (pan T. II.)⁴⁶³ „*Když se [důstojníci] stěhovali, měli velký nádražní vozíky. Taková ta nešarža [voják základní*

⁴⁵⁶ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s panem L., 19. června 2018; rozhovor s paní M., 15. července 2018; rozhovor s panem T. (II.), 26. března 2018.

⁴⁵⁷ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s panem B., 6. srpna 2018.

⁴⁵⁸ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s panem D., 6. března 2019.

⁴⁵⁹ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s paní N., 11. února 2019.

⁴⁶⁰ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s paní G., 21. dubna 2018.

⁴⁶¹ Tamtéž.

⁴⁶² Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, písemné svědectví pana O., 10. listopadu 2018.

⁴⁶³ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s panem T. (II.), 26. března 2018.

služby, pozn. aut.], *ta to tlačila, že z něho teklo jak z vola. Měli tam spoustu bágliů, i záchodovou mísu.*“ (paní Z.)⁴⁶⁴ „Oficír měl svého pucfleka, jako byl ten jouda Švejk. Myslím si, že to tak bylo, že od nějaké hodnosti ten důstojník to měl. Když to srovnám s naší armádou, [...] tak tam to tak nebylo. Nadřazenost těch důstojníků, to bylo snad jak za středověku. Ten obyčejnej voják, to byla úplná nula.“ (pan Z.)⁴⁶⁵

Pan D. popisuje obecně rozdíl mezi důstojníky a vojáky základní služby: „Ti obyčejní vojáčci, ti tady měli těžkou kázeň. Ti důstojníci, paničky [míní jejich manželky, pozn. aut.], ti měli zábavu. [...] Myslím, že hodně důstojníkům se tu dařilo dobře, měli hodně peněz, jejich paničky se dobře oblikaly. Dobře jedli, pili, kouřili.“⁴⁶⁶ Podobně vzpomíná paní G.: „Ti oficiři asi měli možnost žít takovej ten normálnější život, ale ti chudáci [míní vojáky základní služby, pozn. aut.] byli zavřeni někde v kasárnách, [...] museli poslouchat a moc těch práv asi neměli. Museli to mět hodně těžký.“ Důstojníci naopak podle ní byli „privilegovaná vrstva a měli se hodně dobře.“⁴⁶⁷

Třetím motivem objevujícím se ve výpovědích jsou právě ony výše zmíněné „paničky“, manželky sovětských důstojníků. Paní N. uvádí, že byly rozeznatelné na první pohled. Poznala ženu sovětského důstojníka, aniž ji doprovázel důstojník a aniž promluvila: „To bylo poznat [...] podle její vizáže, podle jejího make-upu, [jak měla] namalovanou pusu.“ Podobně jako u důstojníků vnímala povýšenost i u jejich manželek.⁴⁶⁸ Podle paní G. k manželce sovětského důstojníka patřil kožich a silné ruské voňavky, kterými „zaváněla“. Tato pamětnice spojuje s ženami sovětských důstojníků megalomanií projevující se při nakupování. Ženy (označuje je jako „báryšně“) potkávala ve Šternberku, kde chodila do gymnázia. Jezdily tam nakupovat ve velkém: „[...] ony si nekoupily jedny boty, ony si koupily desatery boty. Ony kupovaly kilometry záclon, koberce, televize, křišťálový lustry. [...] potom si [to] brali do toho [...] Sovětskýho svazu.“ Megalomanie se projevovala i v konzumaci občerstvení v mléčném baru: „To jsem tenkrát na to hleděla, jakým způsobem se dá jíst, jo? Si koupila [žena sovětského důstojníka] hromadu vlašskýho salátu s rohlíkama, k tomu plnej talíř chlebičků, plnej talíř zákusků, kávu, nějaký nealko a ted' to takhle do sebe cpala páty přes deváty. Chlebiček, do toho salát, zákusek, opravdu se cpala, jak [...] kdyby dělala zásoby na deset let dopředu.“⁴⁶⁹ Paní Z. popsala zvláštní chování jedné ženy sovětského důstojníka v sovětské samoobsluze: „Tam si taková báryšna zkoušela boty. Soukala se do toho a nebyly jí. [...] Pak jsem tu botu vzala a seděla mi. A nebylo to ani drahý. Ale pak jsem si řekla, nebudu tady Rusáky podporovat a odložila jsem ji zpátky do regálu. A ona si ji vzala a hned si ji koupila, nevím, jestli jí to k něčemu bylo.“⁴⁷⁰

Uvedme i další výpovědi: „[Ženy sovětských důstojníků] dávaly najevo svoji povýšenou nadřazenost i odstup, zvláště ve frontách v českých obchodech. Možná to byla i jejich obranná reakce na naše nepřátelské pohledy, kterými jsme jim dávali najevo, jak jsou u nás „vítáni.“ (paní H.)⁴⁷¹ „[...] ty paničky [...] jsi mohl samozřejmě nějak identifikovat, protože [...] ony byly bez vkusu. Bylo na nich vidět, že ty věci [oblečení,

⁴⁶⁴ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s paní Z., 27. července 2018.

⁴⁶⁵ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s panem Z., 10. července 2018.

⁴⁶⁶ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s panem D., 6. března 2019.

⁴⁶⁷ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s paní G., 21. dubna 2018.

⁴⁶⁸ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s paní N., 11. února 2019.

⁴⁶⁹ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s paní G., 21. dubna 2018.

⁴⁷⁰ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s paní Z., 27. července 2018.

⁴⁷¹ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, písemné svědectví paní H., 30. května 2018.

pozn. aut.] nějak neumí zkombinovat a byly napajcované těmi parfémovými výraznými [...]. Byly taky dost výrazně naličené třeba. Některé opravdu vypadaly jako nějaké prostitutky, bych řekla. Měly takové ty výrazné červené rtěnky, které se v té době nenosily, ale ony je měly, takže byly takové křiklavé. Nebo účesy měly takové divné.“ (paní J.)⁴⁷² „To bylo takové klasické [...], to byly paničky, které měly na hlavě pletené čepice. Podle toho se poznala sovětská žena. Podle pletené čepice a hektolitrů pudru, co měla na sobě, voňavek a pudru, podle toho se poznaly.“ (pan L.)⁴⁷³ „Rusky byly zmalované, smrděly [voňavkou, pozn. aut.] a táhly nějaké zboží.“ (pan R.)⁴⁷⁴

Posledním opakujícím se motivem, jejž uvedeme, je vzhled uniforem vojáků základní služby. Pamětníci si je vybavují jako zastaralé, působící zanedbaně, případně kontrastující s lépe vypadajícími uniformami důstojníků. Uvedme i zde několik výpovědí: „Mně se vybaví takový snědý, nakrátko ostříhaný, černovlasý chlapec, o něco starší než já, v umouněné, takové běžové uniformě. Anebo důstojník takové mohutnější postavy s takovou tou klasickou placatou čepicí, s tím elpíčkem.“ (pan J.)⁴⁷⁵ „Oni ti sovětské vojáci měli takový uniformy, který, se mně zdálo, příliš nezměnili od carských dob, že opravdu to působilo, jako kdyby sem přišla nějaká dávná historie.“ (pan T. II.)⁴⁷⁶ „Za ty léta jsem viděla jedinýho šikovnýho Rusáka, to bylo na Novém Světě, důstojník. Vypadal kultivovaně, že by si s ním člověk dal třeba i kafe. Ti ostatní byli taková ušmouranci.“ (paní Z.)⁴⁷⁷ „Vybaví se mi „püllitry“, boty, ne šněrovací, přišly mi jak ze starých časů. Naši vojáci proti tomu byli jak fešáci. Oni [sovětské vojáci] byli, jak kdyby se vrátili o desítky let zpátky. A uniforma. Důstojníci měli ty uniformy, celkem jo [dobře vypadající, pozn. aut.]. Ale ty püllitráky, to si říkám, jak v tom mohli zvládat ten výcvik. Běhat třeba, to muselo být nesmírně náročné. Jak jezdecký... no hrozný boty. [...] Působili [vojáci] jak relikvie, jak ze starých časů.“ (pan Z.)⁴⁷⁸ Celkový dojem ze sovětského vojáka uvádí paní G.: „Když se řekne sovětský voják, [...] tak se mi okamžitě vybaví špinavej človíček, kterej smrdí naftou a chodí nacpanej ve vaťáku, pomalu i v třicátkách, takže ten odér je opravdu potom podle toho.“⁴⁷⁹

K tomuto obrazu nabízejí pozoruhodné srovnání vzpomínky paní J., která se při návštěvě NDR setkala s vojáky americké armády. Ti v jejích vzpomínkách figurují jako „urostlí [...], krásní chlapi. Taková, že člověk se pohlédl s libostí“. Měli „naprosto dokonalé uniformy [...]. Prostě puky nažehlené, všechno absolutně čisté, absolutně, knoflíky nablýskané, ale naprosto bez poskvrny – boty. To bylo – to se prostě blyštělo“. Oproti tomu, „v příkrým rozporu [...], umolousaným dojmem, „schmutzig“, jak jsem říkala“ na ni působili sovětské vojáci v Olomouci. Vzpomíná, že „[...] to bylo sto a jedno, to bylo jako noc a den.“ Barva sovětských uniforem jí připadala „odporná [...], to bylo jak bahno, nebo já nevím, jak to mám říct, to bylo hnusný. Takový ještě vybledlý jakýsi, nebo co, sepraný, prostě nechutný to bylo“. Celkově paní J. srovnává: „Moc nějakých pěkných [sovětských] vojáků jsem neviděla, na rozdíl teda od těch Amíků. To byla úplně jiná liga.“⁴⁸⁰

⁴⁷² Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s paní J., 4. dubna 2018.

⁴⁷³ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s panem L., 19. června 2018.

⁴⁷⁴ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s panem R., 3. října 2018.

⁴⁷⁵ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s panem J., 24. října 2018.

⁴⁷⁶ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s panem T. (II.), 26. března 2018.

⁴⁷⁷ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s paní Z., 27. července 2018.

⁴⁷⁸ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s panem Z., 10. července 2018.

⁴⁷⁹ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s paní G., 21. dubna 2018.

⁴⁸⁰ Soukromý archiv autora, sbírka Svědectví pamětníků, rozhovor s paní J., 4. dubna 2018.

Závěr

*„Nikdo neplakal,
nikdo nelitoval,
nikoho nebolelo,
že jeli bez loučení
Někdo přitakal,
jiný poděkoval
Nikomu nescházelo
poroučení“*

Karel Kryl: Pieta

Sovětská posádka byla nedílnou součástí města Olomouce od října 1968 až do pádu státně socialistického režimu v Československu v listopadu 1989. Její přítomnost mnohostranně ovlivňovala město a jeho obyvatele. Prostřednictvím úzkých vazeb Olomouce a okresu dopadala i na okres. Představovala zde dlouhodobý, bezprostředně hmatatelný důsledek vstupu vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR 21. srpna 1968. Pro Olomoučany byla součástí reality „reálného socialismu“, jak se také někdy obecně nazývá fáze vývoje v ČSSR po porážce Pražského jara. Na počátku, v říjnu 1968, bylo umístění sovětské posádky (vágně) vymezeno jako „dočasné“. Tuto „dočasnost“ zakotvila smlouva o pobytu sovětských vojsk na území ČSSR. „Dočasnost“ nebyla až do listopadu 1989 nikdy oficiálně odvolána. Nikdy nebylo oficiálně uznáno, že sovětská vojska jsou v Olomouci (a obecně ve státě) rozmístěna na trvalo. V realitě „reálného socialismu“ tomu však vše nasvědčovalo. Stačilo se podívat do veřejného prostoru města. Budovala se sovětská sídliště – bytové domy, obchody, základní škola, společenské středisko. Budovala se „družba“ – na úrovni organizací NF, průmyslových závodů, škol. Sovětští velitelé se účastnili oslav svátků a výročí, kde pronášeli pozdravné projevy k pracujícím lidem. Ulicemi dennodenně hřmotila vojenská technika, nad městem ve dne v noci rámusily vrtulníky. Lidé patřící k posádce, vojáci i civilisté, byli více či méně vidat v ulicích, v obchodech, v tramvajích nebo v autobusech. Člověk mohl zajít do sovětské samoobsluhy, „univěrmagu“ a zkusit tam pořídit jinde nedostatkové zboží. To všechno prostě nemohlo zmizet ze dne na den (což posléze potvrdil odchod Sovětů z Olomouce, který trval bezmála rok a půl). Teprve velké politické změny na konci osmdesátých let otevřely cestu k ukončení „dočasného“ umístění sovětské posádky v Olomouci.

Jak jsme se pokusili ukázat ve výkladu, měla přítomnost sovětské posádky různé podoby a různé důsledky. Z dějepisného hlediska je tedy třeba povědět, že jde o komplexní historický jev s více úrovněmi. Pokusme se je nyní shrnout. Za prvé, posádka v Olomouci byla dílčí částí Sovětské armády, vojenské moci SSSR – geopolitické supervelmoci, do jejíž výsostné sféry vlivu spadala také ČSSR. Propaganda sice poukazovala na „obranu socialismu před imperialismem“, na „hájení světového míru“ apod., ale Sovětská armáda hájila a prosazovala především zájmy SSSR. S tímto záměrem přišla do ČSSR v srpnu 1968.

Můžeme jistě říci, že na stát zaútočila, ač ve výkladu užíváme zdrženlivý pojem „vstup vojsk“. Olomoučanům svou sílu demonstrovala zřetelně – obrněnce v ulicích, vyhlášení výjimečného stavu na několik dní, vyhrožování střelbou, cenzura okresního tisku. Zájmy SSSR určily rovněž umístění kontingentu Sovětské armády ve státě, jehož součástí byla i posádka v Olomouci. Byl to strategický zájem SSSR, ať už pro lepší kontrolu nad ČSSR, nebo pro možný konflikt se Západem. Je pravda, že ČSSR oficiálně byla spojencem SSSR, což v roce 1970 potvrdila nová spojenecká smlouva. Podřízené postavení ČSSR však bylo zjevné, a tedy i její zájmy byly podřízeny zájmům sovětským. SSSR jí přítomnost své armády de facto vnutil. (ČSSR například nemohla jednostranně odstoupit od smlouvy o pobytu sovětských vojsk na svém území.⁴⁸¹) Z tohoto pohledu můžeme hovořit o sovětské okupaci ČSSR i sovětské okupaci Olomouce. Ve výkladu tento pojem sice neužíváme, ale není nemístný. I svědectví pamětníků naznačují, že Olomoučané (někteří? mnozí?) přítomnost posádky vnímali jako okupaci.

Za druhé, propagandistický, oficiálně prezentovaný pohled na Sovětskou armádu nelze pominout. Byl úzce spjat s prezentací SSSR jako nejbližšího spojence, s nímž je ČSSR spojena „věčným přátelstvím“. Z tohoto pohledu byla Sovětská armáda chápána jako armáda spřátelená, armáda-osvoboditelka (v květnu 1945 a snad i v srpnu 1968). Na úrovni posádky nacházel tento pohled vyjádření v rozličných „družebních“ aktivitách. Byly doménou SČSP, který po útlumu v roce 1968 zaznamenal rychlý nárůst členstva na počátku sedmdesátých let. Stal se pak jednou z největších organizací NF v okrese. „Družbu“ se sovětskou posádkou pořádaly ovšem i jiné subjekty (ČSŽ, SSM a další). „Družba“ zpočátku vyplývala z neoficiální či polooficiální aktivity některých odpůrců reformy v aparátu KSČ, mezi „zasloužilými“ komunisty, na OO VB a na okresním štábu LM. Její rozmach v období tzv. konsolidace (duben 1969-listopad 1971) byl důležitou součástí tohoto politicko-společenského procesu v Olomouci a v okrese. Tehdy měly „družební“ aktivity pomoci obnovit loajální postoj obyvatelstva k SSSR a vést k akceptaci přítomnosti sovětské posádky ve městě. Zdá se, že tento cíl se celkem podařilo splnit. Snad právě proto se ovšem konaly i nadále po celá sedmdesátá a osmdesátá léta, v období „znormalizované“ společnosti. Vedle velitelství posádky a jednotlivých útvarů byla důležitým „družebním“ partnerem olomoucká sovětská základní škola. Akcí bylo pořádáno mnoho, na místní, městské i okresní úrovni. Šlo tedy o nikterak okrajovou záležitost, ač se nedá říci, jaká na nich bývala účast. Tím méně lze odhadovat, kolik bylo těch, kdo se účastnili z upřímného přesvědčení. Na tom však nejspíše tolik nezáleží. Účast na „družbě“ se sovětskou posádkou byla hlavně asi jedním z použitelných způsobů, jak ukázat konformitu se státní mocí a společenským zřízením. Oficiálně byla totiž považována za vhodný projev „politické uvědomělosti“ a „společenské angažovanosti“. Státní moc tyto projevy očekávala a vyžadovala. „Družební“ aktivity nastavovaly rámec žádoucího jednání. Člověk je měl vykonat, s jeho vlastní iniciativou se nepočítalo. Dítě školou povinné mělo být nadšené z besedy se sovětským vojákem a z jeho nezbytné harmoniky. Mládež ze SSM se měla utkat ve volejbale (či jiné míčové hře) s komsomolci z posádky. Obyvatelé Nové Ulice si měli vypít šálek čaje ze samovaru a pohovořit se svými sovětskými spoluobčany, a tak dále.

Lze říci, že uvedené dvě úrovně přítomnosti sovětské posádky v Olomouci ukazují k tomu, co bylo jejím důvodem. První fakticky, druhá na ideologické a propagandistické rovině, neméně důležité. Následující

⁴⁸¹ DOSKOČIL, Zdeněk: *Duben 1969*, s. 34.

dvě úrovně shrnují, co z přítomnosti posádky vyplývalo. Jednak (v tomto našem souhrnu tedy za třetí) šlo o to, že byla zdrojem potíží. Projevovaly se od prvních dnů po jejím umístění na podzim 1968 (a to nemluvě o situaci bezprostředně po vstupu vojsk). Šlo o zásobování posádky, o otázku výstavby bytů pro rodiny důstojníků, o konflikty mezi vojáky a civilním obyvatelstvem, o distribuci týdeníku *Zprávy*. Objevovaly se také projevy nesouhlasu s přítomností sovětských vojsk. Sahaly od stížností na členských schůzích KSČ až po ničení sovětských vlajek při oslavách tzv. velké říjnové socialistické revoluce v listopadu 1968 a výročí osvobození v květnu 1969. Nejvýznamnější ovšem byla manifestace v noci z 28. na 29. března (součást tzv. hokejových událostí). Zúčastnilo se na 4000 lidí, zejména studentů UP a vojáků ČSLA. Asi hodinu demonstrovali před budovou velitelství posádky na Žižkově náměstí, kde také rozbili okna házením kamenů a poškodili sovětské automobily. Naopak průběh prvního výročí vstupu vojsk v srpnu 1969 byl v Olomouci celkem poklidný. Poté projevy nesouhlasu z veřejného prostoru téměř vymizely. V pozdější době byly ojedinělé, izolované, a proto málo významné. Problémy vyplývající z přítomnosti sovětské posádky však existovaly i v dalších letech. Nesouhlas Sovětů bránil v dokončení výstavby jižního průtahu městem, kde bylo třeba vybudovat přemostění nad areálem kasáren Prokopa Holého. Tento areál posádka využívala a velitelství nechťelo připustit, že by nad ním měla vést čtyřproudová silnice. Návrhy řešení sice existovaly, ale narážely buď právě na nesouhlas Sovětů, nebo na nedostatek financí. Přemostění tak bylo možno dokončit až v devadesátých letech po odchodu posádky. Velmi obtěžujícím problémem byl hluk vrtulníků létajících nad městem, zejména nad velkými sídlišti Neředín a Tabulový Vrch. Dlouhá léta zůstal neřešen, i když si na něj lidé stěžovali. Teprve v roce 1983 začal ONV požadovat řešení v souvislosti s dostavbou neředínského sídliště. Následně byla na neředínském letišti vybudována nová startovací dráha, která vrtulníkům umožnila vzlétat jiným směrem. Další problémy vyplývaly z nedbalého přístupu Sovětů k životnímu prostředí a k okolí vůbec. Docházelo ke značnému znečištění, vzniku černých skládek, poškozování komunikací jízdou vojenské techniky a dalším potížím. Na sovětské straně se projevovala neochota tyto problémy řešit. Její přístup přecházel až do bezohlednosti. Československé úřady proti tomu nedokázaly účinně postupovat. Navíc bylo řešení stížností přes zmocněnce vlády pro pobyt sovětských vojsk pomalé a zdlouhavé. Mnohé potíže se tak nikdy nepodařilo odstranit, pokud byla sovětská posádka v Olomouci přítomná. Dodejme, že určitý zdroj potíží představovala i „družba“ s posádkou. Kvůli pravidelné výměně velitelů útvarů bylo po určité době nutno znovu nastavit podobu „družby“ s veliteli, kteří do Olomouce nově přišli.

A konečně, za čtvrté, byla sovětská posádka specifickou skupinou lidí, sovětských občanů, kteří ve městě žili a přicházeli do kontaktu s místním obyvatelstvem. Vojáci základní služby pobývali převážně v kasárnech. Více se ve veřejném prostoru pohybovali důstojníci a civilní zaměstnanci posádky a jejich rodinní příslušníci, zvláště manželky a děti. Olomoučané je vidali denně. Jak ukazují svědectví pamětníků, mohly dojmy ze sovětských lidí být velmi různé. Druhou možností kontaktu byly „družební“ akce, často povinné ve škole nebo na pracovišti. Olomoučané mohli s lidmi patřícími k posádce navázat i kontakt soukromý. Někdy byl prostě přátelský, jindy se točil kolem nelegálního obchodu. Soukromé kontakty byly předmětem pozornosti československé i sovětské tajné policie. Její agenti se zejména obávali, aby nesloužily špionáži pro západní státy. Takový případ však z Olomouce není znám. Mezi Olomoučany a lidmi patřícími k posádce docházelo vedle nelegálního obchodu také k jinému protizákonnému jednání. Jeho nejčastější podobou byly

dopravní nehody, vyskytovalo se však také vzájemné napadání, krádeže a loupeže, ze strany Sovětů znásilnění nebo pokusy o ně. V roce 1981 došlo v Olomouci (respektive v Bruchotíně) ke zvlášť závažné tragédii, kdy uprchlý sovětský voják z olomoucké posádky ubil kladivem ženu a dvě děti. Viníky protizákonného jednání obecně asi byli častěji Sověti, ovšem podíl Olomoučanů nelze pomíjet. Jak jsme poznamenali výše, byly po 21. srpnu 1969 protesty proti přítomnosti sovětské posádky, vyjadřování nesouhlasu apod. záležitostí okrajovou. Počtem případů nad touto tzv. kriminalitou politickou rozhodně převažovala obecná, respektive hospodářská kriminalita s účastí lidí, kteří patřili k posádce, vojáků nebo civilistů. Vždy však šlo o politicky citlivou věc. Bez nadsázky lze totiž říci, že vše, co se týkalo přítomnosti Sovětské armády na území ČSSR, bylo politicky citlivé. O soužití jednotlivých posádek s místním obyvatelstvem to platilo obzvlášť.

Přítomnost sovětské posádky v Olomouci byla úzce spjata se státně socialistickým režimem v ČSSR. K jeho základním rysům patřila jak příslušnost státu do sféry vlivu sovětské supervelmoci, tak propagandistický obraz této supervelmoci jako nejbližšího spojence a věrného přítele. V těchto souvislostech bylo nutno akceptovat potíže, které z přítomnosti posádky vyplývaly. Pokusy o řešení byly možné. Nesmělo však při nich ani náznakem dojít ke zpochybnění platnosti oněch dvou základních rysů, které jsme uvedli. Pádem režimu v listopadu 1989 – do nějž SSSR vedený Michailem Sergejevičem Gorbačovem nezasáhl – ovšem zpochybněny byly, ba byly popřeny. Československo nastoupilo cestu k parlamentní demokracii a již nemělo patřit do sovětské sféry vlivu, která se ostatně v té době rychle drolila. Propagovat „věčné přátelství“ se SSSR v tomto novém kontextu již nedávalo smysl. Naopak se otevřel prostor pojmenovat vstup vojsk v srpnu 1968 jako akt mocenského násilí proti Československu, jako okupaci. Je pozoruhodné, že v Olomouci to jako jedni z prvních učinili komunisté – konkrétně straníci ze ZO KSČ při olomouckém hlavním nádraží. Stalo se tak usnesením jejich aktivu 8. prosince 1989.⁴⁸² Ani přítomnost Sovětské armády v Olomouci a jinde v Československu neměla své místo v novém státoprávním a zahraničněpolitickém uspořádání. Praktické problémy vyplývající z její přítomnosti nyní ostře vystoupily do popředí a zaplňovaly stránky okresního tisku.⁴⁸³ Sovětská armáda již nebyla osvoboditelkou a ochránkyní, ale cizí vojenskou silou. Úplný odchod jejích jednotek z československého území se v prvních týdnech roku 1990 ukázal být politickou nezbytností. Zřetelně to vyjádřily dvě manifestace občanů požadující odchod. První se konala 14. ledna na Jedové, vrcholu u obce Pohořany (asi 10 km od Olomouce severovýchodním směrem). Účastnilo se asi pět tisíc lidí. Druhá byla pořádána 28. ledna v samotné Olomouci na Horním náměstí (mezitím již došlo k přejmenování z „náměstí Míru“). Sešlo se více než dvacet tisíc lidí z města a okolí. Jejich hlavní poselství na adresu sovětské posádky vyjadřovaly transparenty jako „Všude dobře, doma nejlíp!“, „Kde domov tvůj? Zde domov můj!“, „Běž domů, Ivane, čeká tě Nataša“.⁴⁸⁴

⁴⁸² Ze stanovisek a prohlášení, in: *Stráž lidu*, 16. prosince 1989, s. 2.

⁴⁸³ Srov. Velkobystřická výzva, in: *Stráž lidu*, 8. února 1990, s. 2; Eldorado pro Olomoučany?, in: *Stráž lidu*, 20. února 1990, s. 2; K věci, in: *Hanácké noviny*, 7. dubna 1990, s. 2; Otfresná pravda o Neředíně, in: *Stráž lidu*, 7. dubna 1990, s. 1; HOVADÍKOVÁ, Marie: Po nich potopa?, in: *Stráž lidu*, 14. dubna 1990, s. 1-2; Zásobárna munice pro Křelov?, in: *Hanácké noviny*, 12. května 1990, s. 1; Vysoké náklady na dopravu (sic), in: *Stráž lidu*, 26. května 1990, s. 3; LICHOVNÍK, Petr: Jezírko plné smrti, in: *Hanácké noviny*, 7. června 1990, s. 1; Jak s byty po Sovětech, in: *Hanácké noviny*, 19. července 1990, s. 1; TYCHO, A. P.: Neblahé dědictví, in: *Hanácké noviny*, 21. července 1990, s. 1; Nevábná vizitka, in: *Hanácké noviny*, 7. srpna 1990, s. 6.

⁴⁸⁴ TAKÁČ, Jan: O budoucnosti Jedové (a nejen jí), in: *Stráž lidu*, 16. ledna 1990, s. 1; JANKŮ, Josef: Děkujeme za

26. února 1990 byla podepsána smlouva o odchodu sovětských vojsk z území Československa⁴⁸⁵ a odchod Sovětů z Olomouce byl zahájen 3. března.⁴⁸⁶ Deset útvarů mělo opustit město do konce dubna 1990. Poté měly zůstat pouze týlové jednotky zabezpečující odchod ostatních vojsk. Příslušníci těchto jednotek měli postupně odejít během roku 1990 a nejpozději do 28. února 1991. Do konce března 1991 zůstávali ve městě také rodinní příslušníci důstojníků a do 15. dubna měli odejít i zbývající úředníci, kteří se starali o předávání budov a další záležitosti. Na konci května 1991 tak zůstával v Olomouci poslední sovětský důstojník, podplukovník Kamišančenko. Jeho úkolem bylo dořešit majetkoprávní záležitosti. Spolu s ním se zde nacházeli ještě čtyři civilisté – pracovníci vojenské správy. Dále ve městě působila malá skupinka expertů zabývajících se právní stránkou ohodnocení majetku. V Československu v té době pracovalo celkem pět takových skupin.⁴⁸⁷ Tento poslední pozůstatek někdejší Střední skupiny sovětských vojsk (SSV) státní území opustil do konce června 1991. Tím, jak známo, byl odchod sovětských vojsk z Československa zcela dokončen.⁴⁸⁸ Po dlouhých téměř 23 letech byla Olomouc a okres bez Sovětské armády, stejně jako celý stát. V dalších letech bylo nutno řešit následky pobytu sovětské posádky ve městě – likvidaci škod, opravy objektů a jejich využití. Bylo by jistě pozoruhodné ukázat další osud objektů a prostorů, které sloužily sovětské posádce. To je však již jiná kapitola.

Několika stručnými poznámkami k průběhu odchodu sovětských vojsk z Olomouce je možno výklad uzavřít. Lze doufat, že přispěl k úplnějšímu porozumění problematice soužití československého obyvatelstva se sovětskou posádkou a s lidmi, kteří k ní patřili. Problematika je ukázána na příkladu města Olomouce, respektive olomouckého okresu. Soužití zde jistě mělo svá specifika, která bude možno srovnat s poznatky k jiným městům a okresům, kde také byla sovětská posádka dislokována. Zároveň snad z výkladu bude možno vyvodit obecnější zjištění k problematice přítomnosti Sovětské armády v ČSSR. Oběma způsoby může tato práce přispět ke zpracování ucelené monografie k tématu. Z pohledu regionální historie pak je možno konstatovat, že výklad zaplňuje jedno „bílé místo“ v soudobých dějinách Olomouce. Jde o obtížnou, ovšem již uzavřenou kapitolu. Mnozí – autora nevyjímaje – by si nejspíše přáli, kdyby vůbec nemusela být vyprávěna. Již v lednu 1969 to prohlásil Miloslav Čermák, svědek vstupu vojsk v srpnu 1968, který uspořádal edici dokumentů k průběhu této události v Olomouci a v okrese. V úvodu k edici napsal: „[...] *musím přiznat, že bych byl šťasten, kdyby [edice] nikdy nemusela vzniknout.*“⁴⁸⁹ Historik se však obtížným kapitolám nemůže vyhýbat, jestliže usiluje o pochopení dlouhých a klikatých cest, kudy dějiny krácejí. Dnes ovšem známe konec „dočasného“ pobytu Sovětské armády v Olomouci. Konec, v nějž většina Olomoučanů (a nejen jich, jistě) v lednu 1969 doufala. Nastal mnohem později, než doufali. Nastal v době, kdy už v to nejspíš nedoufali. Ale nastal – a tak i tato kapitola olomouckých dějin má konec, jež snad můžeme označit za šťastný.

návštěvu, in: *Stráž lidu*, 30. ledna 1990, s. 1.

⁴⁸⁵ PECKA, Jindřich a kol.: *Sovětská armáda v Československu 1968-1991*, s. 149.

⁴⁸⁶ MIKEŠ, František: Odchod Sovětské armády z ČSSR, in: *Hanácké noviny*, 6. března 1990, s. 1.

⁴⁸⁷ Odejdou do konce dubna, in: *Hanácké noviny*, 26. dubna 1990, s. 1; Odejdou dříve, in: *Hanácké noviny*, 19. února 1991, s. 1; Čtyři byty na pořadník, in: *Stráž lidu*, 23. února 1991, s. 4; Jedna otázka pro..., in: *Stráž lidu*, 1. června 1991, s. 1.

⁴⁸⁸ TOMEK, Prokop: Úřad zmocněnce vlády ČSSR pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk v ČSSR 1968-1990, s. 4.

⁴⁸⁹ ČERMÁK, Miloslav (ed.): *Sedm olomouckých dnů 21.-27. srpna 1968*, s. 6.

Exkurs

Předseda ONV a sovětská vojska v Olomouci (1968-1969)⁴⁹⁰

„To nebyl antisovětlismus, když já jsem řekl, že nesouhlasím s formou nebo se vstupem v srpnových dnech. Ale něco jiného bylo, a podle toho bylo i mé chování od samého počátku v tom, že jsem neviděl nepřítele v těch, kteří sem přišli, v těch lidech, naopak já jsem tyto otázky vysvětloval a snažil jsem se ve vzájemné spolupráci všechny úkoly, které byly oboustranně nutné, v Olomouci řešit. Myslím, že o tom nejlepší svědectví může podat samotné velení sovětských vojsk v Olomouci.“

Bohumil Macek, projev na plénu OV KSČ v prosinci 1969⁴⁹¹

Období prvních dnů, týdnů a měsíců po vstupu vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR v srpnu 1968 bylo v Olomouci mimořádně náročné zejména pro představitele okresu a města. Museli vést složitá jednání s veliteli spojeneckých vojsk, respektive po umístění sovětské posádky v Olomouci s jejími veliteli. Šlo o problémy, jež se zrovna vyskytly, o požadavky velitelů, o řešení konfliktů mezi vojáky a občany. Funkcionáři byli pod dvojím tlakem. Velitelé nekompromisně trvali na plnění svých požadavků a na udržování veřejného klidu a pořádku. Část veřejnosti naopak podezírala funkcionáře z kolaborace s okupanty. V těch dnech bylo nemožné předvídat další vývoj. Téměř neexistovaly směrnice nadřízených orgánů, podle nichž by bylo možno se orientovat. Zdá se, že v Olomouci v této složité situaci sehrál klíčovou úlohu předseda ONV Bohumil Macek. Jednání se sovětskými veliteli otevřeně reflektoval na zasedáních pléna OV KSČ. V jeho vystoupeních lze nalézt pozoruhodná svědectví o počátcích přítomnosti sovětské posádky v Olomouci. Na následujících řádcích je tento funkcionář představen v širších souvislostech od začátku svého politického působení. Stejně tak je uveden jeho vynucený konec ve velké čistce v roce 1970, tzv. výměně stranických legitimací. Tehdy se jako rozhodující ukázal jeho nesouhlas se vstupem vojsk.

Bohumil Macek se narodil 6. února 1923 v malé obci Pohnánek na Tábořsku. Pocházel z rodiny zemědělských dělníků. Vyučil se strojním zámečnickem a v roce 1941 byl totálně nasazen v Německu. V roce 1944 jej pro sabotáž zatkl Gestapo a až do května 1945 byl vězněn. Po skončení druhé světové války se dostal na Šternbersko, které v té době tvořilo samostatný okres. Začal pracovat v podniku Chronotechna Šternberk a posléze se angažoval v místní politice. V roce 1947 se stal funkcionářem ZO KSČ a ROH. V únoru 1948 vstoupil do LM a stal se velitelem jednotky ve svém podniku. Záhy se dostal na post náčelníka okresního štábu LM. Působil rovněž na OV KSČ Šternberk jako předseda revizní komise a jako člen rady MěNV Šternberk. V podniku Chronotechna pracoval postupně jako nástrojař, mistr a vedoucí výroby. V roce 1949 se stal ředitelem šternberských Komunálních služeb. Patřil tedy mezi tzv. dělnické kádry, funkcionáře, kteří se díky své politické angažovanosti dostávali z výrobní sféry na vedoucí místa. Z jeho pracovní kariéry

⁴⁹⁰ Exkurs je upravenou verzí autorovy studie Předseda ONV mezi reformním procesem a tzv. normalizací.

⁴⁹¹ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 28, Zápis 11. schůze pléna OV KSČ, konané dne 18. prosince 1969 na OV KSČ v Olomouci, Hynaisova 10, ve velké zasedací síni.

je zřejmé, že pro pozici ředitele s největší pravděpodobností neměl žádnou kvalifikaci. Vyšší stupeň vzdělání získal teprve studiem na večerní průmyslové škole strojnické. Absolvoval je právě v době, kdy působil jako ředitel Komunálních služeb ve Šternberku.⁴⁹² Zdá se ovšem, že byl schopným funkcionářem. Posudek z podzimu 1969, který je k jeho osobě již částečně kritický, hodnotí jeho tehdejší činnost pozitivně: „*V této době byl na okrese velmi aktivně činný. Podílel se na socializaci průmyslu a živností a [...] na socializaci vesnice. Jeho politická práce a působení v okrese Šternberk bylo hodnoceno kladně.*“ Díky tomu byl v roce 1953 povýšen na KNV v Olomouci, čímž se stal profesionálním státním úředníkem. Od počátku zde zastával vedoucí funkci, nejprve ve správě místního hospodářství a poté na plánovacím odboru. Současně působil jako aktivista olomouckého KV KSČ.

Správní reforma v roce 1960 zrušila Olomoucký kraj, jeho stranické a státní orgány zanikly. Bohumil Macek zůstal na reorganizovaném ONV v Olomouci. Zpočátku byl předsedou průmyslové komise, poté tajemníkem ONV a v roce 1963 byl zvolen předsedou orgánu. Od té doby byl také členem pléna a předsednictva OV KSČ. V roce 1967 obdržel státní vyznamenání „Za zásluhy o výstavbu“. Na konci dvou dekad „budování socialismu“ v Československu se tedy jeví jako úspěšný regionální funkcionář KSČ i státní správy. Měl k tomu dobré předpoklady: původ z dělnické rodiny, původní profesi dělníka, zkušenost s totálním nasazením i vězněním v období nacismu. Důležité bylo rovněž to, že jej nezasáhly čistky na počátku padesátých let. Byl zřejmě loajální vůči nadřízeným orgánům strany a státu. Podle citovaného posudku z podzimu 1969 „*platil vždy za obětavého pracovníka a funkcionáře.*“⁴⁹³

Na jaře 1968 vystupoval spíše konzervativně, i když měl daleko ke stalinistickému ražení. Na městské konferenci KSČ ve Šternberku v březnu kritizoval působení médií, například vystoupení předsedy Svazu československých spisovatelů Eduarda Goldstückeru.⁴⁹⁴ Média již tehdy začala podporovat reformní proces, a to v širším a hlubším rozsahu, než byli mnozí straníci ochotni připustit. Koncem června napsal osobní dopis profesorovi Václavovi Vejdovskému, dlouholetému přednostovi Oční kliniky Lékařské fakulty UP. Šlo o významnou osobnost: profesor Vejdovský se mimo jiné zasloužil o obnovení UP v roce 1946 a o založení její lékařské fakulty.⁴⁹⁵ Macek jej kritizoval za podepsání manifestu 2000 slov. V dopise současně prohlásil: „*[...] jsem plně za obrodný proces, proces demokratizace. Velmi ostře odsuzuji dogmatismus a bezpráví v minulosti. [...] mně jde o čestný, upřímný boj, za lepší, skutečně spravedlivý řád, řád socialistický, ovšem svobodný, hodný člověka.*“⁴⁹⁶ Nelze jednoznačně rozhodnout, zda posledně citovaná slova vyjadřovala Mackův skutečný postoj. Mohl se zde totiž prostě přizpůsobit formulacím užívaným v té době vedoucími představiteli strany a státu. Na druhé straně napsal na konci března 1968 článek pro *Stráž lidu*, ve kterém se

⁴⁹² SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 28, Zápis 11. schůze pléna OV KSČ, konané dne 18. prosince 1969 na OV KSČ v Olomouci, Hynaisova 10, ve velké zasedací síni; kart. 127, Zápis 4. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 29. ledna 1970.

⁴⁹³ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 28, Zápis 11. schůze pléna OV KSČ, konané dne 18. prosince 1969 na OV KSČ v Olomouci, Hynaisova 10, ve velké zasedací síni.

⁴⁹⁴ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 130, Zápis 26. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 11. června 1970.

⁴⁹⁵ <http://archiv.zurnal.upol.cz/zprava/clanek/pred-120-lety-se-narodil-vynikajici-ofthalmolog-a-prvni-dekan-lekarske-fakulty-univerzity-pal/> (zobrazeno 25. března 2019).

⁴⁹⁶ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 130, Zápis 26. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 11. června 1970.

pokusil o reflexi stávající situace. Postavil se zde proti přílišnému byrokratickému řízení společnosti. Odmítl například to, že se ONV má vyjadřovat, zda souhlasí se studiem určité osoby na vysoké škole. Kritizoval i zasahování do umísťování absolventů škol do zaměstnání.⁴⁹⁷ Je možné, že určité politické a společenské změny podporoval. Zároveň se však obával, že KSČ, potažmo socialistický stát, ztratí nad vývojem kontrolu. Podle jeho zpětného hodnocení situace se právě to dělo na počátku léta 1968. Zdá se, že se dění snažil reflektovat a že se v něm sám příliš neorientoval. Nevěděl, jak má postupovat, a zachovával tedy zásadu určité opatrnosti.⁴⁹⁸

Je každopádně zřejmé, že jeho působení vadilo radikálnějším stoupencům reformního procesu. Příkladem osočení byla rezoluce zaměstnanců podniku Moravia Mariánské Údolí, kterou 28. června 1968 otiskl krajský deník *Nová svoboda*. V rezoluci je Bohumil Macek označen jako jeden z funkcionářů, kteří „kritizují soudruha [ředitele Československé televize] Pelikána, [...] ztěžují činnost místního Klubu 231 apod.“ Dále je řečeno, že se tito funkcionáři takto zabývají podružnými věcmi, zatímco „skutečných problémů, počínaje stavem silnic a konče zásobováním, je na Olomoucku k řešení víc než dost.“⁴⁹⁹ Macek se v dopise redakci *Nové svobody* proti rezoluci ohradil a její obsah označil za nepravdivý. Prohlásil, že se nepodílel „na žádném hodnocení soudruha Pelikána jako ředitele televize [...] Soudruh Pelikán byl hodnocen v našem okrese jako poslanec N[árodního] S[hromáždění]. Bylo to již v minulém roce v přípravě voleb.“ Odmítavý postoj vůči K-231 však neobjasnil, proto ohrazení nevyznívá přesvědčivě.⁵⁰⁰ Osočení bylo podle jeho pozdějšího vyjádření více. Potvrzuje to i posudek z podzimu 1969.⁵⁰¹ Pozoruhodným svědectvím je v této souvislosti dopis tehdejšího vedoucího tajemníka OV KSČ Miroslava Čapky z poloviny srpna 1968 adresovaný KV KSČ Severomoravského kraje. Čapka v něm podal rezignaci na post vedoucího tajemníka OV KSČ i člena pléna. Uvádí, že mu v polovině července komunisté z UP (podporovala reformní proces) sdělili jména straníků, kteří by měli z OV KSČ odejít. Mezi nimi se vyskytuje též Mackovo jméno.⁵⁰²

Po vstupu vojsk 21. srpna 1968 zajišťoval ONV v čele s Bohumilem Mackem organizaci zásobování, chod zdravotnických zařízení, provoz hromadné dopravy a energetických sítí, veřejný pořádek a organizaci probíhajících žní.⁵⁰³ Macek sám se od počátku podílel na jednání s veliteli vojsk. Byl mimo jiné přítomen na olomoucké radnici v ranních hodinách 23. srpna. První velitel pro olomoucký okres, plukovník Kuprijenko, tehdy nechal ve městě vyhlásit výjimečný stav. Macek byl přítom na krátkou dobu (dvě až tři hodiny) na radnici zadržen spolu s tajemníkem OV KSČ Zdeňkem Mičkou. Tomu Sověti hrozili samopaly a přinutili jej přečíst do městského rozhlasu Kuprijenkův rozkaz.⁵⁰⁴ Emil Gímeš uvádí, že ohrožení vojenskou agresí

⁴⁹⁷ MACEK, Bohumil: Řadit lidi podle činů, in: *Stráž lidu*, 26. března 1968, s. 1.

⁴⁹⁸ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 130, Zápis 26. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 11. června 1970.

⁴⁹⁹ V Olomouci po lednu jako před lednem?, in: *Nová svoboda*, 28. června 1968, s. 3.

⁵⁰⁰ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 130, Zápis 26. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 11. června 1970.

⁵⁰¹ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 28, Zápis 11. schůze pléna OV KSČ, konané dne 18. prosince 1969 na OV KSČ v Olomouci, Hynaisova 10, ve velké zasedací síni; kart. 130, Zápis 26. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 11. června 1970.

⁵⁰² ZA Opava, f. KSČ – Severomoravský krajský výbor Ostrava, inv. č. 65, kart. 236, signatura P-949, Zápis 10. schůze předsednictva severomoravského krajského výboru KSČ konané dne 13. září 1968.

⁵⁰³ Stanovisko plenárního zasedání ONV, in: *Stráž lidu*, 30. srpna 1968, s. 3.

⁵⁰⁴ ČERMÁK, Miloslav: Sedm olomouckých srpnových dnů roku 1968, s. 38-40.

váhavého předsedu ONV přimělo, aby se na určitou dobu připojil k reformistům.⁵⁰⁵ Toto tvrzení nelze z dokladů o jeho činnosti v následujícím období potvrdit ani vyvrátit. Působí spíše jako tzv. centrista či realista. Nadále patrně uznával potřebnost určitých reforem a byl ochotný je podpořit. Především však zastával nutnost mocenského monopolu KSČ, jejímž loajálním členem zůstal.⁵⁰⁶ Je pravdou, že se vstupem vojsk nesouhlasil.⁵⁰⁷ Vzhledem ke své pozici ovšem musel řešit především praktické věci. I to patrně přispívalo k jeho realistickému postoji – zejména co se týkalo další (ne)možnosti prosazovat reformní politiku. Vedl jednání se sovětskými veliteli, kteří mezi cizími vojsky měli vedoucí postavení. Díky tomu byl o situaci vojsk ve městě a v okrese dobře informován. Do jeho střizlivého a věcného hodnocení ovšem pronikaly emoce svědčící o vypětí, které v té době prožíval.

Na počátku září 1968 popsal těžkosti s vyjednáváním o stažení vojsk z olomouckých ulic v rozhovoru pro *Stráž lidu*: „[...] *my nejsme svými pány ve své zemi, [...] podmínky jsou nám prakticky ukládány, respektive diktovány. A pouze při jejich splnění dochází z druhé strany k uvolňování objektů, případně města.*“ V souvislosti s tím vyzval ke klidu a pořádku v duchu moskevských dohod.⁵⁰⁸ Na plénu OV KSČ 1. října hodnotil osoby prvních dvou sovětských velitelů v okrese. Výše zmíněného plukovníka Kuprijenka označil za „politruka“. Prohlásil, že kdyby ještě někdy měl být sovětský velitel takový, „*no tak, zaplat' pánbů, jdu raději od toho*“. K jeho nástupci, podplukovníku Sokolenkovi, naopak řekl, že se s ním „*velmi seriózně jedná. [...] ten ne že by šel dogmaticky na některé věci*“. Vyjádřil se také ke generálu Krivdovi, který se měl stát novým velitelem: „[...] *podle hlášek se jedná o velmi seriózní osobu, takže nemusíme mít takové obavy.*“ Na schůzi se rovněž projednávala záležitost poškození památníků vojáků Rudé armády, kteří padli v roce 1945 při osvobození města. Šlo o památník v Havlíčkově ulici na okraji Čechových sadů a v městské části Černovír. Bohumil Macek plénum upozornil: „*Je třeba vidět, že u sovětských představitelů prakticky existuje velký kult, pokud se týká těch padlým hrdinům, vojákům. To je třeba vidět, že to je jedno z největších prohřešků, které oni potom dávají na konto té kontrarevoluce u nás.*“

Na tomtéž plénu otevřeně popisoval náročnost vyjednávání se Sověty. Hovořil o případu, kdy sověští vojáci obsadili tiskárnu v Přerově, protože podle názoru velitelů se tam tiskly materiály s protisovětským obsahem. (Je pozoruhodné, že se zabýval záležitostí, která se odehrála v jiném okrese. Důvod není v dokumentu vysvětlen. Mohlo to být proto, že se věc týkala sovětských vojsk, která se nacházela na území olomouckého okresu.) Uvedl: „*3 hodiny já tam sedím, ještě se s. Sukem, vedoucím školského odboru, kde jednáme, aby nám [sovětský velitel] ty vojáky stáhnul a vysvětlují jim naše zákony, kdo za to odpovídá, ovšem oni je skutečně neznají a nechtějí respektovat.*“ Nakonec mělo vyjednávání přece jen úspěch. Tiskárna byla uvolněna, „*ovšem s tím, že [...] jestli ještě jeden takový článek nebo karikatura se objeví, [...] že tiskárnu obsadí a ten stroj již nikdy tisknout nebude*“. Jiným případem byla neochota číšníka prodat sovětskému vojákovi pivo. Bohumil Macek posléze strávil čtyři hodiny na sovětském velitelství, kde jej „*měli v rukách*“ s tím, že „*si myslí, že ten příkaz [neprodat pivo] vydáváme my*“. Jeho další slova prozrazují

⁵⁰⁵ GÍMEŠ, Emil: Pokus o reformu a demokracii v r. 1968 na Olomoucku, s. 50.

⁵⁰⁶ Srov. DOSKOČIL, Zdeněk: *Duben 1969*, s. 64-65; KONEČNÝ, Karel: Národní fronta a nekomunistické strany na Olomoucku v „krizových“ letech 1968-1969, s. 156-157.

⁵⁰⁷ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 28, Zápis 11. schůze pléna OV KSČ, konané dne 18. prosince 1969 na OV KSČ v Olomouci, Hynaisova 10, ve velké zasedací síni.

⁵⁰⁸ SÝKOROVÁ, R.: Podmínky pro normalizaci, in: *Stráž lidu*, 6. září 1968, s. 1.

značné rozhořčení: „*Já nejsem ochoten za takovéhle hlouposti tam [na sovětském velitelství] pořád sedět, [...] ať si to jde podruhé projednat ten číšník, nebo ten vedoucí restaurace [...], poněvadž já toho sezení už mám dost, pomalu jako bych seděl v kriminále kolikrát, že?*“⁵⁰⁹

Na plénu OV KSČ 7. ledna 1969 upozornil na situaci v Krnově, kde rovněž byla umístěna sovětská posádka. Její velitel na schůzi s představiteli města a průmyslových závodů prohlásil, že se údajně chystají stávky zaměstnanců. Kdyby k nim došlo, vojensky by zasáhl. Bohumil Macek k tomu řekl: „*Je mi to dostatečným varováním pro to, abychom poučili naše lidi, když tady ta vojska jsou, aby k stávkám nedošlo, poněvadž o ten zásah nestojíme. A nedovedu si představit katastrofu, která by nastala vyjetím obrněných vozů do závodů.*“ Dodal, že to ovšem znamená, že se sovětská vojska vměšují do vnitřních záležitostí měst a okresů, navzdory oficiálním ujištěním, že tomu tak není. Jeho slova také ukazují pochopitelný strach z vojenského zásahu. Na tomto plénu dále popsal, jak na stranických schůzích v okrese vysvětloval vládní dohodu o zásobování sovětských vojsk (byla uzavřena 16. října 1968). Zůstalo to na něm, „*poněvadž nikdo z centra neměl tolik odvahy, aby se k této dohodě přiznal a i vysvětlil, aby dal do tisku, to by nám pomohlo, prakticky situaci dole konsolidovat.*“ Tuto skutečnost ostře vytkl vedoucím místům (na plénu byl přítomen zástupce ÚV KSČ Miloš Jakeš). Nedostatečnou starost vlády v tomto směru potvrdil také vedoucí tajemník OV KSČ František Kneip: „*[...] nám tady vláda nacpala sovětských vojsk myslím nejvíc v republice, ale ani o košili nám fondy nezvyšili. Tak jak to sem dali, tak se o to přestali starat.*“⁵¹⁰

Ve dvou případech se Bohumil Macek vyjádřil k situaci i pro veřejnost prostřednictvím *Stráže lidu*. V prosinci 1968 vysvětlil otázku zásobování sovětské posádky v Olomouci. Cílem tohoto vystoupení byla zřejmě snaha čelit šířícím se fámám. V rozhovoru řekl, že místní podniky budou „*zásobovat jen takovým zbožím, kterého máme dostatek, takže by to zásobování obyvatelstva nemělo ovlivnit.*“ Zdá se ovšem, že zde podal nepravdivou informaci: „*Celostátně letos sovětským vojskům dodáme asi [...] patnáct tun masa a drůbeže.*“⁵¹¹ Na plénu OV KSČ 28. listopadu přitom uvedl, že jen v okrese Olomouc bude za měsíc (není zřejmé, zda za listopad, či za prosinec) dodáno 28 tun.⁵¹² Tento údaj však byl v dané situaci patrně nezveřejnitelný. Macek se buď sám rozhodl sdělit nižší údaj, nebo k tomu dostal pokyn z nadřízeného místa. Také jeho další vyjádření v tisku v únoru 1969 bylo reakcí na fámy. Tentokrát vysvětlil záležitost výstavby bytových domů pro rodiny sovětských důstojníků v Olomouci. Stručně popsal podobu domů a uvedl, že „*[p]ožadavek sovětského velitelství je v souladu se smlouvou o dočasném pobytu vojsk Varšavské smlouvy na našem území.*“⁵¹³ (Jak ovšem víme z výkladu v první kapitole, federální vláda posléze výstavbu bytů odmítla.)

Je zřejmé, že se předseda ONV snažil složitou situaci v Olomouci a v okrese řešit. Znamenalo to pro něj značnou zátěž pracovní i emocionální. Jeho pozice pod tlakem z různých stran – veřejnosti, členů strany,

⁵⁰⁹ SOkA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 26, Zápis z 22. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, konané dne 1.10.1968. Citováno podle zápisu v dokumentu, včetně chyb ve tvarosloví.

⁵¹⁰ SOkA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 27, Zápis z 1. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, konané dne 7. ledna 1969.

⁵¹¹ SÝKOROVÁ, R.: Jak je to se zásobováním sovětských vojsk?, in: *Stráž lidu*, 7. prosince 1968, s. 1.

⁵¹² SOkA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 26, Zápis z 24. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, konané dne 28.11.1968.

⁵¹³ Domy pro rodiny příslušníků sovětských vojsk, in: *Stráž lidu*, 4. února 1969, s. 1.

sovětských velitelů – byla nezáviděníhodná a jistě vyčerpávající. Nelze se nicméně ubránit dojmu, že se Sověty fakticky kolaboroval, ač ne z přesvědčení (jako někteří funkcionáři aparátu OV KSČ a příslušníci SNB a LM⁵¹⁴). Jejich požadavkům pravděpodobně vycházel do značné míry vstříc, což posléze ocenil stranický posudek na podzim 1969. I on sám se na to odvolával, když na plénu OV KSČ 18. prosince 1969 obhajoval svoji činnost po 21. srpnu 1968.⁵¹⁵ V tomtéž duchu napsal počátkem června 1970 dopis předsednictvu OV KSČ, kde se dokonce dovolával jmenovitě svědectví dvou sovětských velitelů, „s. generála Krivdy a plukovníka Dubravy, se kterými jsem dlouho pracoval.“⁵¹⁶ Byl snad přesvědčen, že budou-li požadavky sovětských velitelů řádně plněny, povede to k odchodu vojsk z území ČSSR? Nechme tuto otázku zazní, ačkoliv o odpovědi můžeme pouze spekulovat. Faktem je, že sice nesouhlasil se vstupem vojsk, ale zároveň kladl velký důraz na plnění moskevského protokolu. Považoval to za jedinou možnou politickou linii v „realitě“ sovětské okupace. I tady se projevila loajalita vůči vedení KSČ, které plnění moskevského protokolu jednoznačně požadovalo. Bohumil Macek k vedení sice nebyl zcela nekritický (jak dokládá výtku vyslovená na plénu OV KSČ 7. ledna 1969), ale rozhodně svou loajalitu neporušil. Celkově je třeba říci, že jeho činnost při řešení záležitostí týkajících se sovětské posádky v Olomouci prospívala spíše posádce než občanům. Stěží si však lze představit, že by měl – jako představitel okresu, kde byla sovětská vojska přímo přítomná – jinou možnost.

Po zahájení tzv. konsolidace v okrese v červnu 1969 se Bohumila Macka personální změny prozatím nedotkly. I po červnovém plénu OV KSČ zůstal ve funkci předsedy ONV. Na podzim 1969 bylo provedeno politické hodnocení poslanců ONV a pracovníků jeho aparátu.⁵¹⁷ Tehdy se na Mackovu adresu začaly ozývat kritické připomínky a výhrady. Na plénu OV KSČ 18. prosince to uvedl tajemník KV KSČ Severomoravského kraje Vladimír Michný, který se schůze účastnil. Hovořil o tom také Mackův náměstek Zdeněk Dobeš. V Mackově posudku se konstatuje, že „zakolísal [...] a v některých dílčích otázkách se ztotožnil s pravicově oportunistickými názory“ a „při pohovorech a jednáních k jeho hodnocení nevystoupil s jednoznačnou sebekritikou.“ Pravděpodobně se od něj očekávalo, že se jasně zřekne postoje ke vstupu vojsk. Závěr hodnocení nicméně zněl, aby zůstal v pozici předsedy ONV. On sám se však rozhodl na funkci rezignovat. Je pravděpodobné, že se stal předmětem pomluv a fám, napadajících i okresní orgány, v nichž působil. Na prosincovém plénu to naznačili Zdeněk Dobeš a další členka OV KSČ. Patrně už dále nechtěl snášet pokračující tlak, což po všech zkušenostech od ledna 1968 stěží překvapuje. Ve vystoupení na prosincovém plénu OV KSČ se přiznal ke svým chybám, zvláště těm ze srpna 1968. Dále uvedl: „Nechci [...], aby má osoba byla příčinou napadání orgánu. Nebo různých dohadů a podobně. Já jsem přesvědčen o tom, že tím, když sám odstoupím z funkce předsedy ONV, že ve stávající situaci pomohu řešit velmi složité problémy naší okresní organizace [KSČ], stejně tak i našeho ONV.“⁵¹⁸ V lednu 1970 byl z funkce oficiálně

⁵¹⁴ Srov. ČERMÁK, Miloslav – GÍMEŠ, Emil: Olomouc po srpnové okupaci 1968, s. 126-129 a 134.

⁵¹⁵ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 28, Zápis 11. schůze pléna OV KSČ, konané dne 18. prosince 1969 na OV KSČ v Olomouci, Hynaisova 10, ve velké zasedací síni.

⁵¹⁶ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 130, Zápis 26. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 11. června 1970.

⁵¹⁷ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 28, Zápis 9. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, konané dne 15. října 1969. Srov. SOKA Olomouc, f. KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 126, Zápis 41. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 23.12.1969 společně s členy rady ONV v Olomouci.

⁵¹⁸ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 28, Zápis 11. schůze pléna OV KSČ, konané dne

uvolněn na plénu ONV, které zároveň zvolilo předsedou dosavadního tajemníka Bořivoje Vepřeka.⁵¹⁹ Bohumil Macek byl také uvolněn z předsednictva OV KSČ, zatím však zůstal členem pléna. Nastoupil na místo ředitele šternberského závodu podniku Moravia.⁵²⁰

Během velké čistky v KSČ v roce 1970 Macek zpočátku prošel – v první, „měkké“ fázi (zhruba do počátku května). Ze 6100 pohovorů uskutečněných v okrese bylo tehdy ukončeno členství 154 straníků, z toho bylo deset vyloučeno, ostatním bylo členství zrušeno.⁵²¹ Na zasedání předsednictva OV KSČ 13. května 1970 bylo rozhodnuto pohovor s Bohumilem Mackem opakovat.⁵²² V pozadí tohoto rozhodnutí byla připomínka, která přišla předsednictvu KV KSČ Severomoravského kraje od straníků z oddělení StB v Olomouci. Tito osočili Macka (a také vedoucího tajemníka OV KSČ Františka Kneipa), že „*jsou brzdou politické konsolidace v okrese Olomouc*“.⁵²³ V té době právě začínala „ostrá“ fáze čistky, jejímž výsledkem v okrese byly desítky vyloučení ze strany, stovky zrušených členství a rušení základních organizací strany.⁵²⁴ Tehdy se Macek hájil obsáhlým dopisem, jehož součástí byly opisy jeho projevů z jara 1968. Měly dokázat, že se v té době snažil hájit politiku KSČ a vystupovat proti tzv. extrémům (z dopisu jsme citovali ve výkladu). Pohovor byl vykonán někdy počátkem června 1970 a předsednictvo OV KSČ mělo vydání legitimace projednat 11. června. Záležitost však byla stažena z pořadu a odložena na následující schůzi o týden později, na kterou byl Bohumil Macek přizván. Podle zápisu se zapojil do diskuse, takže se pravděpodobně ještě hájil. Předsednictvo následně v hlasování rozhodlo (devíti hlasy proti třem) novou legitimaci nevydat a zrušit Mackovi členství v KSČ.⁵²⁵ Rozhodnutí ještě muselo potvrdit plénium OV. Na zasedání 1. července vystoupil vedoucí tajemník František Kneip a předložil stanovisko předsednictva. Vyjádřil se přitom k Mackovu dopisu, v němž mělo být „*velmi málo sebekritického posouzení, soudruh Macek zde více rozebírá vnější okolnosti, ke kterým docházelo zejména v tom roce 1968 a 1969.*“ Plénium následně potvrdilo stanovisko předsednictva. Mackovo členství v KSČ bylo zrušeno. Funkci ředitele závodu Moravia měl vykonávat i nadále jako bezpartijní.⁵²⁶ Zůstal rovněž poslancem ONV.⁵²⁷

Případ tím ovšem ještě nebyl uzavřen. Přestože Bohumil Macek již nebyl funkcionářem KSČ, ba dokonce ani řadovým straníkem, i nadále se objevovaly připomínky a stížnosti k jeho osobě. Šetřila je komise předsednictva KV KSČ Severomoravského kraje. Výsledkem byl značně osočující posudek. Je v

18. prosince 1969 na OV KSČ v Olomouci, Hynaisova 10, ve velké zasedací síni.

⁵¹⁹ ŠVARC, Ladislav: Změny ve vedení ONV, in: *Stráž lidu*, 29. ledna 1970, s. 1-2.

⁵²⁰ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 29, Zápis 1. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, konané 26. ledna 1970; kart. 127, Zápis 4. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 29. ledna 1970.

⁵²¹ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 129, Zápis 20. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 29. dubna 1970.

⁵²² SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 130, Zápis 21. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 13. května 1970.

⁵²³ ZA Opava, f. KSČ – Severomoravský krajský výbor Ostrava, kart. 250, sign. P-1010, Zápis mimořádné schůze předsednictva severomoravského krajského výboru KSČ ze dne 25. května 1970.

⁵²⁴ Srov. ZA Opava, f. KSČ – Severomoravský krajský výbor Ostrava, kart. 255, sign. P-1024, Zápis 61. schůze předsednictva severomoravského krajského výboru KSČ ze dne 30. září 1970.

⁵²⁵ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 130, Zápis 21. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 13. května 1970, Zápis 26. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 11. června 1970; kart. 131, Zápis 27. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 18. června 1970.

⁵²⁶ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 29, Zápis 6. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, konané 1. července 1970.

⁵²⁷ ZA Opava, f. KSČ – Severomoravský krajský výbor Ostrava, kart. 254, sign. P-1023, Zápis 60. schůze předsednictva severomoravského krajského výboru KSČ ze dne 23. září 1970.

něm patrná tendence zlehčit Mackovo jednání s velitelstvím olomoucké sovětské posádky. Prý bylo „dvojaké, protože na jedné straně se snažil vyhovět požadavkům představitelů Sov. (sic s velkým) vojsk a před veřejností se ospravedlňoval tím, že s jejich zásahem [vstupem vojsk] nesouhlasí.“ Dále je zdůrazněn Jeho nesouhlas se vstupem vojsk je ještě zdůrazněn, stejně jako to, že se od tohoto postoje nedistancoval. Posudek jej vykresluje jako funkcionáře blízkého „pravicovým oportunistům“ a působícího v duchu „antisovětismu“. Následující tvrzení pak je patrně smyšlené: „Ještě v březnu 1969 tvrdě vytykal předsednictvu MěV KSČ [Olomouc], že organizuje akce na podporu přátelství SSSR a organizují (sic) schůze, kterých se zúčastňují důstojníci Sovětské armády, a tím že ztěžují práci okresnímu výboru.“ V posudcích z OV KSČ v Olomouci není nic takového zmíněno. Závěr předsednictva KV KSČ zněl, že usnesení OV KSČ o zrušení členství Bohumila Macka ve straně bylo chybné. Nejednalo se totiž „u jmenovaného o pasivitu, ale o činnost s vážnými politickými chybami a přestupky, za které by měl být vyloučen ze strany.“ Jak známo, znamenalo vyloučení tvrdší postih než zrušení členství. Předsednictvo KV KSČ dále doporučilo, aby byl odvolán z funkce ředitele závodu a poslance ONV.⁵²⁸

Předsednictvo KV KSČ posléze zaslalo dopis předsednictvu OV KSČ v Olomouci, v němž doporučilo změnit rozhodnutí o zrušení členství na vyloučení ze strany. Předsednictvo OV hlasováním doporučení schválilo (jedenáct hlasů pro, jeden se zdržel) a Bohumil Macek byl ze strany vyloučen.⁵²⁹ Není známo, kdy byl odvolán z funkce poslance ONV, ale ve volbách v listopadu 1971 již nekandidoval.⁵³⁰ Koncem roku 1971 mu bylo odňato státní vyznamenání „Za zásluhy o výstavbu“, protože v letech 1968-1969 „zastával nesprávné revizionistické a oportunistické postoje“.⁵³¹ Je však pozoruhodné, že ještě po dlouhou dobu – déle než rok – po vyloučení ze strany zastával jako ředitel závodu Moravia Šternberk významnou hospodářskou funkci. To se stalo předmětem kritiky na okresní konferenci KSČ v roce 1971. Teprve k 1. březnu 1972 měl být odvolán a nastoupit v onom závodu jako technik. Nakonec byl odvolán k 1. dubnu toho roku.⁵³² Jeho pád z funkcionářských pozic se tím dovršil. Tečkou za jeho případem bylo, že byl zapsán na seznam tzv. exponentů pravice, který sestavil KV KSČ Severomoravského kraje během let 1971-1973.⁵³³ Tyto seznamy vznikly v celé ČSSR na základě rozhodnutí předsednictva ÚV KSČ ze 4. ledna 1971 za účelem vytvoření „jednotné ústřední evidence „exponentů pravice““. Měla zajistit „získání přehledu o všech výrazných představitelích“ reformního procesu. K evidenci bylo navrženo deset a půl tisíce osob, z nichž 6335 do ní posléze skutečně bylo zařazeno. Sestavené seznamy však ÚV KSČ nakonec neschválil. Přesto bylo takto jasně vymezeno, koho státní moc považuje za nepřítele. Důsledkem vymezení bylo, že tyto se osoby ocitly v krajně společensky nevýhodném postavení, jež dopadlo také na jejich rodiny a blízké příbuzné.⁵³⁴

⁵²⁸ Tamtéž.

⁵²⁹ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 132, Zápis z 42. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 15. října 1970.

⁵³⁰ Srov. Představujeme kandidáty Národní fronty na poslance do Okresního národního výboru v Olomouci, in: *Stráž lidu*, 16. listopadu 1971, s. 4-5 a 7.

⁵³¹ SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 137, Zápis 35. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 23.12.1971.

⁵³² SOKA Olomouc, f. M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc, kart. 138, Zápis 2. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 27. ledna 1972, Zápis 3. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané dne 10. února 1972; kart. 139, Zápis 6. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, konané 25. března 1972.

⁵³³ http://www.totalita.cz/seznamy/exp_prav_smernice_seznam_08.pdf (zobrazeno 22. listopadu 2018).

⁵³⁴ http://www.totalita.cz/vysvetlivky/exp_prav_smernice.php (zobrazeno 26. března 2019).

Dlouholetý loajální člen KSČ se po velké čistce v roce 1970 ocitl mimo stranu jako „pravicový oportunist“. Takto byli označováni ti, kdo se angažovali v reformním procesu. Je zřejmé, že se tak stalo neprávem, protože Macek reformistou nikdy nebyl. Radikálnější reformisté jej naopak napadali jako konzervativce. On se ovšem především snažil být loajálním funkcionářem strany a státu. To je vidět i v jeho snaze řešit požadavky velitelů sovětských vojsk v Olomouci. Zdůvodňoval to nutností plnit moskevský protokol, jak požadovalo vedení KSČ. V jedné věci však nevyhověl očekávání. Nezřekl se nesouhlasu se vstupem vojsk, nebo to alespoň neudělal dost jednoznačně. Nezauljal také dostatečně „sebekritický“ postoj. Pro určitou část členů KSČ se tím stal nepřijatelným nejen na pozici předsedy ONV a člena předsednictva OV KSČ, ale i řadového straníka. Jeho nesouhlas se vstupem vojsk byl v očích těchto straníků neodpuštělný. Tato skupina možná nebyla příliš početná, ale zato dostatečně aktivní a výrazná. Vstup vojsk pro ně znamenal skutečnou „záchranu socialismu“. Pro některé z nich byl i záchranou jejich vlastního postavení, ohroženého reformním procesem na jaře 1968. Nástup Gustáva Husáka do vedení KSČ byl začátkem jejich „vítězného tažení“ proti stoupencům reformy, které chtěli zbavit veškerého vlivu. V tomto smyslu vyvíjeli nátlak i na „umírněnější“ funkcionáře. Přispěli k tomu, že čistka v roce 1970 zasáhla nakonec mnohem širěji než „jen“ proti nejvýraznějším reformistům.⁵³⁵ Zdá se, že tento tlak působil i v případě Bohumila Macka. Výsledkem bylo, že během krátké doby (přibližně dvou let) ztratil své dlouholeté místo v systému, který dvacet let aktivně pomáhal utvářet („budování socialismu“). Jeho dřívější úspěchy, zásluhy, jakož i loajalita byly zapomenuty a on skončil v nuceném politickém a společenském ústraní.

⁵³⁵ Srov. MAŇÁK, Jiří: *Čistky v Komunistické straně Československa*, s. 46-47 a 51-52.

Prameny

a) archivní materiály

Archiv bezpečnostních složek:

Objektový svazek 30415 (snímky materiálů z tohoto fondu laskavě zapůjčil PhDr. Prokop Tomek, Ph.D.)

fond tzv. Přírůstky krajských správ StB 1985-1989 (materiál z tohoto fondu laskavě zapůjčil doc. PhDr. Karel Konečný, Csc.)

Národní archiv Praha:

fond 318 Český úřad pro tisk a informace

fond 1261/0/5 Předsednictvo ÚV KSČ 1966-1971

Správní archiv Armády České republiky:

fond 663 KVUSS Olomouc (snímky materiálů z tohoto fondu laskavě zapůjčil PhDr. Prokop Tomek, Ph.D.)

Státní okresní archiv v Olomouci:

fond M5-109 Stráž lidu Olomouc

fond M6-89 SČSP – Okresní výbor Olomouc

fond M6-121 NF – Okresní výbor Olomouc

fond M6-122 KSČ – Okresní výbor Olomouc

fond M6-123 KSČ – Městský výbor Olomouc

Kronika města Olomouce 1968 a 1969

Vojenský historický archiv:

fond MNO Zmocněnec vlády ČSSR pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk v ČSSR (snímky materiálů z tohoto fondu laskavě zapůjčil PhDr. Prokop Tomek, Ph.D.)

Správní archiv Ministerstva obrany:

fond MNO Zmocněnec vlády ČSSR pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk v ČSSR (snímky materiálů z tohoto fondu laskavě zapůjčil PhDr. Prokop Tomek, Ph.D.)

Zemský archiv v Opavě:

fond KSČ – Severomoravský krajský výbor Ostrava

fond Severomoravský krajský národní výbor Ostrava – Kancelář předsedy

fond Severomoravský krajský národní výbor Ostrava – Odbor výstavby a územního plánování

b) dobový tisk

Hanácké noviny, roč. 1990, 1991

Mírová směna, roč. 1969, 1970

Ruch práce, roč. 1968, 1969, 1971

Stráž lidu, roč. 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1977, 1978, 1979, 1981, 1983, 1985, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991

Zprávy OV SČSP, roč. 1974, 1975, 1976, 1979

PALÁN, Vladimír – SMOLA, Josef: Já, voják, chci mír, in: *Rudé právo*, 15. května 1989, s. 1-2.

Prohlášení předsednictva ústředního výboru KSČ, in: *Rudé právo*, 3. dubna 1969, s. 1.

Rezoluce XIV. sjezdu Komunistické strany Československa, in: *Rudé právo*, 31. května 1971, s. 3-4.

Usnesení ÚV KSČ k závěrům moskevských jednání, in: *Rudé právo*, 3. září 1968, s. 1.

Vláda ČSSR k událostem 28. a 29. března, in: *Rudé právo*, 3. dubna 1969, s. 1.

V Olomouci po lednu jako před lednem?, in: *Nová svoboda*, 28. června 1968, s. 3.

c) rozhovory s pamětníky

Soukromý archiv autora – sbírka Svědectví pamětníků

d) internetové odkazy

<https://www.rvvi.cz/cep?s=jednoduche-vyhledavani&ss=detail&n=0&h=IAA963103> (zobrazeno 30. října 2017).

<https://www.rvvi.cz/cep?s=jednoduche-vyhledavani&ss=detail&n=0&h=GA17-06744S> (zobrazeno 30. října 2017).

http://www.totalita.cz/txt/txt_pouceni.php (zobrazeno 7. srpna 2018).

http://www.totalita.cz/seznamy/exp_prav_smernice_seznam_08.pdf (zobrazeno 22. listopadu 2018).

<http://archiv.zurnal.upol.cz/zprava/clanek/pred-120-lety-se-narodil-vynikajici-ofthalmolog-a-prvni-dekan-lekarske-fakulty-univerzity-pal/> (zobrazeno 25. března 2019).

http://www.totalita.cz/vysvetlivky/exp_prav_smernice.php (zobrazeno 26. března 2019).

http://www.totalita.cz/txt/txt_prot_mosk_1968.php (zobrazeno 29. dubna 2019).

http://totalita.cz/txt/txt_smlouva68.php (zobrazeno 30. dubna 2019).

<http://www.usd.cas.cz/aktuality-ext/sesity-usd-nove-v-digitalni-podobe/> (zobrazeno 3. srpna 2019).

<https://libri.cz/databaze/mosty/heslo.php?id=680> (zobrazeno 7. srpna 2019).

Bibliografie

- BELDA, Josef: Konečná fáze likvidace obrodného procesu, in: MENCL, Vojtěch a kol.: *Československo roku 1968. 2. díl: Počátky normalizace*. Praha, Parta, 1993, s. 83-121.
- BREN, Paulina: *Zelinář a jeho televize. Kultura komunismu po pražském jaru 1968*. Praha, Academia, 2013.
- BUREŠ, Miroslav a kol.: *Sto let městské hromadné dopravy v Olomouci*. Olomouc, Danal ve spolupráci s Dopravním podnikem města Olomouce, a. s., 1999.
- BUREŠOVÁ, Jana: V socialismu, in: SCHULZ, Jindřich (ed.): *Dějiny Olomouce. 2. díl*. Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, s. 376-405.
- ČERMÁK, Miloslav (ed.): *Sedm olomouckých dnů 21.-27. srpna 1968. Sborník dokumentů*. Olomouc, TJ Liga stovkařů, 1990.
- ČERMÁK, Miloslav: Sedm olomouckých srpnových dnů roku 1968, in: ČERMÁK, Miloslav (ed.): *Olomouc v roce 1968*. Olomouc, Memoria, 2015, s. 31-123.
- ČERMÁK, Miloslav – GÍMEŠ, Emil: Olomouc po srpnové okupaci 1968, in: ČERMÁK, Miloslav (ed.): *Olomouc v roce 1968*. Olomouc, Memoria, 2015, s. 124-151.
- ČERNÁ, Marie: Náš nepřítel oportunist. Prověrky roku 1970 v Československu, in: ČERNÁ, Marie – CUHRA, Jaroslav a kol.: *Prověrky a jejich místo v komunistickém vládnutí. Československo 1948-1989*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012, s. 72-93.
- ČERNÁ, Marie: „Ten boj si musíte vybojovat sami“. Politická role Sovětské armády a jejích místních spojenců v „normalizaci“ Československa, in: *Soudobé dějiny*, 3-4/2018, s. 400-432.
- ČINÁTL, Kamil: Časy normalizace, in: BÍLEK, Petr A. – ČINÁTL, Blanka: *Tesilová kavalérie. Popkulturní obrazy normalizace*. Příbram, Pistorius&Olšanská, 2010, s. 166-187.
- DOSKOČIL, Zdeněk: *Duben 1969. Anatomie jednoho mocenského zvratu*. Brno, Doplněk – Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2006.
- GÍMEŠ, Emil: Pokus o reformu a demokracii v r. 1968 na Olomoucku (disertační práce). Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci – Filozofická fakulta, 1992.
- GÍMEŠ, Emil: Počátky normalizačního režimu na Olomoucku, in: GÍMEŠ, Emil – KOUDELKA, František (eds.): *Počátky „normalizace“ na severní a střední Moravě. Sborník studií*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1996, s. 31-56.
- HOUDA, Přemysl: *Intelektuální protest, nebo masová zábava? Folk jako společenský fenomén v době tzv. normalizace*. Praha, Academia, 2014.
- JÁROŠ, Michal: *Hybská lesná železnice. Kapitola z dějin Slovenského štátu*. Olomouc, Vydavatelství Filozofické fakulty UP, 2017.
- KALINOVÁ, Lenka: *Konec nadějí a nová očekávání: k dějinám české společnosti 1969-1993*. Praha, Academia, 2012.

- KNAPIK, Jiří – FRANC, Martin a kol.: *Mezi pionýrským šátkem a mopedem. Děti, mládež a socialismus v českých zemích 1948-1970*. Praha, Academia, 2018.
- KONČELÍK, Jakub: Mediální politika a srpen 1968. Zřízení Úřadu pro tisk a informace jako služba moskevskému protokolu, in: MAGÁL, Slavomír – MISTRÍK, Miloš – SOLÍK, Martin (eds.): *Masmediálna komunikácia a realita II*. Trnava, Fakulta masmediálnej komunikácie UCM v Trnave, 2009, s. 203-219.
- KONEČNÝ, Karel: Národní fronta a nekomunistické strany na Olomoucku v „krizových“ letech 1968-1969, in: ČERMÁK, Miloslav (ed.): *Olomouc v roce 1968*. Olomouc, Memoria, 2015, s. 152-166.
- KONEČNÝ, Karel: Litovel ve druhé polovině 20. století, in: KONEČNÝ, Karel a kol.: *Litovel – velké dějiny města. 2. Od roku 1918 do současnosti*. Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, 2018, s. 431-529.
- KONEČNÝ, Karel: *Československá strana lidová v období nastupující normalizace (1969-1972)*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2019.
- KOVANDA, Karel: *Zápas o podnikové rady pracujících 1968-1969*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2014.
- KRAUS, Jiří (ed.): *Nový akademický slovník cizích slov*. Praha, Academia, 2007.
- KRYL, Karel: Pieta, in: *Spisy I*, Praha, Torst, 1998, s. 43-45.
- MAŇÁK, Jiří: *Čistky v Komunistické straně Československa 1969-1970*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1997.
- MENCL, Vojtěch: Důsledky potlačení Pražského jara. Místo Pražského jara ve světových a československých dějinách, in: MENCL, Vojtěch a kol.: *Československo roku 1968. 2. díl: počátky normalizace*. Praha, Parta, 1993, s. 123-134.
- OTÁHAL, Milan: *Opozice, moc, společnost 1969-1989. Příspěvek k dějinám „normalizace“*. Praha, Maxdorf, 1994.
- OTÁHAL, Milan: *Normalizace 1969-1989. Příspěvek ke stavu bádání*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2002.
- PECKA, Jindřich a kol.: *Sovětská armáda v Československu 1968-1991. Chronologický přehled*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1996.
- PETRÁŠ, Jiří – SVOBODA, Libor (eds.): *Bezčasí. Československo v letech 1972-1977*. Praha, Ústav pro studium totalitních režimů – České Budějovice, Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, 2018.
- POVOLNÝ, Daniel: Hokejové události v březnu 1969 z pohledu ČSLA, in: *Historie a vojenství*, roč. 59, č. 3/2010, s. 59-83.
- POVOLNÝ, Daniel: *Vojenské řešení Pražského jara 1968. II. Československá lidová armáda v srpnu 1968*. Praha, Ministerstvo obrany ČR – Prezentační a informační centrum MO, 2010.
- TICHÁK, Tomáš: Olomouc magická, in: *Podvratné a závratné a jiné fejetony*. Olomouc, Periplum, 2007, s. 40-41.
- TOMEK, Prokop – PEJČOCH, Ivo: *Černá kniha sovětské okupace. Sovětská armáda v Československu a její oběti 1968-1991*. Cheb, Svět křídel, 2015.

- TOMEK, Prokop: Státní bezpečnost a Střední skupina sovětských vojsk v ČSSR, in: *Historie a vojenství*, roč. 66, č. 1/2017, s. 24-37.
- TOMEK, Prokop: Dvě armády v Olomouci (rukopis), 2017.
- TOMEK, Prokop: Úřad zmocněnce vlády ČSSR pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk v ČSSR 1968-1990, in: *Historie a vojenství*, roč. 67, č. 3/2018, s. 4-31.
- URBÁŠEK, Pavel: Olomoučtí vysokoškolští studenti v letech 1968-1971, in: GÍMEŠ, Emil – KOUDELKA, František (eds.): *Počátky „normalizace“ na severní a střední Moravě. Sborník studií*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1996, s. 114-134.
- URBÁŠEK, Pavel: Olomoucká normalizační ouvertura Jaromíra Hrbka, in: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Philosophica – Historica* 31/2002, *Sborník prací historických* XIX, s. 313-332.
- URBÁŠEK, Pavel: Univerzita Palackého v Olomouci (1946-2009), in: FIALA, Jiří a kol.: *Univerzita v Olomouci (1573-2009)*. Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 103-124.
- VANĚK, Miroslav a kol.: *Ostrůvky svobody. Kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Votobia, 2002.
- VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel: *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*. Praha, Fakulta humanitních studií UK v Praze – Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011.
- VILÍMEK, Tomáš: „Všichni komunisté do ureň!“ Volby v Československu v letech 1971-1989 jako společenský, politický a státně bezpečnostní fenomén. Praha, Academia, 2016.
- ZAPLETAL, Aleš: Proces konsolidace v Českém úřadu pro tisk a informace v letech 1969-1971: ustavení normalizační cenzurní instituce, in: *Východočeské listy historické* 38/2017, s. 53-67.
- ZAPLETAL, Aleš: Předseda ONV mezi reformním procesem a tzv. normalizací, in: *Paměť a dějiny*, ročník XIII, 2019/02, s. 87-95.
- ZAPLETAL, Aleš: Lidé z obsazeného města. Sonda do vzpomínek pamětníků přítomnosti sovětské posádky v Olomouci, in: *Historica Olomucensia* 56-2019, s. 293-310.

Abecední seznam zkratk

Poznámka: v závorce jsou uvedeny neobvyklé varianty zkratky, vyskytující se v názvech dokumentů nebo v přímých citacích.

ABS	Archiv bezpečnostních složek
CV (CZV)	celozávodní výbor
ČSD	Československé dráhy
ČSL	Československá strana lidová
ČSLA	Československá lidová armáda
ČSR	Česká socialistická republika
ČSSR	Československá socialistická republika
ČSŽ	Český svaz žen
CŠV	(v názvech dokumentů) celoškolský výbor
JZD	jednotné zemědělské družstvo
KGB	(rusky) Výbor státní bezpečnosti
KKRK	(v názvech dokumentů) krajská kontrolní a revizní komise
KNV	krajský národní výbor
KSČ	Komunistická strana Československa
KV	krajský výbor
KVUSS	Krajská vojenská ubytovací a stavební správa
LM	Lidové milice
MČSP	(v názvech dokumentů) Měsíc československo-sovětského přátelství
MěNV (MěstNV, Měst NV)	městský národní výbor
MěV (MěstV)	městský výbor
MNO	Ministerstvo národní obrany
NA	národní archiv
NDR	Německá demokratická republika
NF	Národní fronta
NV	národní výbor
OKRK	okresní kontrolní a revizní komise
ONV	okresní národní výbor
OO VB	okresní oddělení Veřejné bezpečnosti
OV	okresní výbor
PLR	Polská lidová republika
POV	(v názvech dokumentů) předsednictvo okresního výboru
ROH	Revoluční odborové hnutí

SA	(v názvech dokumentů) Sovětská armáda
SA AČR	Správní archiv Armády České republiky
SA MO	Správní archiv Ministerstva obrany
SČSP	Svaz československo-sovětského přátelství
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SOKA	Státní okresní archiv
SSM	Socialistický svaz mládeže
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
SSV	Střední skupina (sovětských) vojsk
StB	Státní bezpečnost
UP (UPOL)	Univerzita Palackého v Olomouci
ÚSD AV ČR	Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky
ÚV	ústřední výbor
VB	Veřejná bezpečnost
VHA	Vojenský historický archiv
VŘSR	(v citacích a názvech dokumentů) Velká říjnová socialistická revoluce
VVP	vojenský výcvikový prostor
ZA	Zemský archiv
Z(D)Š	základní (devítiletá) škola
ZO	základní organizace
ZV	závodní výbor